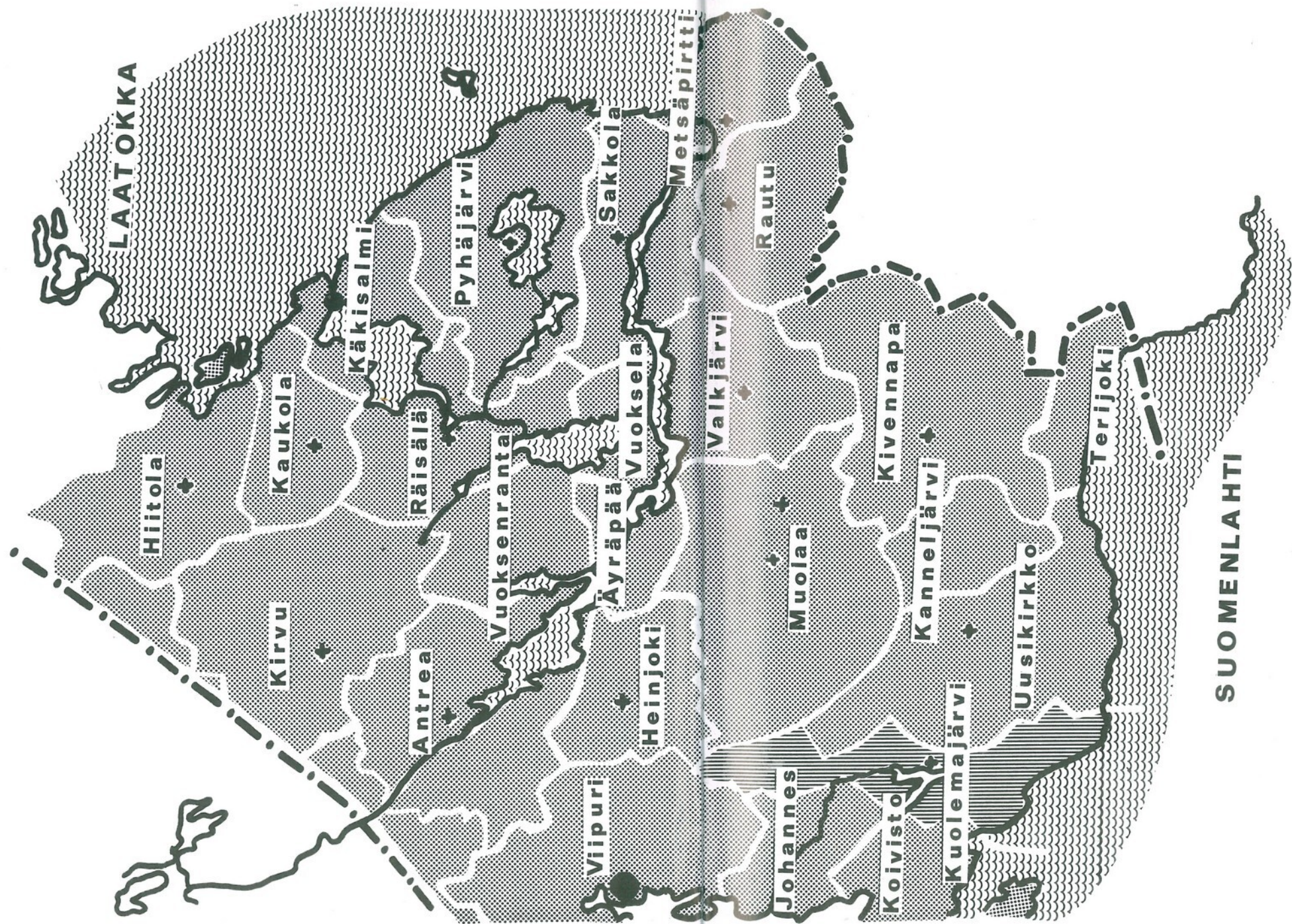

An aerial photograph of a lakeside village. A prominent white church with two spires is situated on a small peninsula. A road leads from the foreground through a dense forest to the church and then towards the water. The lake is large and occupies the upper half of the image. The text "TAAS TULLOO ITKU" is overlaid on the lake in a large, serif font.

"TAAS TULLOO ITKU"

Kuvateos Kuolemajärveltä

KANNAS

*Nina Arvola
of Glan*

Pia Hanttu-Kiskonen

”TAAS TULLOO ITKU”

Välähdyksiä
elämästä
Kuolemajärvellä

Kuolemajärvi-Säätiö

Pääosassa Kuolemajärven ihminen

(LUKIJALLE 1)

Tämä kuvateos alkaa siitä, mihin vastaavat luovutusta Karjalan alueesta kertovat teokset päättyvät: talvisodasta ja synnyinpitäjistä lähdöstä. Olen halunnut korostaa sekä todellisuudessa pysymistä että yksityisen ihmisen näkökulmaa.

Kuolemajärven joutui jättämään yli 5 000 ihmistä. Heistä eivät entisestä kotiseudustaan ole kertomassa enää kuin nuorimmat. Karjalasta lähteneellä viimeisellä polvella on suuri vastuu. Siitä riippuu, saavatko tulevat polvet tietoa sukunsa alkulähteiltä.

Teos on entisten kuolemajärveläisten testamentti tuleville polville. Se kertoo esi-isien maisemasta ja elämästä – niin että vielä aikojen päästä uudet polvet voivat huokaista Hietasen mamman sanoin: ”Taas tulloo itku!” sekä tuntea iloa esivanhempien kauniista kotiseudusta ja surua siitä ettei sitä enää ole.

Karjalaisten on ollut opittava sekä nauramaan että itkemään.

Kuvateoksessa lähdetään liikkeelle revitystä ja kerätään yksityisistä muistoista kokonaisuus. Entiset kuolemajärveläiset kertovat, mitä he ovat itse kokeneet, nähneet ja kuulleet. Koska tämä on kuvakirja eikä tutkimus, yhteenvedon olen jättänyt lukijalle.

Haastattelut liikkuvat maamme itsenäisyyden ensimmäisissä vuosikymmenissä. Haastatelluista nuorin oli 1939 ensimmäiseen evakkoon lähdettäessä 13- ja vanhin 45-vuotias. Haastattelut on käsitelty mahdollisimman hellävaraisesti, jotta Kuolemajärven ihmisen ääni kuuluisi aitona.

Menneen uudelleen eläminen saattaa säikäyttää: seläistako elämä siellä olikin? Mieleen tulevat kielteiset muistot, tuska esi-isien vuosisataisen asuinseudun jättämisestä. Säilyneiden valokuvien katsominen jättää tuskin ketään kylmäksi.

Muisti ei ole tieteellisesti luotettava mittari. Mutta mitään parempaa lähihistorian lähdettä ei asiakirjojen lisäksi ole olemassa kuin ihminen ja hänen omat kokemuksensa. – Tottakai se on subjektiivista tietoutta, mutta mitä muuta kadotetun synnyinseudun muistelemisen voisi olla? Meillä jokaisella on oikeus olla jotakin mieltä rakkaimmasta paikastamme.

Tarkoituksena ei ole postikorttimaiseman luominen, eikä muistojen kultaaminen. Olen pyrkinyt näkemään yksityisen ihmisen menneeseen todellisuuteen ja välittämään sen rehellisesti. Vertailukohtana on ollut 1957 ilmestynyt Kuolemajärven historia.

Luovutetulta alueelta säilyneet valokuvat ovat aarteita, – ihme, koska lähdettäessä mukaan ei ehditty ottaa paljon mitään. Ilman valokuvia olisi vaikea kertoa, miltä lapsuuden ja nuoruuden maisema näytti. Mutta kuvilla on oma kieli. Pelkkää valokuvaa on vaikea ymmärtää sellaisen, joka ei tunne kohdetta, ei ole koskaan nähnyt sitä. Asiat ja paikat tunteville ne ovat itsestäänselvyyksiä, turhia selittelyjä kaipaamattomia.

Kuvateoksen toimittaminen vaatii aikaa. Minulla on huono omatunto, että aika loppui kesken. Kuvatekstejä tehtäessä oli luotettava kuviin merkittyihin tietoihin.

Karjalaisen perinteen tallentamisella on kiire. Tämän Kuolemajärvi-Säätiö on hienosti oivaltanut.

Paavo Haavikon Kansakunnan linjan sanoin: ”Olen iloinen, että olen saanut työni valmiiksi. Toivon, että kirjoituksessani on virheitä.”

Vahvistakoon tämä teos kuolemajärveläisten – ja karjalaisten – yhteenkuuluvuutta.

Turussa äitienpäivänä 13. 5. 1984

”Taas tulloo itku”

Välähdyksiä elämästä Kuolemajärvellä

© Pia Hanttu-Kiskonen, Turku 1984

Ilmakuvat:
Ilmavoimien Kuvakeskus
Vanhat valokuvat:
Museovirasto
Yksityiset

Kirjapaino Grafia Oy
Turku 1984

2. painos
Kirjapaino Grafia Oy
Turku 2003

ISBN 951-99568-1-6

Kuvateoksen synty

(LUKIJALLE II)

Aloite vuonna 1957 ilmestyneen Kuolemajärven historian täydentämisestä ja elävöittämisestä kuvateoksella tehtiin 7. 2. 1981 Kuolemajärvi-Säätiön hallituksen kokouksessa. Silloin tosin epäiltiin, onko entisestä kotiseudusta jäljellä riittävästi valokuvia. Asiasta päätettiin ottaa selvää. Säätiön hallitus valtuutti 17. 6. 1981 kokouksessaan Kuolemajärvi-kerhon järjestämään valokuvänäyttelyn pitäjänjuhlan yhteydessä.

Kerhon käynnistämä valokuvien keruu tuotti ilahduttavan tuloksen: yli 300 kuvaa. Vanhojen valokuvien näyttely pidettiin elokuun toisena sunnuntaina 1981 Kuolemajärvi-juhlan yhteydessä Turun konserttitalossa.

Säätiön hallitus nimesi 20. 8. 1982 toimikunnan huolehtimaan kuvateoksen julkaisemisesta. Kuvateostoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin Arvo Akkanen sekä jäseniksi Viljo Hietanen ja Veikko Pöntinen.

Vielä tallella olevien kuvien runsaus yllätti, samoin lähetäjien myönteinen suhtautuminen mittavaan hankkeeseen. Valokuvia tuli kaksinkertaisesti enemmän kuin osattiin odottaa. Säätiön arkistossa on nyt noin 2 000 valokuvaa entisestä kotiseudusta. Lähetetyt valokuvat kuvattiin uudelleen ja alkuperäiset kuvat palautettiin lähetäjille. Kuvien keruusta tiedotettiin jakamalla vetoomuksia eri tilaisuuksissa, mm. pitäjänjuhlan käsiohjelmassa. Vaatimuksena julkaistaville kuville oli, että ne kiinnostaisivat ainakin oman kylän mutta mieluummin koko pitäjän asukkaita.

Lähetetyt kuvat kattavat melko tasaisesti kaikki pitäjän kylät. Eniten kuvia tuli asukasmäärältään suurimmasta kylästä Seivästältä. Teokseen kuvia on valittu yli 900.

Kuvien keruu eteni aikataulun mukaisesti, mutta kirjoittajan löytäminen osoittautui vaikeaksi. Tarkoituksena oli, että pitäjistä ja jokaisesta kylästä laaditaan kuvaus. Kun kirjoittajaa ei löydetty, säätiön hallitus hyväksyi 28. 3. 1983 muutoksen alkuperäiseen suunnitelmaan: päätettiin turvautua jälleen talkoohenkeen. Toimikunta lähetti 10. 4. 1983 kirjeen kaikkien kyläedustajille ja pyysi heitä kirjoittamaan tiivistetysti olennaisen synnyinkylästään. Määräaikaan toukokuun loppuun mennessä kyläkuvauksia saapui 19, ne edustavat 17 kylää.

Tämän jälkeen kuvateostoimikunta antoi teoksen toimitustyön toimittaja Pia Hanttu-Kiskoselle. Kokouksessa 11. 12. 1983 sovittiin, että kuvateos kirjoitetaan Kuolemajärven historian sekä pitäjäläisten kyläkuvausten ja haastattelujen pohjalta. Haastattelut käynnistettiin loppiaisenä 1984 ja kevään aikana toimikunta tapasi 16 entistä kuolemajärveläistä. Haastattelunauhut ovat säätiön arkistossa.

Kuvateostoimikunta kiittää kaikkia, jotka ovat osallistuneet rakkaan entisen kotipitäjän maisemien, perinteiden ja monenlaisten muistojen tallentamiseen jälkipolville. Tämä osoittaa sen, että vanha hyvä esivanhemmita peritty talkoohenki elää vielä sydämessämme.

Toimikunta haluaa kiittää erityisen lämpimästi niitä satoja kuolemajärveläisiä ja Kuolemajärven ystäviä, jotka ovat lähettäneet valokuvia ja kertoneet kuolemajärveläisestä maailmasta. Maailmasta, jota sellaisena ei ole enää olemassa. Jos he olisivat kieltäneet apunsa, ei meillä olisi tätä teosta muistuttamassa Kuolemajärven maisemista, ihmisistä ja ilmapiiristä.

Kuvateostoimikunta

Sisällysluettelo

Mikä Kuolemajärvi	1
I LUKU LÄHTÖ	
Muistakaa Karjala	4
Summan kylän kohtalo	9
II LUKU KOTONA KUOLEMAJÄRVELLÄ	
Kun Aholla tanssittiin	11
Persoonallisuuksia	14
Mikä soitto ja humina keväisin koskessa olikaan	16
Mitä ihmettä, nainenko autoa käy ajamaan?	22
Omalla omaisuudella piti riskeerata	25
Teatterilaisia ja Pietarin vallasväkeä	29
Toinen koti Suomenlahdella	31
Silloin oli marka rahaa	38
III LUKU MAAILMAN PARAS PAIKKA	
Kulkusten ja aisakellojen kilinää	42
Viipuri ja rautatie antoivat leivän	46
IV LUKU ARKEA JA JUHLAA KUVINA	
Kuolemajärvi ilmasta	50
Suomenlahden syleilyssä	62
Virkistystä vesien ääreltä	74
Kylästä kylään	100
Kirkonkylä 100, Akkala 102, Pihkala 106, Pinnonniemi 109, Taatila 110, Näykki 112, Hatjalahti 113, Työppölä 117, Kaukjärvi 118, Kolkkala 119, Hietasenkylä 122, Pentikkälä 123, Yläkirjola 124, Karjalaisten kylä 125, Inkilä 129, Muurila 130, Seivästä 133, Summa 139, Huumola 140, Kämärä 143.	
Kirkko ja seurakunta	144
Opintieillä	164
Maa tuotti leivän	187
Särvin saatiin kalavesiltä	218
Kiskoilla, maantiellä, vedessä	228
Tavara vaihtoi omistajaa	239
Puu antoi työtä	248
Työssä ja toimessa	254
Juhlia ja juhkakansaa	263
Äitejä kiitettiin	266
Häitä vietettiin	270
Viimeiselle matkalle	276
Yhteisiä hengähdyshetkiä	278

Ihmisiä kyliltä	281
Kirkonkylä 281, Akkala 282, Pihkala 288, Pinnonniemi 289, Taatila 290, Hatjalah- ti 291, Pitkälä 295, Työppölä 296, Kaukjärvi 298, Kolkkala 301, Hietasenkylä 304, Pentikkälä 306, Yläkirjola 308, Juvanruukki 310, Karjalaistenkylä 311, Inkilä 314, Kipinola 316, Muurila 317, Seivästö 318, Summa 322, Huumola 324, Kämärä 325, Siprola 326.	
Virkavaltaa	327
Kunnallinen toiminta	328
Urheilusta iloa ja virkistystä	330
Soittoa ja laulua	340
Seura- ja yhdistystoimintaa	342
Maanpuolustustyötä	348
Linnoitustöissä	356
Tulimyrsky puhkeaa	360

Mikä Kuolemajärvi?

Entinen läntisen Karjalan kannaksen pitäjän Kuolemajärvi tunnetaan Mikael Agricolan kuolinpaikkana ja talvisodan Summan taisteluista. Jo 1500-luvulla maantie kulki Viipurista Venäjälle Kuolemajärven kautta. Piispa Agricola oli palaamassa rauhanneuvotteluista Moskovasta, kun hän sairastui ja kuoli 9. 4. 1557 Muurilan kylän Kyrönniemellä.

Talvisodan ratkaisevat taistelut käytiin talvella 1940 Kuolemajärven Summan kylässä. Sotarintamana oli lähes koko pitäjän, sillä Suomen pääpuolustuslinja, ns. Mannerheim-linja, kulki Kuolemajärven läpi. Talvi- ja jatkosodassa kaatui 227 kuolemajärveläistä. Vuonna 1939 pitäjässä asui 5 332 henkeä.

Kuolemajärvellä oli sama nimi kuin pitkän pitäjän (noin 50 km pohjois–eteläsuunnassa, kapein kohta alle 3 km) lähes kokonaan halkaisevalla järvellä. Kolkon nimen alkuperä on jäänyt arvoitukseksi. Tosin sitä on selitetty monella tavalla, mm. Agricolan kuolinpaikalla ja järveen hukkumisilla.

Rantaa pitäjässä oli paljon. Kuolemajärvi liittyi kapealla salmella toiseen suureen järveen Hatjalahdenjärveen, etelässä oli Kipinolanjärvi, pohjoisessa Kaukjärvi, Summajärvi ja Näykkijärvi. Lisäksi oli jokia. Merenrantaa, Suomenlahtea, Kuolemajärvelle kuului 22 kilometriä. Pitäjän pinta-ala oli 35 340 hehtaaria, josta viljeltyä 6 500 hehtaaria ja metsää 28 174 hehtaaria. Maisema oli mäntymetsäistä kangasmaata. Lentohiekkasärkät leimasivat rannikon kylänäkymiä.

Kuolemajärvi rajoittui pohjoisessa Viipurin maalaiskuntaan sekä Heinjoen ja Muolaan pitäjiin, idässä Uudenkirkon pitäjään, etelässä Suomenlahteen ja Koiviston pitäjään sekä lännessä Johanneksen pitäjään. 1600-luvulla Kuolemajärvi oli osa Uuttakirkkoa. Se mainitaan asiakirjoissa vuonna 1619 Uudenkirkon kappelina. Oma

kirkkoherrakunta siitä tuli 1863 ja itsenäinen kunta 1871.

Kuolemajärven kylien ja pienten taajamien nimet olivat Akkala, Hatjalahti, Hietanen eli Laasola, Huumola, Inkilä, Juvanruukki, Järvenpää, Karjalainen, Kaukjärvi, Kipinola, Kirkonkylä, Kolkkala, Kämärä, Muurila, Näykki, Pentikkälä, Pihkala, Pinnonniemi, Pitkälä, Seivästö, Siprola, Summa, Taatila, Työppölä ja Yläkirjola.

Pitäjän keskus oli Kirkonkylä aina Viipuri–Terijoki-radan valmistumiseen saakka. Asema tuli 1916 Pentikkälän kylään ja siitä muodostui uusi pitäjän liikekeskus. Kuolemajärven ensimmäinen rautatieasema oli avattu jo 1881 Kämärällä ja se sijaitsi Pietari–Viipuri-radan varrella.

Kuolemajärveläiset saivat elantonsa pääasiassa maataloudesta, rantakyläisten asukkaat myös kalastuksesta. Venäjän vallan aikana Pietarin-kauppa oli kuolemajärveläisille tärkeä tulonlähde. Isännät rakensivat rannikolla kaljaaseja, joilla kuljettivat maailmankaupunkiin puutavaraa, maataloustuotteita, kaloja, marjoja tai rakennustarpeiksi hiekkaa ja rantojen kiviä. Talonpoikaispurjehdus kuten kesäinen venäläisten huvilavieraiden palvelimenkin loppuivat v. 1918 rajan sulkeuduttua. Teollisuutta Kuolemajärvellä ei ollut, ainoastaan myllyjä ja sahoja. Juvanruukissa toimi kylän nimen mukaisesti rautatehdas muutaman vuosikymmenen 1600-luvun lopulla.

Sotien jälkeen kuolemajärveläiset sijoitettiin Turun seudulle. Kunta lakkautettiin ja lakkautettujen kuolemajärveläisten yhteisöjen varoja hoitamaan perustettiin Kuolemajärvi-Säätiö. Sen tehtävänä on toimia kuolemajärveläisten ja heidän jälkeläistensä hyväksi sekä tukea karjalaista kulttuuria. Lisäksi Seivästön Osuuskunnan lakkauttamisen jälkeen perustettiin Seivästön siirtoväen avustusrahoista.

Mikael Agricola kuoli Muurilan kylän Kyrönniemellä ollessaan palaamassa rauhanneuvotteluista Moskovasta. Kuolinpaikalle on pystytetty muistomerkki, jonka teksti kertoo: Tässä paikassa kuoli Mikael Agricola, suomalaisen kirjallisuuden isä, 9. päivänä huhtikuuta 1557.

I LUKU LÄHTÖ

Muistakaa Karjala

— Kun kuuntelen itsenäisyyden juhlimista, sanon monta kertaa itsekseni: Voi poikaparit, jos te tietäisitte, mitä tämä itsenäisyys maksaa. Sitä nuoret eivät tiedä.

Olga Hietanen, Hietasen mamma, tietää mistä puhuu. Hän on kokenut sodan läheltä. Lotta Hietanen palveli yli viisi kuukautta Suomen armeijassa. Talvisodan aikana hän oli muonitustehtävissä, ”näläntorjuntapatteristossa”, kotipitäjässään Kuolemajärvellä Karjalan kannaksella, sotinäytämöllä. Hän näki, kuinka kotitalo Kuolemajärven Pentikkälässä paloi raunioiksi, kuinka Suomen pääpuolustusasema ns. Mannerheim-linja murtui Summassa, kuinka sota oli hävittänyt kotiseudun, kuinka toivo virisi ja muuttuikin jälleen lopulliseksi lähdeksi.

Hietasen mamma oli sotilas siinä kuin mies. Hän oli puolustamassa Suomen itsenäisyyttä. Mitaleista hän ei välitä. Ne, niin kuin kaikki muukin, jäivät Kuolemajärvelle, mutta iloinen hän on yhdestä asiasta: rintamieslääkkeestä.

— Että muistivat. Taas tulloo itku.

Olga Hietanen sanoo, että tärkeintä on Karjala. Tulleille sukupolville se on arvokas asia.

— Niin minä sanon teillekin, muistakaa Karjalaa.

Suojärveläisestä Olga Tähkäsestä (synt. 2. 7. 1902) tuli Hietasen talon nuori emäntä Kuolemajärven Pentikkälään vuonna 1935, jolloin hänet vihittiin Johannes Hietasen (synt. 23. 12. 1906 Pentikkälässä) kanssa. Talossa asui nuoren parin lisäksi Johanneksen äiti Pieta (Beata o.s. Inkinen Kirjolasta). Isä oli kuollut.

Mannerheim-linja kulki Hietasen pihan viereltä. Se lähti asemalta, meni Salmen sillalle, Hatjalahdenjärveen, Työppölänjokeen ja Summalle. Linnoitustöissä kesällä 1939 olleet asuivat lähiseudun taloissa. Hietasilakin oli miehiä. Syksyä kohden linnoitustyöt kävivät yhä kiireisemmiksi.

— Reserviläisten muonitus oli koulussa. Minulta kysyttiin, tulisinko minä muonittamaan, kun aikaisemmat lähtivät. Minä sanoin, että kyllä tulen, mutta meillä kun

on 20 reserviläistä ja lehmät hoidettavana, niin aamulla ja illalla tahdon olla kotona. Keskipäivällä sopii. No, minä menin sinne ja jäinkin yksinani muonittajaksi.

Talvisota alkoi 30. 11. 1939 ja siviiliväestö evakuoitiin Kannaksen sotatoimialueelta.

— Sinä aamuna, kun ensimmäiset koneet tulivat kello 11, kahta rautaa lipputangossa lyötiin vastakkain. Se oli ensimmäinen ilmahälytys Kuolemajärvellä ja Pentikkälässä.

Olga Hietanen oli silloin puuron keitossa. Iso pata oli kiehumassa kahdellekymmenelle miehelle, mutta se puuro jäi melkein syömättä. Sinä päivänä tuli myös viiden päivän muona.

— Kapteeni oli muonituspäällikkö, ja hän tuli kysymään minulta, ehdinkö laittaa paistit ja keittää perunat viideksi. Minä sanoin, että kyllä ehdin, jos tiedän aamulla.

— Illalla kun lähdin koululta, olin järjestänyt kaikki eväät ja muonat. Luokan puolella oli kenttäsairaala ja siellä oli kuumeopotilaita.

— Mutta aamulla, kun menin koululle, ei minulla ollut muonaa eikä muonitettavia. Miehet olivat ottaneet ruokatarvikkeet ja menneet maastoon. Oli liikekannallepano.

— Seuraavana aamuna kylän ihmiset lähtivät, meidän mummokin. Linja-auto lähti asemalta. Minä tein navetatyöt ja menin sitten koululle. Kenttäsairaalaakin oli kaikki miehet viety maastoon. Olin kylässä vielä kaksi yötä, sitten tuli määräys lähteä lehmien kanssa Maksalahden Koivistolle.

— Voi sitä mölinää, mikä oli Kuolemajärven ja Maksalahden välillä. Lehmiä talutettiin ja Makslahdessa ne vasta pantiin mikä junaan, mikä proomuihin. Meillä lottilla oli määräys ilmoittautua Makslahdessa ja sitten me saimme komennuksen.

— Mitään muuta ei saanut ottaa mukaan kuin päällä olevat vaatteet, minulla olivat lottavarusteet, ja kolmen päivän muona. Kaikki jäi sinne. Ei ollut mahdollista ottaa mitään muuta.

— En muista, miten monta meitä oli lehmiä ajamassa.

Pentikkälän kylän ensimmäinen asumus keväällä 1941. Portailla Pieta-mummo sekä Olga ja Johannes Hietanen.

Suojeluskuntalaiset olivat ja armeijaa. Siinä olivat monen talon lehmät. Maksлахdessa ympäröitiin metsäalue piikkilanka-aidalla ja lehmät ajettiin sinne odottamaan aamulla tapahtuvaa lähtöä. Kaikki siviilit lähtivät lehmien kanssa pois, lottia jäi Karjalaistenkylään ja Seivästölle. Meidän oli määrä keittää miehille ruokaa. Siitä se sotahomma alkoi.

Lotat jäivät Maksлахteen joksikin aikaa, yli joulunpyhien. Ensimmäinen komennus oli ensiapuväestöiden korjaaminen.

Kun kylät oli tyhjennetty siviiliväestä, poltettiin kaikki Mannerheim-linjan itäpuolelle jääneet talot. Pentikälän kylä paloi 3. joulukuuta 1939. Viimeksi lähteneet joutuivat katsomaan kotinsa palamista. Johannes Hietanen muistelee, kuinka karjaa oli karannut saattajilta. Kuolemajärven aseman metsässä oli lemmiä ja ne otettiin kiinni.

— Nauroivat yhtä lehmää, että kyllä se pommituksessa meni tuusannuuskaksi, kun sitä ei näkynyt. Siellä se kuitenkin oli häntä pystyssä metsässä.

Olga sanoo, että siviiliväki oli varmaan silloin jo asemalta poissa, kun vihollinen pudotti Villan Jussin talon luokse yhden pommin. Johannes muistaa tapauksen oikein hyvin.

— Villan Jussin luokse! Minä olin Villan talon seinän vieressä, ja ylikäytävältä näkivät, että varmaan siihen osui. Viipurista päin tuli koneita. Ainakin siinä oli sata kappaletta, taivas täysi ja alimmainen kone alkoi kiertää. Minä en nähnyt mitään ennen kuin hiekka alkoi pörrytää. Sen verran matkaa oli, että kun oli metsässä toisella puolella tankkiaitaa ja tankkiaidan toiselle puolelle tuli pommi, niin ei osunut, ei myöskään miehiin, jotka olivat kivien välissä. Sitten kun tulin tajuihini, olin siellä Villan Jussin talossa ja joka paikka oli hiekkaa täynnä. Yhdeltä sotilalta oli peukalo mennyt.

Olga sanoo, että armeijaa ja kaikkia mukana olleita on syytä kiittää. Vapaaehtoiset linnoitusmiehet ehtivät kaivaa ainoastaan juoksuautoja, mitään ei ollut ehditty päällystää. Niin kiire tuli.

— Ja sellaisissa Suomen armeija — taas itku tulloo — joutui puolustamaan itseään.

Olga Hietanen oli yksi kahdeksasta lotasta jalkaväen ja tykistön välissä Summan ratkaisun päivinä.

— Kerran, kun lähdin summalaisen vanhan isännän kanssa viemään maastoon ruokaa, pilvet olivat alhaalla. Silloin oli hyvin vaarallista liikkua, hävittäjät tekivät äkikisyösyjä. No, me papan kanssa kuuntelimme ensin ja lähdimme sitten. Meillä olivat ruuat ja kahvit, voi paha kurvi, kun päästiin lakealle pellolle, niin annapas olla, pari hävittäjää syöksyi. Minä kävin pitkälleni reen viereen, musta hevonen seisoi paikoillaan. Ukko sanoi: ”Nyt ei pidä liikkua yhtään. Nyt ovat hävittäjät tuossa ihan päällä.” Me olimme paikoillamme ja siinä lakialla oli myös paljon linnoitusmiehiä. Ainoastaan yksi mie-

histä haavoittui käteen ja toiselle kävi jotakin. Niin vähän kuitenkin osui.

Olga Hietanen sanoo, että sotakokemuksista kaikkein julmin oli Summan murtuminen. Sitä hän toistaa useaan otteeseen.

— Minä en muista, kaksiko vuorokautta sitä oli kuin yhtämittaista ukkosen ilmaa.

— Niin kuin kivikuormaa olisi jatkuvasti kaadettu, Johannes täsmentää.

— Mutta sotaolo on järkyttävää. Summan murtuminen oli helmikuun puolivälissä. Kun joukot vaihtuivat, me jouduimme jalkaväen ja tykistön väliin. Kanttiin ympärillä oli paljon linja-autoja. Niissä oli ruumiita, haavoittuneita ja kaikenlaisia. Kyllä se kauheaa oli.

Kanttiinissa käyneet sotilaat kertoivat, millaista sotantereella oli ollut. Laatokan puolelta Karjalan kannakselle siirrettyjen joukkojen poikien kertomus on jäänyt erityisesti Olga Hietasen mieleen.

— Sotilaat kertoivat kovasta tykistökeskityksestä ja paukkeesta. He kertoivat nähneensä myös näyn: enkeli seisoi — taas tulloo itku — ihan rajalla, ei vihollisen puolella eikä meidän, eikä kummallakaan puolella kuulunut minkäänlaisia sodan ääniä. Oliko siitä sitten kaksi viikkoa, kun rauha tuli. Se oli ollut rauhan enkeli.

Summalta muonittajat seurasivat Viipurin seudulle vetäytyvää sotajoukkoa.

— Silloin kun Viipuria oikein pommitettiin, me olimme yhden päivän metsässä kahvia keittämässä. Sakeaan metsään oli tehty suuresta tynnyristä hella. Iso pannu vietiin sinne ja keitettiin koko päivä kahvia. Keittopaikka oli lisäksi naamioitu.

— Kenttäkeittiössä ihmettelin yhtenä aamuna makaronisoppaa keittäessäni, miksi on niin hiljaista. Yksi ainoa kone vain mennä jyräsi. Sitten tulivat ilmatorjuntapatteriston pojat ja kysyivät: ”Tietääkö lotta Hietanen, mitä tänä päivänä on tulossa? Tänään kello 11, Venäjän aikaa kello 12, tulee rauha!” Minä sanoin: ”Tulee ja mitä?” Niin mentiin kuuntelemaan. Kun kello tuli yksitoista, pari laukausta kuului. Ei muuta.

— Mutta sinä iltana, pojat, alettiin pakata tavaroita! Talvisota päättyi. Rauha solmittiin 13. 3. 1940 Moskovan. Suomen oli luovutettava Neuvostoliitolle Karjalan kannas, osa Petsamoa ja vuokrattava sotilastukihodaksi Hankoniemi. Olga Hietanen oli muutamaa kuukautta aikaisemmin saatellut kotikyläläisiään matkalle, nyt oli hänen vuoronsa jättää rakkaat maisemat. Suunta oli Lappeenranta. Lotat olivat edelleen muonitusteh-tävissä.

— Meitä oli kahdeksan lottia ja jokaiselle annettiin oma miesvahvuus. Pysähdyimme taloissa keittämässä kahvit ja tekemässä voileivät ja taas jatkettiin matkaa. Meillä oli määräys, että taloon mentäessä on ensin kysyttävä, saadaanko keittää, omalla luvalla ei saanut tehdä

”Näläntorjuntapatteristolla” oli oma tärkeä tehtävänsä niin linnoitustöiden kuin sodankin aikana. Tässä linnoitustyömaan muonituslotta kenttäkeittiönsä äärellä vuonna 1939.

mitään. Mutta jos keittää ei annettu, meidän oli lupa keittää kiellosta huolimatta.

Kerran menimme taloon, missä oli vanha isäntä ja tytär, kaksi poikaa oli sotaväessä. Minä kysyin, saammeko me keittää korviketta. ”Ei meillä puita ole, ei vettä. Ei saa keittää”, vastasi pappi. Minä sanoin: ”Kuulkaas isäntä, minä nyt teiltä näitisti kysyin, ja kun te ette luvannut, nyt me keitämme.” Pojille minä sanoin: ”Tuossa on ämpäri. Hakekaa vettä ja puita puuhuoneesta! Tehdään tuli hellaan ja keitetään. Nyt on näin.” Sitten tyttö toi meille maitoa, me saimme oikeat maitokorvikkeet! Maitoa emme olleet saaneet maistaakaan moneen viikkoon.

Tämän jälkeen lotta Hietanen kävi ilmoittamassa ryhmäpäällikölle, että muona on loppunut. Samalla hän sanoi itsensä irti muonitustehtävistä.

— Olin niin ylläsuruttunut. Sanoin lähteväni millä kyydillä vain pääsen. No, minä menin haavoittuneiden autossa ja vaikka missä ennen kuin pääsin Lappeenrantaan.

— Yhdessä talossa — taas tulloo itku — emäntä laittoi ruuat ja kahvit minulle. Hän piti kuin suurta vierasta.

Minä olisin maksanut, mutta emäntä sanoi, ettei hän ota mitään. Se on hänen velvollisuutensa.

Lappeenrannasta Olga Hietanen matkusti Luumäelle ruumisjunan konduktöörivaunussa.

— Luumäen asema oli pahoin pommitettu. Jätin tavarat, pienet korit, sinne ja lähdin Selma-kotiin Peltolaan. Aamulla otin sieltä vesikelkan ja lähdin hakemaan tavaroitani. Työpäällikkö nosti mullikan kuormaston päälle. Minä sanoin: ”Älä hitsiläinen sitä tuo tänne. Näethän sinä, miten veri vuotaa. No, minun tavarani tahriintuivat. Ihmiset katsoivat ja ajattelivat: Tuo ainakin on sodasta tullut, koska tavarat ovat noin veressä.

Suojeluskunnat lähtivät Kotkaan. Johannes Hietanen oli siellä keskuskansakoululla, kuten muitakin Kannaksen miehiä. Myös Olga oli vähän aikaa Kotkassa, jossa lottajärjestöt ja suojeluskunnat lakkautettiin.

Sota ei vielä päättynyt. Jatkosodan alettua Karjalan kannas oli jälleen sotanäyttämönä, ja se vallattiin takaisin. Suomalaisten hyökkäys päättyi joulukuun alussa 1941.

Karjalan kannaksen valtauksen jälkeen tie oli auki alueen entisille asukkaille. Ensin sinne menivät siivousjoukot. Johannes Hietanen oli pitäjäläisistä kuudes, joka palasi, Olga seitsemäs. Sinä talvena Karjalaistenkylässä ei ollut kuin yksitoista asukasta.

— Talot puhdistettiin, jotta siviiliväki pääsi asumaan, kun tuli. Lotat olivat siivousryhmissä, iskujoukon pojat korjasivat kaatuneet. Lisäksi lotat muonittivat joukkoja. Minä oli tässä työssä monta viikkoa. Korsussa Karjalaistenkylässä paistoin pojille leipää ja keitin soppaa.

Olga Hietanen asui aluksi yksinään Karjalaistenkylässä. Johannes määrättiin Vaasaan, paperit olivat sekaisin. Venäläiset olivat rakentaneet kylään uusia taloja ja myös siirtäneet vanhoja Inkilästä. Kylän omia taloja ei ollut pystyssä.

— Järjestin itselleni asunnon yhteen taloon, huoneen keskelle rakennusta. Milloin desantit menivät, niin menivät. Minä en laskenut sisälle. Se oli sillä selvä.

— Karjalaistenkylään venäläiset olivat rakentaneet pitkän ja kapean kolhoosin. Siinä oli 21 huonetta: pieniä koppeja pitkän käytävän molemmin puolin sekä yhteiskeittiö ja vessa. Vessa oli kolhoosin päässä ja se oli rakennettu jonkin talon kaivon päälle. Mökit piti, pahu, kaikki puhdistaa.

Kolhoositalossa ei kuolemajärveläisistä kukaan asunut, vaikka se puhdistettiin. Hevonen oli siellä kerran yön. Talo ei kylmää olisi pitänytäkään. Se oli rakennettu vanerilevyistä ja myytiin myöhemmin huutokaupalla.

— Äkkilähtö oli tullut siitä kolhoosista. Kiireesti oli lähdetty myös rannassa päin olleesta talosta. Vasara ja naulat olivat jääneet katolle. Lohijokeen oli kaadettu yksi kuorma, jotta matka olisi joutunut nopeammin.

— Mitä siellä oli paljon, niin kirppuja. Kuolivathan ne itsestään, kun talot olivat tyhjiä.

Puhdistusjoukot liikkuvat suksilla. Matkat olivat pitkät. Esimerkiksi Karjalaistenkylästä Kaukjärvelle oli 20 kilometriä.

— Aamulla kun lähdin, Kaukjärvelle hiihdin ja illalla takaisin.

Keväällä 1942 siviiliväestö palasi. Synnyinseudun uu-

delleen rakentaminen alkoi. Tulevaisuuteen uskottiin lujasti.

— Tämä oli ensimmäinen mökki Pentikkälässä. Seisomme kaikki rappusilla, Johanneksen äiti ja me. Vieressä ovat vanhan talon rauniot, Olga Hietanen näyttää valokuvaa.

— Mökki rakennettiin Johanneksen kotitalon raunioille, hänen työhuoneensa perustalle. Kanttiinsa se oli kaksi metriä.

— Minähän sen rakensin keväällä vanhoista aidaksista ja metsästä hakemistani kranaatin hakkaamista puista, Johannes selvittää.

Hän kertoo kotitalonsa olleen hyvin vanha.

— Kuka tietää, vaikka sen olisi isoisä rakentanut.

Kesällä Johannes Hietanen rakensi raunioiden viereen hirsistä talviasuttavan talon leivinuuneineen ja navetan.

— Hevonen ja kolme lehmää oli navetassa, kun taas toisen kerran lähdettiin. Kolme vuotta ehdittiin asua kotipitäjässä.

Suhteellisen rauhallinen — yksittäiset hyökkäykset olivat ennustaneet jo tulevia vaikeuksia — kausi päättyi Karjalan kannaksella kesäkuussa 1944 venäläisten suurhyökkäykseen. Siviiliväestölle tuli määräys lähteä 11. 6. 1944. Jatkosodan aikana Hietaset olivat Valkeakoskella.

— Minulta kysyttiin, lähdenkö minä taas muonittajaksi. Vastasin, että minulla on periaate: koska Suomessa ei ole kuin puolustuslaitos, minä en lähde Aunukseen. Minä olen vain puolustanut ja ollut omilla rajoillamme. Vapaaehtoista mukanaolo on ollut jokaisella, Olga Hietanen sanoo.

Moskovassa allekirjoitettiin 19. 9. 1944 välirauhansopimus. Karjala oli menetetty. Lopullisesti rajat sinetöitiin Pariisin rauhansopimuksessa 1947. Uuteen elinympäristöön oli noin 5500 kuolemajärveläisen sopeuduttava siinä kuin muiden karjalaisten. Kotiseutu jäi muistoihin, syvälle piiloon sydämeen.

Olga ja Johannes Hietanen sekä Pieta-mummo asuvat ensin kolme vuotta Sauvossa. Sieltä he siirtyivät nykyiseen kotikuntaan Kaarinaan. Vaikka lähdöstä on jo vuosikymmeniä, päällimmäisenä ajatuksissa on kuitenkin Kuolemajärvi ja Pentikkälän kylä.

Summan kylän kohtalo

Summan kylä tuli kuuluisaksi talvisodan ratkaisutais-teleista, joiden tuoksinassa koko kylä katosi maan tasalle.

— Ei maan tasalle, vaan paljon sen alle, täsmen-tää Summalla syntynyt ja kasvanut Eino Turta (synt. 19. 9. 1911).

— Kylä oli niin sekaisin sodan jälkeen, ettei kylän entiselle paikalle Viipuri—Terijoki -valtatien varteen nousut enää kuin kaksi, kolme taloa. Sitä ei voinut käyttää asutukseen tai viljelyyn, vaan oli tehtävä uusjako.

— Kaikki oli ihan murskana. Ei ollut jäänyt peruskiveä kiven päälle. Metsät olivat kaikki silvottuina, kantoina. Sen verran entistä kyläpaikkaa siivottiin, mitä oli välttämätöntä.

— Kun olin pikkupoika, meillä asui 17 henkeä. Se oli kylän suurin perhe. Talossa asui kaksi veljestä, isäni ja setäni, ja molemmilla oli suuri perhe. Isä muutti myöhemmin perheineen ja rakensi kylän ulkopuolelle itselleen oman talon.

Summalla oli ennen sotaa noin 40 asumusta, mikä suurempi, mikä pienempi talo. Asukkaita oli yli kaksisataa. Perheet olivat suuria.

Sodan jälkeen summalaiset yrittivät sitkeästi raivata kotiseutuaan asuttavaksi. Eino Turta muistelee, kuinka vaikeaa esimerkiksi peltojen kyntäminen oli.

— Hevosharava meillä oli ja sillä ensin haravoimme heinän kynnättävään suuntaan. Sieltä paljastui räjähtämättömiä tykin ammuksia ja paljon puhelinjohtoja. Ne korjattiin pois ja taas jatkettiin kyntämistä. Se oli uudis-raivausta. Paikoitellen oli suuria kranaatin kuoppia.

Eino Turta sanoo, että kyllä Summalla sattui silloin monenlaisia onnettomuuksia.

— Isällä oli sotavankityövoimaa, kolme miestä. He asuivat kylässä parakissa, sieltä heidät aamulla haettiin ja illalla vietiin takaisin. Yhtenä aamuna isä oli menossa saunamökkkinsä rakennustyömaalle vankien kanssa. Tien vierelle oli nostettu ”suutareita”, vähintään kuusi-tuumaisia ja yli puolimetrisiä tykinammuksia, kun van-geista yksi meni ja potkaisi niitä. Se oli sen miehen meno, vieressä seisonut haavoittui pahasti käteen. Isä, joka

oli polkupyörällä liikkeellä, ja kauempana ollut mies eivät vahingoittuneet.

— Sellaista siellä sattui. Kyllä Summan asuttaminen sodan jälkeen on luku erikseen.

Eino Turran mukaan Summa oli melko vauras maalaiskylä. Pääelinkeino oli maa- ja karjatalous. Metsätöitä on myös tehty kautta aikojen. Puutavara kuorittiin ja ajettiin Summajoen varteen, mistä se uitettiin merelle Johanneksen pitäjään.

Kylässä oli koulu ja kaksi kauppaa. Puhelin ja kaupat sinne tulivat vasta myöhään.

Verkkaisen maalaiskylän elämä vilkastui huomattavasti 20-luvun alussa, jolloin aloitettiin puolustuslinjan rakentaminen. Patteritöihin tuli runsaasti myös vieraspaikkakuntalaisia. Miehet olivat enimmäkseen lähipitäjistä, työnjohtajia ja rakennusmestareita oli kauempaa. Linnoitustyö antoi paikkakuntalaisille lisäansiota, sillä miehet olivat taloissa kortteerissa ja talolliset hoitivat tavarakuljetuksia omilla hevosillaan.

— Olin silloin vähän toisellakymmenellä. Siellä juostiin katsomassa, kun pattereita kaivettiin ja valettiin betoniin.

Patterityöt kestivät pari vuotta, 1924–1925. Aluksi kyläläiset suhtautuivat puolustuslinjan rakentamiseen arkaillen. Pohdittiin mielessä, mitä kaikkea se merkitsee. Työhön kuitenkin totuttiin, ja kun se oli lopetettu, asia unohtui.

— Patterityö aloitettiin läheltä Summajokea ja pattereita rakennettiin Mannerheim-linjan mukaisesti poikki kylän kohti Leipäsuota. Linja meni ihan keskeltä kylää ja ulottui muutamien talojen navettojen taakse, ihan seinäni kiinni. Ihmiset eivät olleet tietenkään tyytyväisiä, mutta hyväksyttävä se oli. Linja oli välttämätön.

— Sementti tuotiin tynnyreissä junissa Kämärän asemalle, mistä etupäässä talolliset ajoivat sen hevosillaan linnoituspaikalle. Siellä isäkin joskus oli. Tynnyrit olivat valtavan painavia, 70-kiloisia.

— Pattereita kyläläiset kutsuivat montuiksi. Ne olivat betonibunkkereita, puoliksi maan sisään kaivettuja.

Harjoitusleirien tykistöammuntojen jylinä oli tuttua Summan asukkaille kesäisin.

Vuoraukseen käytettiin kiviä ja maata. Kummut tehtiin maisemaan sopiviksi; vuosien mittaan ruoho ja kasvilisuus peittivät ne.

Patterit kiinnostivat kylän pikkupoikia kovasti. Vaikka ne olivat yleensä lukittuja, Eino Turta muistaa tutki-neensa pikkupoikana pattereita myös sisäpuolelta.

— Ne olivat pimeitä kuituja, ovi oli tavallisen oviaukon suuruinen. Oviaukkoja oli pari ja sinne tänne risteileviä käytäviä kymmenkunta metriä. Ne olivat etupäässä konekivääripesäkkeitä, suurimmissa oli kaksikin ampuma-aukkoa. Kyllä siellä sitten oli muutamia miehistösuojiksi tarkoitettuja korsuja taaempänä.

Eino Turta ei ollut enää Summalla, kun linnoitustyöt käynnistettiin 1936 uudelleen. Silloin Summajoesta Summajärveen, Munasuolle ja Leipäsuolle ulottuvasta puolustuslinjasta tehtiin huomattavasti aikaisempaa vankempi. Rautaa ja betonia käytettiin paljon, mihin viittasi jo Leipäsuon patterien kutsumanimi, miljoonakorsut. Linnoitustyö kesti aina talvisodan alkuun saakka.

— Patterit porrastettiin niin, että esimerkiksi meidän talomme jäi niiden väliin. Ajateltiin, että jos vihollinen pääsee ensimmäisistä linjoista lävitse, edessä on vielä toinen este.

Kesäisin tykinjylinä oli summalaisille tuttua. Kylän itälaidassa Perkjärven tykistöleiri ulottui Summan maihin. Tykistö harjoitteli kesäisin ja samaan aikaan lehmät kulkivat metsässä laitumella. Kylän pojat joutuivat paimentamaan karjaa, ettei se olisi joutunut leirialueelle.

— Syksyisin, kun tykistö oli lähtenyt, alueelle jäi paljon räjähtämättömiä ja räjähtäneitä tykin ammuksia. Paimenpojat kävivät keräämässä niitä, sillä niissä oli rautaa, lyijyä ja kuparia. Monena vuonna sattui tapaturmia, ainakin kaksi poikaa kuoli.

— Kerran yksi poika menetti silmänsä. Pikkupojilla oli tussareita ja niihin piti saada ruutia. Poika kävi hakkaamaan räjähtäneestä tykin ammuksista ruutia irti vasaralla ja rautapiikillä. Irrotettu ruuti räjähti tuleen ja löi liekin pojan naamalle. Vieressä olleen paimenpojan silmät säästyivät, sillä hän katsoi juuri ohii lentänyttä muuttolintujen parvea. Hän pystyi hakemaan apua. Loukkaantunut poika vietiin Viipuriin sairaalaan, mutta parin, kolmen päivän päästä hän sokeutui. Kasvot jäivät mustiksi.

Perkjärven tykistöleiri huolestutti vanhempia ja he varoittelivat lapsiaan menemästä sinne.

— Mutta ei varoittelu oikein tehonnut pikkupoikiin. Kyllä siellä kaikkea tällaista sattui, kertoo Mietoissa Karjalasta lähden jälkeen asunut Eino Turta.

II LUKU KOTONA KUOLEMAJÄRVELLÄ

Kun aholla tanssittiin

— Siitä minä vanhat jutustelut muistan, kun kuuntelin ukkojen tarinoita meillä suuressa tuvassa sunnuntaisin. Kyllä heillä oli ihmeellisiä juttuja Pietarin-matkoista. Ne olivat yhtä ihmeellisiä kuin meidän sota-ajan tarinamme, muistelee tarinatupa-perinnettä Eino Hietanen, (synt. 20. 7. 1906 Hietasen kylässä).

Kun hän oli pieni, oli Hietasen kylän miesten tapana kokoontua sunnuntaisin johonkin taloon tarinoimaan. Juttua riitti aina puoleen yöhön. Puhuttiin talvisista matkoista ja hevoskaupoista.

— Paljon jäi pikkupojan mieleen.

Eino Hietanen sanoo, että tunnelma oli erikoinen. Tupakan savua oli paljon — ja sylkeä lattialla yöllä, kun miehet lähtivät koteihinsa.

Kylän tytöt kokoontuivat omiin illanviettoihinsa syksyisin jonkun kotiin. Tämän vuosisadan alussa — noin 1912:sta alkaen — tytöillä oli tapana pitää ehtoota eli ehtaa. Tytöt ostivat rinkkeitä ja tarjoilivat teetä. Illanviettoon tuli joskus naapurikylänkin poikia ja pojat maksoivat rinkelit. Piirileikkejä tanssittiin.

Ehtoon vietto unohtui vähitellen 20-luvulla, kun Ah-tiaisen Arvo osti ”ramahvoonin”. Hänen luonaan kylän nuoriso alkoi harjoitella tanssimista, Hietasen Eino muiden mukana.

— Arvo oli kylän monitoimimies. Hän keksi jopa marjanpoimimiskoneen ja rakensi polkupyörään apumoottorin.

Iltamissa käytiin kirkonkylässä joukolla.

Ensimmäiset elokuvat ovat 30-luvulta Eino Hietasen mieleen jääneet sellaisina, missä leijonat ja tiikerit hypäsivät. Silloin Karjalan kannaksella oli kiertäviä elokuvannäyttäjiä, mutta elokuvissa käytiin myös Viipurissa.

— Sinne oli viiden tunnin matka hevosella kuormatta. Kun kaupungissa käytiin ja jos yövyttiin, piti myös elokuvissa käydä.

— Ja se oli ihmetapaus, kun joku lähti Viipuriin. Hiljaa kuin koulun penkillä kuunneltiin, mitä Viipurissa oli tapahtunut.

Eino Hietanen sanoo, että nuorison tapaamismahdol-

lisuudet olivat vähäiset aina vuoteen 1916, jolloin Kirkonkylään valmistuivat työväentalo ja nuorisoseurantalo. Tätä ennen nuoret kävivät pyhäisin kirkossa, jolloin matkoilla ja kirkonmenojen jälkeen oli tilaisuus tavata toisia.

Kirkko sijaitti melkein vastapäätä meidän kyläämme, ja ihmiset tulivat naapurikylästä Kolkkalastakin rantaamme, josta soudimme yli järven Kuolemajärven kirkkoon.

Talvisin nuorten huveja olivat nurkkatanssit ja illanvietot sekä kokoukset kirkonkylässä. Kesäisin järjestettiin ahotansseja, joista kuuluisimmat pidettiin kylän Pentikkälän puoleisen pään aholla. Paikan nimi vaihteli omistajien mukaan, aluksi ahoa kutsuttiin Kyntysjärjän-ahoksi. Se tunnettiin monessa naapurikylässäkin huvittelupaikkana ja varsinkin juhannuksena väkeä tuli pitkien matkojen takaa.

— Aho sijaitsi heti maantien yläpuolella. Se oli melko tasainen hiekka-aho, jota oli vaikea viljellä. Tattaria se oli ennen kasvanut hyvin.

Kyntysjärjänahon jälkeen paikkaa ruvettiin kutsumaan lähimmän asukkaan, Salomon Pentikäisen — Sipi Salun — mukaan Saluahoksi.

Tämän jälkeen huvittelupaikka tunnettiin Joosepintai Nokanahona. Maan omisti Taavetti Paakki ja hänen jälkeensä Muurilan Katajanokalta kotivävyksi tullut Jooseppi Muurinen — Nokan Jooseppi.

Alue vaihtoi jälleen nimeä, kun venäläinen ”ruhtinas” osti sieltä 12 hehtaaria maata. Huvittelupaikasta tuli Herra-aho tai Herrapelto.

Herra-aho pääsi rappeutumaan, ja sitä käytettiin välillä kylän lammastarhana ja laidunmaana, kunnes uusi kuokistus koitti. Vuoden 1914 lopulla alettiin rakentaa Terijoki-Koivisto-rautatietä, ns. rantarataa, kovalla kii-reellä ensimmäisen maailmansodan pelottamana. Hietasen kylän elämä sai uutta sykkettä. Tuli vierasta väkeä, päivisin häärättiin rakennustyömaalla, mutta iltaisin soi hanuri.

— Reissusällit asuivat taloissa, meilläkin taisi olla

Vesistöjen rannat oli kuolemajärveläisten lasten suosittuja leikki- ja pelipaikkoja. Yksi pitäjän suosituimpia vilvoittelupaikkoja oli Harkkusten hiekkaranta.

parikymmentä ukkoa suuressa tuvassa. Miehet olivat enimmäkseen nuorta työikäistä väkeä, mutta perheitäkin oli mukana. He tulivat Hietasen kylään Hiitolan rata-työmaalta ja lähtivät taas, kun rata valmistui.

Herra-aho sai uuden nimen. Se oli nyt Punaruunikenttä, politiikka oli tullut.

Kesällä 1915 aholla tanssittiin ahkerasti. Tansseja oli sunnuntai-iltoina, mutta myös arkisin. Väkeä tansseissa oli paljon. Eino Hietanen kävi 5–6-vuotiaana poikana katsomassa, miten kylän nuoret ja muut huvittelivat.

– Ahotansseihin tultiin kaukaa. Tytöt kävelivät pajain jaloin, hameenhelmat ylös käärittyinä aina Uudeltakirkolta asti, ja kun hanurin ääni alkoi kuulua, poikettiin katajikkoon laittautumaan tanssikuntoon.

– Joutoväkeäkin oli rautatien rakentajien mukana, etupäässä korttihuijareita. Reissusällien mukana liikkui myös Kättö-Martti, jolla oli toinen käsi loukkaantunut, mutta joka oli taitava harmonikan soittaja. Siihen aikaan

oli harvinaista, kun nurkkatansseissa oli hanurinsoittoa.

Hietasen kylässä kävi myös Viulu-ukko, viulua soittava kerjäläisukko, joka tuppautui taloihin yleensä ruoka-aikaan. Hän kaupitteli onnenlehtiä.

– Sana viulu-ukon oleskelutalosta kiersi nuorten keskuudessa nopeasti ja illalla jokainen tiesi mennä oikeaan taloon. Siellä sitten tanssittiin viulun tahdissa.

Kun rautatie valmistui ja kirkonkylään oli noussut nuorisoseurantalo, ahotanssit kävivät harvinaisiksi. Juhannusaaton tanssittiin ja poltettiin aholla kokkoa, mutta sekin tyrehtyi. Yksi syy taisivat olla naapurikylän pojankoltiaiset, jotka olivat kerran menneet ja polttaneet kokon ennen tanssiväen tuloa. Ahotanssi-perinne valahdi siinä samalla kokon mukana tuhkaksi.

Eino Hietanen sanoo kotikylää muistellessaan nuoruuden ajan palautuvan parhaiten mieleen. Ei silloin aika käynyt pikkupojalle pitkäksi. Touhua riitti kesät talvet.

Kun uusikirkkolainen keihäänheittäjä Yrjö Nikkanen menestyi, urheilu tuli muotiin. Pikkupojat heittivät keihästä ahkerasti. Keihäät saatiin metsän puista. Ja aho sai nyt kunnian palvella urheilukenttänä, jossa myös pallo lensi.

Talvella pelattiin luistimilla jääpalloa, ensimmäiset mailat olivat luonnonväriä katajakeppejä. Luistimet olivat omatekoiset. Terät saatiin viikatteesta. Ne hiottiin ja kiinnitettiin kenkiin.

– Luistimilla mentiin vähän kovin. Illalla jalat olivat turvoksissa, kun koko päivän oli luisteltu jalat tiukalle paketoituina.

Eino Hietanen kertoo, että varhain syksyllä, kun järvi ei ollut vielä jäätynyt, luisteltiin jäätyneissä suolätäköissä.

Mukavaa nuorten ajankulua olivat myös hiihtäminen ja mäenlasku järven jäälle. Sukset olivat omatekoisia.

Kesäisin uitiin paljon. Kylässä oli hyvät uimarannat.

Eino Hietanen nauraa, että pojat säilyivät nuhteettomina, kun saivat kasvaa omassa ympäristössään. Tosin kolttoetkaan eivät jääneet tuntemattomiksi. Paimenkoikakulttuurin uutena nousukautena Terijoki–Koivisto -radan valmistuttua 1916 vaikutteita saatiin Koivistolta.

Vanha paimenkoikaperinne herätettiin henkiin, kun lehmät aidoista huolimatta menivät rautatien alueelle ja niitä jäi usein junien alle. Kesäaikana Koivistolta tuli 10–15-vuotiaita poikia paimenkoikiksi. He paimensivat kylän lapsien kanssa karjaa päivisin.

– Me olimme niin mahdollottoman kilttejä, mutta koivistolaiset pojat tunsivat tupakanpolton ja kortinpeluun. Ne olivat kovia kavereita. Riihenkulmalla iltaisin kuuntelimme tuntitolkulla heidän kertomiaan merimies- ja pirujuttuja. Aina he keksivät uusia ja me kuuntelimme.

Eino Hietanen sanoo, etteivät kaikki kuolemajärveläiset enää oikein muista, missä Hietasen kylä sijaitsi. Epäselvyyttä aiheuttivat kylän kaksi nimeä: kirkonkirjoissa se oli Laasola 2 ja käytännössä Hietasen kylä. Kylässä oli 24 asumusta ja 140 asukasta, kun ensimmäiseen evak-

koon lähdettiin.

– Hietasen kylä sijaitsi Kirkonkylästä katsottuna suoraan Kuolemajärven etelärannalla.

Kiertokoulua Eino Hietanen ehti käydä yhden talven ennen varsinaisen kansakoulun alkamista. Koulu pidettiin jossakin kylän taloista, papin tehtävänä oli sopivan talon etsiminen.

Kiertokoulu alkoi lokakuussa ja kesti huhti-toukokuuhun. Oppilaita oli noin 30 kuusivuotiaista 18-vuotiaisiin. Opettajina Eino Hietanen muistaa olleen Emmi Paukun, Aukusti Turpelan ja Antti Siproksen kunkin vuorolaan. Hänen aikanaan opettajana oli Turpela.

Koulussa opetettiin a:sta alkaen lukemista ja kirjoitusta, yhteen- ja vähennyslaskua sekä kristinoppia.

– Vanhimmilla oppilailla alkoi kasvaa jo parta, ja nuorimmat olivat sellaisia, jotka juuri olivat jotain alkaneet ymmärtää. 18-vuotiaiden piti käydä kiertokoulua, sillä muuten ei päässyt rippikouluun.

Koulu-aika oli yhdeksästä kahteen. Kiertokoulua käytiin aina vuoteen 1921, jolloin tuli koulupakko. Hietasen kylä kuului Kolkkalan koulupiiriin, missä koulu aloitti vuokrahuoneistossa 1911. Omassa koulurakennuksessa voitiin aloittaa syksyllä 1915. Ennen Kolkkalan koulua Hietasen kylän lapset kävivät koulua Kirkonkylässä. Soutaen matka oli lyhyt, 2,5 kilometriä, mutta kelirikko-aikaan oli kierrettävä järvi, jolloin matkaa kertyi 12 kilometriä.

Kiertokoulu ei suinkaan kansakoulun alkamiseen tyrehtynyt, vaan se muuttui jonkinlaiseksi esikouluksi. Hatjalahdesta kotoisin ollut ja opettajaseminaarin käynyt Antti Sipronen jatkoi lukkarinvirkansa ohella kiertokoulun pitämistä.

– Sipronen oli lupsakka mies ja hyvä nauramaan. Hän oli tunnettu kovasta naurustaan ja välillä häntä oikein kiusattiin nauramaan. Silloin Sipronen oli tikahtua ja tukehtua nauruunsa.

Persoonallisuuksia

Kuolemajärvellä liikkui ja asui monta persoonallista kansanmiestä ja -naista. Kerimäen mummo ja Juippi-Ämmä kävivät kerjuulla pitäjässä, Kilpiäisen Regina kerjasi lampailleen heiniä, Huumolan mummo oli tunnettu kansanparantaja ja Juhana Akkanen Hatjalahdesta itseoppinut taiteilija.

Eino Hietanen kertoo, että pitäjässä kerjäämässä käyneet tunnettiin hyvin, sillä he olivat käyneet samoilla alueilla useita vuosia kerjuulla – jos nyt kerjuusta voidaan puhua, sillä pyytäjät liikkuvat ”asioillaan”. Kerimäen mummo pyysi elintarvikkeita, Juippi-Ämmä keräsi taloista villoja, joista hän sitten kehräsi lankaa. Se oli hänen harrastuksensa.

– Villan kehrääminen oli tärkeä ammatti. Juippi-Ämmä ei tahtonut olla tyhjäpäiväinen kerjääjä. Omien juttujensa mukaan hän oli merikapteenin leski.

Hän oli joskus meilläkin yöttä. Kelkka oli tärkeä ja se piti tuoda sisälle, etteivät koirat nosta jalkaa kelkan vieressä. Koiria ja juippeja Juippi-Ämmä aina manasi. Törttö-Ämmän nimen hän sai ainaisesta nuuskaamisestaan, Eino Hietanen kertoo.

Romaaneja kiarteli myös pitäjässä, samoin kulku-kauppiaita. Romaanit eivät olleet suosittuja, kuten olivat tutut kerjäläiset. Milloin heidän nähtiin lähestyvän taloa, ovi lukittiin.

– Kerrottiin tarinaa, että kerran yhden talon isäntä tekeytyi kuolleeksi romaanien tullessa. Nämä pelästyivät, kun ”kuollut” ojensikin yht’äkkiä kätensä, eivätkä menneet sen jälkeen enää koko kylään. He pelkäsivät kuolleita.

Talvisin heiniä lampailleen taloista vanhoilla päivilään kerjäämässä käynyt Kilpiäisen Regina asui omissa mökissään Pinnonniemen ja Hatjalahden välissä. Hänellä oli paljon lampaita ja kissoja.

Sukunimen hän korjasi aina Kilpeläiseksi, mutta kansan suussa nimi vääntyi paremmin Kilpiäisenä. Eino Hietanen kertoo Reginan tulleen Laatokan Karjalasta, kun hänen miehensä meni Hietaniemenmäelle Koirahiekan tiilitehtaalle työhön. Myöhemmin mies työskenteli kirkonkylässä kirkon rakennustyömaalla vuonna

1902. Kirkon rakentamiseksi perustettiin tiilitehdas ja Reginan oli työssä siellä. Hän oli niin lastin kuin tiilien kantajana.

– Hurjaa tarinaa kerrottiin, kuinka Regina oli kiivennyt kirkon harjalle. Kun kirkko valmistui, rakennusmestari oli luvannut – ilmeisesti pilanpäiten – palkkion sille, joka kiipeää kirkon harjalle. Kukaan miehistä ei uskaltanut, mutta Regina meni kuin menikin. Se oli sellainen uhkarohkeuden merkki.

Eino Hietanen muistelee, että Regina lähti kerjuumatkalle heti, kun järvi jäätyi. Hän veti saamiaan heiniä kerkassa.

– Kerran pikkupojat olivat tehneet hänelle kiusaa ja panneet kiviä heinin alle. ”Painaapas heinät!”, oli Regina ihmetellyt kuormaa vetäessään.

Kilpiäisen Reginaa kutsuttiin myös Tupakkasuu-Riknaksi, sillä hänellä oli aina mälli suussa. Etevä povarikin Regina oli.

– Kilpiäisen Regina jutteli merkillisellä äänellä. Puhe oli naurunsekaista, aina ei tiennyt, itkikö vai nauroiko hän. Puheesta oli vaikea saada selvää, Eino Hietanen muistelee.

Hietasen kylässä asui myös kaukoparantaja Ieva-Liisa, jolla oli verensulkemistaito. Eino Hietanen näki omin silmin vuosien 1926–27 paikkeilla, kuinka Ieva-Liisa paransi 4–5-vuotiaan pojan tätä näkemättä.

– Poika oli halkaissut kätensä vesakirveellä ja olisi kuollut verenvuotoon, mutta hänen isänsä tai äitinsä hoksasi juosta Ieva-Liisan luo. Tämä sanoi: ”Vai niin, miten sille pojalle oli niin käynyt?” Verta tuli sihisemälä, mutta vuoto tyrehtyi.

– Ieva-Liisan ei tarvinnut muuta kuin tietää asia, se parani siinä. Samalla lailla oli, jos käärme oli pistänyt. Myrkyn hän teki tehottomaksi.

Tunnetuin Kannaksen kansanparantajista oli Huumolan mummo, jonka luokse tultiin naapuripitäjistään. Hän hoiti kuolioita, ruusuja, ajoksia yms. itse valmistamallaan salvoilla. Aineet hän osti apteekista tai haki luonnosta.

Huumolan mummo, Maria Paasonen, oli yksi Kannaksen tunnetuimmista kansanparantajista.

– Meilläkin on yöpynyt hänen potilaitaan. Yleensä he olivat yöttä Kämärän majatalossa, josta heitä sitten kuljettiin Huumolan mummon luo, muistelee Unto Hörkö kuuluisaa parantajaa.

– Muistan, kun meillä oli kerran yöttä Huumolan mummon luokse menevä Suomen pisin mies. Illalla kuuluisuutta katsomaan kerääntyi paljon miehiä. Hän oli niin pitkä, ettei normaalikokoisen miehen onnistunut syyttää hänen tupakkaansa.

Unto Hörkö (synt. 28. 5. 1926 Huumolassa) oli tuolloin kymmenvuotias pojannaskali, jonka mielestä parantaja oli ihan tavallinen vanhus. Huumolan mummo ei itsekään pitänyt kutsumanimestään. Hän oli sanonut olevansa mummo omille lapsenlapsilleen, ei koko maailmalle.

Huumolan mummo oli nimeltään Maria Paasonen, o.s. Kinanen. Huumolaan hän muutti ennen kansalais-sotaa, kun perhe osti sieltä maatilan.

Aiemmin hän oli ollut Pietarissa sairaanhoitajana. Huumolassa hän asui vävynsä Oskar Sutelan luona. Heillä oli kylän ensimmäinen radio. Unto Hörkö muistaa hämärästi, kuinka hän oli pikkupoikana kuuntele-massa joulukirkkoa radiosta Sutelassa.

Huumolassa kansanparantaja asui 1914–36, jonka jälkeen hän muutti Viipurin Ristimäkeen. Hän kuoli siellä yli 80-vuotiaana ja on haudattu Ristimäen hautausmaalle.

– Kerrottiin, että monta hevosta hiestyi, kun Huumolan mummoa alettiin vetää hautaan, ja hevosia oli vaihdettava. Mummo oli niin painava, koska ihmisten taakat olivat siirtyneet häneen. En tiedä, pitääkö tämä tarina paikkansa, hänhän asui lähellä hautausmaata.

Unto Hörkö ei ole itse nähnyt Huumolan mummon potilaiden parantumista, mutta hänen äitinsä on kertonut naapurista, jonka juuresta katkenneen varpaan mummon rohdot olivat parantaneet.

– Sellaistakin kerrottiin, että lääkärin katkaistavaksi määräämä jalka oli parantunut mummon hoidossa.

Juhana Akkanen, Jussi, oli hatjalahtelainen kuvataiteilija ja palava nuorisoseuramies.

Eino Kajanan (synt. 4. 1. 1922 Hatjalahdessa) kertoo Akkasen ostaneen ensimmäisellä halkometsätillään maalia ja pensseleitä Viipurista. Leivän hän sai edelleen metsästä, mutta halkometsässä mukana olivat aina myös maalaustarvikkeet.

– Yht’äkkiä voi tulla innostus ja silloin oli kirves ja saha viskattava lumihankeen, oli Jussi kertonut. Maalaustarvikkeiden lisäksi hänellä oli metsässä mukana tavallisesti haulikko, jos vaikka metso istuisi koivussa.

Juhana Akkanen oli suuri luonnon ystävä, hän liikkui mielellään metsässä ja maalasi näkemäänsä. Erakko hän ei kuitenkaan ollut, vaan osallistui ahkerasti kylän elämään. Hän oli perustamassa nuorisoseuraa ja vielä 70-vuotiaana otti osaa tanhuharjoituksiin. Hän opetti filosofiaansa myös nuorisoseuran opintokerhoissa. Eino Kajanan muistelee innostunutta opettajaa: – Meillä oli opintokerho ja Jussi tuli puhumaan seitsemän kilometrin päästä potkukelkalla. Kurssin nimi oli Osaatko elää. Jussin mielestä ihmisen pitää jatkuvasti kehittää itseään.

Juhana Akkanen oli itse hyvä esimerkki itsensä kehittämistä. Hänessä paloi oppimisen halu. 75-vuotiaana hän opiskeli kiinan kieltä ja väitti tuolloin osaavansa välttävästi seitsemää kieltä.

Elämänsä loppuajat Juhana Akkanen asui Raision Ihalassa, missä hänellä oli yhtä vaatimatonta mökkiä kuin Kuolemajärvellä. Hänen kuoltuaan huutokaupassa myytiin mm. harvinainen puukantinen raamattu. Akkasen tauluja on Raision kaupungin hallussa sekä monilla kuolemajärveläisillä.

Mikä soitto ja humina koskessa keväisin olikaan!

Juvanruukin 1600-luvun lopun tehdasyhteisön jäljet näkyivät luonnossa vielä meidän päivinä. Lempi Rouvali, o.s. Viuhko (synt. 19. 1. 1911 Juvanruukissa) kertoo, että rautaruukin aikaisten rakennusten perustuksia havaitsi selvästi mm. luonnonniityllä kosken alkuvaiheilla. Siellä oli rakennusten kivijalkoja ja kappale katua, joka oli tehty pyöreistä kivistä. Katu jatkui jonkin matkaa sahamäelle päin. Tasaista, joskin metsittynyttä tietä oli hyvä ajaa ja sitä käytettiin, kun metsästä käytiin hakkaamassa puita.

– Kerran kun olimme niityllä jyrsimässä viikatteella heinä, rupesimme veljeni kanssa raivaamaan uimapaikkaa kosken kivien väliin. Kun kiviä kieriteltiin syrjään, niiden välistä löytyi rautatanko. Se oli ainakin 2–3 metrin pituinen ja käsivarren paksuinen, tangon päässä oli koukku. Isä vei raudan kotiin, mutta ei sitä mihinkään käytetty.

– Uimapaikasta tuli sellainen, että vuorotellen istuimme kivien välissä ja vesi tuli kovalla suihkulla niskaan, Lempi Rouvali muistelee.

Rautatehtaan lisäksi kosken alueella oli 1687–1704 tehtaanpatruuna Juhana Thorwöstin maatila, työläisten asuntoja, kirkko ja hautausmaa. Metsän keskelle Juvajoen varteen silloiseen Uudenkirkon pitäjään perustettu rautatehdas oli elinvoimainen; se jopa lopetti joksikin aikaa Fiskarsin takomon toiminnan. Mutta tehtaan sijainti lähellä valtakunnan rajaa koitui kohtalokkaaksi. Venäläiset hävittivät tehdasyhteisön 24. 2. 1704. Näin Thorwöst menetti kolmesta ruukistaan yhden, hän omisti myös Fiskarsin ja Antskogin.

Vuosisatojen takainen kansainvälinen tehdasyhteisö on synnyttänyt monta perimätietona kulkenutta tarinaa. Yksi koskee kirkon kalleuksia.

– Taru kertoo, että ruukin kirkon kaksi kelloa olisi juotettu yhteen vaskella ja niiden sisälle olisi ladottu kaikki kirkon kalleudet. Kellot olisi upotettu Tiikin lähteeseen ennen venäläisten tuloa.

– Voi olla, että ne ovat siellä vieläkin. Luonnonniityllä oli Tiikin lähde, jossa oli aina kirkasta vettä, oli kuinka kuiva kesä tahansa. Kun Mikkeli Muurinen kaivoi siellä

ojaa, jotta karjalle olisi saatu vettä, hän löysi hirsinurkkauksen. Sitä hän ei antanut kenenkään kaivaa esille.

– Lähteen pohja oli pehmeätä kura. Kahden, kolmen metrin syvyydessä oli todella jokin kova esine, kun sitä tunnusteltiin seipäällä. Arvoitukseksi jäi, mitä hirsisalvos sisälsi ja miksi se tehti, Lempi Rouvali sanoo.

Perimätieto kertoo myös ruukinpatruunan haudanneen maahan tehtaan työkaluja ja omia arvoesineitään, kun venäläisten tiedettiin olevan tulossa.

Tehtaan kirkon perustukset näkyivät suurina painaamina jokitörmällä vanhan sillan mäellä, entisen hautausmaan tunnisti kumparerveistä. Lempi Rouvali sanoo mammansa Loviisa Viuhkon, o.s. Kauko (synt. 1877), kertoneen, että lapsia varoitettiin menemästä kirkon perustuksille, koska ne eivät olleet silloin vielä painuneet kunnolla.

Tehtaalaisten kirkon otaksutaan olleen puukirkko Kuolemajärven vanhan kirkon tapaan. Jumalanpalveluksissa oli saarnattu neljällä kielellä, mm. ruotsiksi ja saksaksi, sillä ammattimiehet olivat ulkomaalaisia.

Vuoden 1704 jälkeen syntyi vähitellen uusi kylä kosken alapuolelle. Siellä olivat hyvät viljelysmaat. Rautatehtaasta hävityksessä jäljelle jääneet osat siirrettiin hevosvoimin Taalintehtaalle.

Kosken yläjuoksulla oli tämän vuosisadan alkupuolella saksalaisen Hammarstedtin huvila. Se oli rakennettu komeasta pitkästä hongasta vuosisadan vaihteessa. Hammarstedtin väitettiin kuuluneen Venäjän keisarilliseen sukuun, huvila-alueen hän olisi aikoinaan ostanut kultaruplilla. Myöhemmin Mikko Anttalainen osti rakennuksen ja siirsi sen Inkilään.

– Meidän mamma muisti vielä sen ajan, kun huvilan luona oli vanhoja asumuksia, mm. tuohimalkakattoinen Varpu-Ämmän mökki. Hammarstedt omisti koko kosken ja maat sen molemmiin puolin. Sen jälkeen alue vaihtoi useasti omistajaa, Lempi Rouvali kertoo.

Juvankosken putous oli 30 metriä, pituutta koskella oli parisen kilometriä. Keväisin kosken pauhu kuului neljänkin kilometrin päähän.

Juvanruukin neitoja kosken partaalla 1920-luvulla.

Pellavan loukutus- ja lipsuamistalkoot. Kuva Kaukjärveltä vuodelta 1935.

– Hyvä ihme, mikä soitto ja humina oli keväisin, kun jäät lähtivät!

– Kosken laakso oli erityisen kaunis. Tehtaalaisten ulkomailla tuomat ja istuttamat kasvit olivat villiintyneet ja viihtyivät kosteassa ilmastossa hyvin. Naapurikyläläisetkin kävivät ihailemassa – ja poimimassa erikoisia kukkia ja köynnöskasveja.

– Siellä kasvoi villinä humalaa, oli kuin olisi ollut aarniometsässä. Joulukaljan humalat saatiin sieltä. Mustaa viinimarjaa oli paljon, näki, että pensaat kasvoivat vanhoilla asumusten perustoilla. Sellaista kukkaakaan – oikein voimakasta tummaa lilaa, olisiko ollut sormustinkukkaa – en ole nähnyt missään muualla, Lempi Rouvali kertoo.

Koski oli kuuluisa nähtävyys. Kannaksella ei koskia ollutkaan, Juvankosken lisäksi vain Rokkalanoski Johanneksen pitäjässä. Koululaiset tekivät keväisin retkiä Juvanruukkiin koskea ihailemaan ja harvinaisia kasveja poimimaan. Alueella kasvoi myös jalopuita: saarnia, lehmuksia, tammia ja pähkinäpensaita.

Jokiranta oli kylän lasten mieluisa leikkipaikka.

– Jokirantaan paineltiin kaikki ja sitä mukaa kuin opittiin kävelemään, opittiin uimaan. Vesi Juvajoessa ei ollut kovin lämmintä, tulihan se suurilta soilta, mutta hyvin uida tarettiin.

Kosken loppumiskohdassa oli suvanto, jota kutsuttiin ralluksi, ja pieni saari, jota vesi kiersi molemmin puolin. Jyrkkää mäkeä sanottiin rallumäeksi. Rallu oli kylän yhteinen pyykinpesupaikka. Siellä oli suuri muuripata.

– Rallussa juvanruukkilaiset pesivät keväisin suuren pyykin, kuten matot, muutoin pyykki pestiin saunan porstuassa. Vesi oli rallussa puhdasta ja vaihtui koko ajan.

Kosken alajuoksulla oli aikoinaan ollut vanha mylly, mutta se oli palanut. Uusi mylly oli rakennettu vähän alemmaksi. Viimeiseksi sen kuten kosken alueen omisti Onni Hietanen. Ennen talvisotaa Hietasen mylly jauhoi kahdessa vuorossa yötä päivää. Sen yhteydessä oli raamisaha, josta vietiin puutavaraa myös ulkomaille.

Hietasen myllyllä oli suuri asiakaspiiri. Siellä käytiin Kirjolasta, Inkilästä, asemalta, Karjalaisista, Akkalasta ja Pihkalasta.

– Ja saatiin melkein sihtijauhoa!

Ensimmäiset vehnäjauhot kuolemajärveläiset kävivät jauhattamassa Viipurissa ja Uudenkirkon kirkonkylässä. Oli suuri juhla, kun pöydässä oli oman pellon vehnästä – eikä valkoisista jauhoista leivottukaan kuin suuriksi juhlapyhiksi.

Kuolemajärvellä pullajauhoja voitiin jauhattaa hie-man ennen talvisotaa Mähösen myllyssä Hatjalahdessa.

Juvanruukkilaiset olivat yritteliästä väkeä. Pienessä yhdentoista talon kylässä eli entisaikojen ruukinhenki.

Erityisen arvostettuja olivat sepät – kuinkas muuten, olihan raudan takomisessa pitkät perinteet.

Myllärien ja seppien lisäksi Juvanruukissa oli suutareita, räätäleitä, hieroja ja kuppareita. Monesta kylästä tultiin hakemaan palveluksia, mm. Akkasen pojat Nikolai, Anttoni ja Manu tekivät paljon kenkiä.

– Kylässä oli tavattoman hyvä yhteishenki.

Koulua lapset kävivät aluksi Karjalaisissa, myöhemmin Pentikkälässä. Marttayhdistys oli oma, nuorisoseurassa ja lottajärjestössä käytiin asemalla.

Mutta vaikka Juvanruukissa oli komea koski, ei sähkövaloa ollut vielä evakkoon lähdeittäessä. Koko pitäjässä ensimmäisenä sähkövalon sai 1927 Seivästön ja Karjalaisenkylän välissä sijainnut pieni Konnuinkylä. Kone-mestari Aarne Kaulio rakensi viiden talon sähkölaitoksen. Se sai voiman pienestä purosta. Hämärän tullen virta kytkettiin ja valot syttyivät yhtäaikaan joka talossa. Kello 23 virta katkaistiin ja koko kylä pimeni.

Juvajoki oli tunnettu ravuistaan, ja ravunmyynnillä juvanruukkilaiset kuten muutkin kuolemajärveläiset saivat lisäansiota. Illassa saattoi saada satoja rapuja ja ne myytiin ostamaan tulleille raasseleille, ylösostajille. Raasselit olivat yleensä Uudeltakirkolta ja liikkuiivat hevosilla. Ravut pantiin laatikkoihin kärryille.

– Ravustus alkoi heinäkuussa, silloin joenvarren viljel-lykset eivät saaneet armoa. Pitkin joen rantoja laskettiin pyydyksiä – ja kanat katosivat syöteiksi!

– Joki oli kirkasvetinen. Hyvin näki, kun rapu tuli. Kun monta oli pyydyksessä, se nostettiin. Rapuja pyydyksessä saattoi olla kolmekymmentäkin.

Rapurutto lopetti tuottoisan harrastuksen. Raasselit kävivät edelleen ostamassa puolukoita ja vasikoita. Met-sissä oli paljon marjoja ja sienia.

Lapset saivat taskurahaa parkkia kettämällä. Joen var-silla kasvoi paljon pajuja. Niitä kaadettiin keväisin ja otettiin pajunkuori talteen.

– Pajusta lähti kuori hyvin latvaan asti, saatiin monta metriä pitkiä kappaleita. Ne niputettiin kuivumaan auringonpaisteeseen aitan viereen. Kuivuneet kuoret pil-kottiin ja säkitettiin. Jostain talosta lähdettiin viemään yhteistä kuormaa kirkonkylään tai Koivistolle nahkurille myytäväksi.

– Iltaisin tehtiin erilaisia puhdetöitä. Naiset kehräsi-vät lankaa, miehet korjasivat hevosen valjaita, tekivät puutöitä, kenkiä ja sen sellaista.

Lempi Rouvalin mieleen on jäänyt tavallisuudesta poikkeava saippuan valmistus. Omavaraistalouden aika-na kaupasta ostettiin tavallisesti vain suola ja sokeri, jos-kus jokin vaate Viipurista.

– Isä oli ampunut metsäsian ja minä keitin naapurin kanssa siitä saippuaa. Taisi mukana padassa olla myös sianrasvaa. Lisäksi tarvittiin soodaa ja lipeäkiveä. Saip-puan keittäminen oli tarkkaa työtä, seosta oli kuumen-

nettava hitaasti ja keittäminen kesti päivän. Jäähtymi-nen vei päivän, kaksi. Yleensä saippuaa tehtiin kerran vuodessa. Jäähtymisen jälkeen saippua leikattiin pala-siksi, padan pohjalle jäi ruskea sakka.

– Voi, kuinka paljon me saimme metsäsiasta saip-puaa. Valkeaa ja hyvää. Kaksi suurta korillista täytyi, ei-vätkä ne saippuat kuluneet edes vuodessa.

Pellavat kehrättiin kotona ja kudottiin keväällä kan-kaaksi. Kankaat valkaistiin hangessa. Laskiaisena lasket-tiin ”pitkiä pellavia”.

– Silloin kaikki olivat liikkeellä, laskettiin suksilla, kel-kalla ja reellä. Kirkkoreessä oli väkeä niin paljon kuin so-pi, parikymmentäkin. Koulusta oli laskiaisena vapaata. Laskiaislorua huudeltiin:

”Lipo, lipo liinaa, tupakkaa ja viinaa, ämmille pitkää pel-lavaa. Kui pitkä kelkan jälki, nii pitkää pellavaa!”

Laskiaisena syötiin sorkkarokkaa, hernekeittoa, missä oli keitettyjä siansorkkia.

Keväällä suuri tapaus oli, kun koko kylän lehmät las-

kettiin ulos laitumelle yhtäaikaan. Se tapahtui toukokuun lopulla, viimeistään vanhana vappuna Floran päivänä.

– Lehmät pyrittiin päästämään ulos samana päivänä, sillä muulla karjalla oli tapana vihata jälkeen päin tulleita eläimiä. Paimenpoikia tarvittiin alkuajoina katsomaan, etteivät eri talojen lehmät puske toisiaan tai etteivät eläi-met häviä metsään.

Koululaiset kävivät keväisin paimenessa. Ensimmäi-senä päivänä oli perinteinen paimenkaste.

– Minäkin olen saanut monta kertaa vettä päälleni.

Paimenessa nuoret oppivat luonnon ilmiöitä ja merk-kejä. Ajankulu tiedettiin varjosta. Rannikkoradalla puk-suttava juna oli hyvä paikallistaja, sillä junan ääni kuului kauas.

Paimenelle kehittyi tarkka kuulo. Melkein joka leh-män kaulassa kilisi kello, joten oli helppo tietää, mis-sä eksynyt eläin liikkui.

– Mene tuulen alle, sitten kuulet!, oli neuvottu pai-menta.

Mitä ihmettä, nainenko autoa käy ajamaan?

Hilda Evestin (nykyinen Vihersaari, ent. Pärete) kuolemajärveläiset muistavat pirteänä taksina ja Kuolemajärven aseman majatalon neitinä. Liikemies ja poliisi Kristian Evestin ainoan lapsen elämästä ei ole vauhtia puuttunut. Hän tunsi Kuolemajärven varmasti paremmin kuin muut.

Ennen Kuolemajärvelle muuttoa Kristian Evesti oli poliisina Kivennavan Kuokkalassa ja Ollilassa. Hilda syntyi 15. 6. 1910 Ollilan vartiokonttorissa ja siellä hänet myös kastettiin.

— Pappi oli sanonut, ettei hän ole vielä ikänään virka-huoneessa lasta kastanut.

Kuolemajärvelle muuttoa Hilda Vihersaari ei muista, sillä hän oli silloin 3–4-vuotias. Kristian Evesti tuli Kuolemajärvelle poliisiksi.

— Isä osti asemalta vesikatossa olevan talon. Silloin oli majatalon pito huudettavana, ja isä huusi sen — vaikei ollut edes kattoa päällä. Nimismies Julius Costiander pakotti. Sitten tuli kiire. Kahdessa kuukaudessa piti saada talo valmiiksi.

Matkustajien kyyditseminen lankesi kuin itsestään majatalon tyttarelle. Hilda oli vasta 8-vuotias, kun hän oli ensimmäistä kertaa hevosella maantiellä. Matka oli Kaukjärvelle ja kyydissä oli kaksi tuomaria.

— Siitä se sitten alkoi. Aiai, minähän olin lakkaamatta maantiellä!

Junat olivat Hildalle jokapäiväisiä tuttavuuksia, olihan koti Kuolemajärven asemalla. Rautahevosek kiitivät Koivistolta Terijoelle. Asema valmistui 1916 Pentikkälään ja syrjäytti samalla Kirkonkylän Kuolemajärven liikekeskuksena.

11. 5. 1929 oli merkkipäivä Hildan elämässä. Silloin pihalla seisoivat ensimmäistä kertaa oma auto. Se oli historiallinen tapaus Kuolemajärvellä, sillä tuohon aikaan pitäjän teitä ei monta autoa liikunut — puhumattakaan, että niitä olisi ohjannut nuori nainen. Kesäisin kylä venäläisten huvila-asukkaiden autot olivat jo säikäyttelleet hevosilla matkavia.

Autokoulun Hilda Evesti kävi Koivistolla. Matka tait-

Hilda Evesti autoineen Salmen sillalla.

tui junalla, asemalta oli vielä pari kilometriä kurssipäikalle Koiviston takomoon, jonka omisti Viljo Kansa.

— Verstaassa oli oltava kolme kuukautta. Opeteltiin auton korjausta. Verstaassa oli vain lautakoju ja ulkona oli 35 asteen pakkas. Kojua lämmitti suuri uuni niin kuin saunassa ja siihen pantiin ylhäältä luukusta hiiliä. Olin kurssilla yhtä aikaa Rytkölän Urhon kanssa, joka aloitti Koivistolla taksinajon.

— Sitten kävi niin, että kun meillä oli hajotettuna Dodge-auto, opettaja Mauno Lilja lähtikin kesken kaiken pois. Minä menin opettajan perästä Viipuriin ja sain häneltä kuukauden ajan ajo-opetusta sekä moottorin teoriatietoa. Asuin sen ajan opettajalla.

Autokoulussa opitut tiedot ja taidot punnittiin myös Viipurissa. Insinööriajo oli vapunaatonna 1929.

— Hyvin meni. Puolitoista tuntia istuimme katsastus-insinöörin asunnon edessä ja odotimme herraa. Kun

hän tuli, olin rauhallinen kuin viilipytty. Minä tein kaikki temput ja opettajakin kysyi, mistä rauhallisuus johtui. Kun oli oikein huono ilma, räntäsade ja istut odottamassa puolitoista tuntia, sitä jäätyä!

Autokoulu oli läpäisty, nyt puuttui enää ajokortti. Ongelmana oli, ettei Hilda ollut täyttänyt vielä 20 vuotta.

— Minä lähdin hakemaan korttia ja meillä oli kova sanominen nimismies Arvo Laaksosen kanssa. Silloin opettaja Ferdinand Enqvist tuli siihen ja sanoi: ”Sinä annat sen kortin, minkä Hilda haluaa.” Nimismies sanoi: ”Ei voi vielä antaa”. ”Sinä voit”, Enqvist sanoi. Niin minä sain ajokortin.

Hildan ensimmäinen auto oli tuliterä harmaa Ford. Isä osti sen 35 000 markalla Amerikkalaisesta Autotuonnista Viipurista.

— Kyllä autokoulun jälkeen pidettiin hirmu kovaa huolta, miten tyttö ajaa. Silloin naisten autonajo oli muutenkin vähäistä. ”Mitä ihmettä, nainenko tätä käy ajamaan?” saattoi kyyditettävä sanoa.

Hilda kuuli monenlaisia kommentteja etupenkille: ”Sellaista se on, kun on hameväkeä ratissa, virkavaltakin hymyilee vain”, todettiin, kun naisautoilija kääntyi päinvastaiseen suuntaan kuin vilkku kertoi hänen kääntyvän.

”Mennäänkö me varmasti tietä pitkin?” ihmetteli joku.

— Kyllä minä olen saanut nuuskaakin. Nimismies pyysi kirkolle kyytiä ja minä onneton ajojin vasenta laitaa. ”On se sitten kummallista, ajoi kenen kanssa tahansa, vasen laita on aina parempi. Minä olen muuten Kuolemajärven uusi nimismies”, matkustaja sanoi. Paha tikki, oli vähällä, etten itkenyt. Samalla nimismies muistutti, että Suomessa on oikeanpuoleinen liikenne.

Hilda Vihersaari kertoo, että siihen aikaan oli jo liikenneratsioita. Koiviston komennuskunta ei koskaan tarkastanut vaan kysyi, mistä tulee ja ketä vie, mutta Helsingin lentävät olivat tiukkoja ja tarkastivat paperit.

— Muurilan leirille menevät upseerit ajoivat minun autossani, majuri Jussi Paasikivellä oli oma auto. Upseereita piti kyyditä kovaa vauhtia. Jos virheen teit, aina sanottiin, mutta samalla neuvottiin.

— Minulla oli oma kannatuspiiri, vakituiset asiakkaat aina Viipurista saakka. Ihmiset saattoivat soittaa tai lähettää kortin, että silloin ja silloin auto sinne.

— Kyllä minä huvila-asukkaitakin jouduin kyyditsemään. Pihkalassa ”Neitseinen” hovissa asui paljon venäläisiä ja minä ajojin vakituisesti sinne. Tohtori Nikolai Netschajeff ei lähtenyt kukaan muiden kuin minun ja Raatikaisen Urhon kanssa.

— Minulla oli paljon vakituisia ajaja. Kunnan viranomaiset ajoivat minun kanssani sekä mm. sähkö ja osuuskauppa.

Monet muistavat, että Hilda oli nopea ajaja.

— Pakko oli ajaa nopeasti, koska monta kertaa oli kiire.

Maksu kyydistä kertyi kilometrimittarin mukaan ja taksat olivat määrätty. Tinkimistäkin sattui.

— YH:n aikana pojat rupesivat tinkimään. Minä sain: ”Kun laitetaan tossua tossun eteen, ei maksa mitään. Minulla on ajoja vaikka millä mitalla.” He ottivat Muurisen Erkin, mutta auto hajosi ja pojat myöhästivät. ”Ei olla moista naista nähty, kun sanoi ei”, olivat pojat todenneet.

Autokoulun opettajanakin Hilda ehti toimia, hän nimittäin opetti kunnankirjuri Nikodemus Muurisen ajamaan autoa. Nimismies oli antanut luvan, tosin opettajan vastuulla. Hilda ensin vähän ihmetteli, mutta keksi sitten viedä oppilaansa kilpa-ajoradalle.

— Siellä hän oppi. En minä mielelläni sitä tehnyt, mutta kortin Niko sai.

Talviajon niksit Hildalle neuvoi aseman ja Seivästön väliä liikennöinyt Taavetti Rusi.

Hilda ajoi ensimmäisellä autollaan toistasatauhatta kilometriä. Se ajettiin loppuun.

Hilda Evestin koti asemalla oli majatalon lisäksi kärjäatalo. Asemalla oli kaksikin kärjäataloa, sillä toinen oli Kristian Hietasella monta vuotta.

— Kärjäatalo oli aikaisemmin ennen meille tuloa Karjalaisissa Samuli Rumpusella. Nimismies Julius Costiander sanoi isälle, älä ota, sillä hän tahtoi kärjäataloa Kämärälle. Isä sanoi, että hänen pitää neuvotella kruununvoudin kanssa. Riskit puolestaan olivat hakeneet kärjäataloa Inkilään. Meille kärjäatalo annettiin kuitenkin neljäksi vuodeksi, mikä oli yksi kausi.

Kärjää ehdittiin istua Evestillä toista kautta, kun pitäjään tuli uusi nimismies vuonna 1936. Nimismies Asseri Aho asui Kirkonkylässä kauppias Gabriel Riikosen talossa, missä hänellä oli myös toimisto. Sinne hän muutti kärjäatalon. Kuolemajärven nimismiehenä Aho oli vain pari vuotta.

— Nimismies vei kärjäatalon Riikoselle niin, että pölysi. Ihmiset ihmettelivät, mitä varten kärjäatalo muutettiin kirkolle, kun asemalta olisi saanut ruokaa ja juomaa pitkiksi venyneinä istuntopäivinä.

Kuolemajärven asema sijaitsi Pentikkälän kylässä. Asemaseudusta muodostui vähitellen kukoistava liikekeskus. Ennen talvisotaa siellä oli mm. neljä kauppa: Joonas Sinkon, Kristian Hietasen ja Matti Soinin kaupat sekä Kuolemajärven Osuuskauppa.

Hilda Vihersaari kertoo Sinkon kaupan tulosta asemalle:

— Sinkon paikalla piti kauppa aluksi Riikosen Mikko, hän myi tupakkaa ja tulitikkuja yms., mutta liike meni huutokauppaan. Osuuskaupan johtajana oli silloin

(1923–26) Kalle Mikkonen ja ihmiset sanoivat, että hänen olisi pitänyt ostaa se kauppa. Tämä totesi vain, ettei se tee mitään haittaa osuuskaupalle, koska se on sellaista nappikauppaa.

– Sinkko ei ollut käynyt Kuolemajärvelläkään, hänelle oli annettu isän osoite. Sinkko kirjoitti Kuokkalasta isälle, lähetti rahat ja isä osti Riikosen kaupan hänelle. Sitten kun Sinkko perusti Kuolemajärvelle liikkeen, osuuskauppa havahtui.

– Mikkonen pyysi isää osuuskaupan asiakkaaksi, mutta isä kieltäytyi, koska kaupassa oli vieras henkilökunta. ”Kun meille tulee matkustajia vaikka keskellä yötä ja he tahtovat jotain, se pitää saada”, isä oli vastannut.

Kuolemajärven Osuuskauppa heittäytyi kilpailemaan Sinkon kaupan kanssa asiakkaita. Päämyymälä siirrettiin kirkolta asemalle, rakennusta laajennettiin ja 1938 rakennettiin kokonaan uusi, komea, tiilinen liikepalatsi. Uudessa kaupassa sijaitsivat myymälän lisäksi varasto, kellari ja johtajan asunto. Entiseen puurakennukseen sijoitettiin konttori, kahvila ja parturi, yläkerrassa oli henkilökunnan asuntoja.

Hietasen Kristian ja Soinin Matti perustivat asemaseudulle omat kauppansa hieman ennen talvisotaa.

Kuolemajärven kunnantoinmisto ja aseman poliisi olivat rautatieläisten asuintalossa. Seppä Ville Sirkiällä oli asemalla paja, kelloseppä oli Abraham Kaijanen ja räätäli Ville Pekkola. Puhelinkeskus oli Emil Latun talossa, vankiputka Taavetti Jyrkmamian talossa. Asemalla sijaitsivat myös Kuolemajärven Säästöpankki ja Osuuskassa. Asemaa vastapäätä oli 1928 perustetun Maidonmyyntiosuuskunnan talo, mistä johti pistoraide asemalle maidon kuljettamiseksi.

Pentikkälän koulu toimi aluksi vuodesta 1922 vuokratulla Mala Pentikäisen talossa ja myöhemmin koulua rakennettaessa Amalia Latun talossa. Asemalla oli toimintu viipurilainen liikeyritys Saha ja Tiili Oy 1920–26, sen lopettamisen jälkeen kouluksi ostettiin sahalaitoksen konttoritilat. Varsinainen koulurakennus tontille valmistui 1930.

Pääraiteen lisäksi ratapihalla oli neljä sivuraidetta. Ratapiha-alueen idänpuoleinen osa sijaitsi syvässä maanleikkauksessa, missä oli kaksi 2-kerroksista asuntolarakennusta piharakennuksineen. Asema- ja varastorakennus olivat keskellä ratapihaa ja iltaisin niitä valaisivat kaasupalot. Halkovarasto ja vesitorni jäivät alueen länsipuolelle, pumppuhuone oli järven rannassa. Länsipuolella jokilaakson ylitykseen oli siirretty suuret määrät soraa pitkään maavalliin, jota kutsuttiin pankiksi.

Kylätiet kuljivat radan suuntaisesti. Pohjoispuolella olivat Ylä- ja Alatie, eteläpuolella kiemurteli varsinainen kylätie. Koska rautatie halkaisi Pentikkälän kylän, oli Viipuri–Terijoki -tielle jouduttu rakentamaan ylikulku-silta. Yläkirjolanjoki alitettiin tunnelilla ja tie Kirjolan kylään kulki alikulkusillan kautta.

Aamuisin noin kello seitsemän aikaan asemalle tuli juna Koiviston suunnasta matkalla Terijoelle. Kuolemajärvellä se odotti, kunnes Terijoelta Viipuriin menevä juna oli saapunut. Illalla samat junat palasivat takaisin noin kello seitsemän aikaan, ne ottivat lastatut vaunut ja jättivät tyhjät tilalle. Paikkakunnan nuorilla oli tapana käydä iltajunaa vastassa ja häipyä sen jälkeen omille teilleen. Sunnuntaisin saapui päiväjuna ja se seiso asemalla puolisoitoista tuntia. Kesäisin puolustusvoimien tykistöleiriläiset käyttivät Kuolemajärven asemaa purkaus- ja lastauspaikkana. Asemalla lastattiin myös paljon puutavaraa Koivistolle ja sitä kautta maailmalle vietäväksi.

Linja-autoliikenne Viipuriin kulki Pentikkälän kautta. Seivästön linja-autot pysähtyivät kaksi kertaa päivässä Kuolemajärven asemalla matkallaan Viipurista Terijoelle.

Niin, ja asemalla oli tietysti juna vastassa Hilda Fordeineen.

Entistä kotiympäristöään Hilda Vihersaari luonnehtii rumaksi. Asemaseutu oli kuin hiekkakuopassa, mutta kun meni vähän matkan päähän, alkoivat järvet ja ihanat rannat.

Omalla omaisuudella piti riskeerata

– Työntäyteistä ja mielenkiintoista. Aina oli jännitystä. Ei se niin helppoa ollut kuin miltä päältä ehkä näytti, luonnehtii kuolemajärveläinen liikemies, talousneuvos Tatu Muurinen (synt. 27. 6. 1900 Muurilassa) elämäntyötään sahaiteollisuudessa.

– ”Kyllä meillä on ollut hyvä elämä”, kertoo Tatu Muurinen vuonna 1983 kuolleen puolisonsa Alman usein todenneen. – Vaiherikasta se on todella ollut. Yhtään päivää en antaisi pois.

– Mikäkö rakkain paikka Kuolemajärvellä? Syntymapaikkahan se tietysti on, Muurila. Mutta kuten laulussa sanotaan: ”Palasina on sun leipäsi maailmalla”, leipä piti hakea maailmalta.

– Unettomia öitä elämä on toisaalta myös ollut. Mitään ei olisi syntynyt, jos olisi nukkunut tilaisuksiensa ohi. Mutta eihän sitä nuorena unta tarvinnut, virkistyi kun sai jotain tehtyä.

– Mitään ei myöskään olisi tullut, ellei olisi ollut alkuaan omaa pääomaa. Sillä piti aluksi riskeerata.

Alkupääoman Tatu Muurinen sai perimällä. Antti-veli jäi suvun hallussa vuodesta 1544 olleeseen päätaloon Muurilaan. Tatu osti Inkilän kylästä Muurilan tilan mihin rajoittuvan tilan, johon asettui asumaan 22-vuotiaana. Talo tuli myöhemmin tunnetuksi esikuva- ja harjoittelutilana. Lisää maata Muurinen osti vähitellen ympäristöstä.

Ensimmäisestä kodistaan Inkilästä Muuriset muuttivat 1935 Karjalaisten kylään. Tilanhoitaja Eino Viinikka jäi huolehtimaan Inkilän paikasta.

– Inkilän tila oli maataloudellisen rajaseututoiminnan esikuvatila, johon kävi tutustumassa jatkuvasti retkikuntia; mm. silloinen sotamarsalkka Mannerheim tuli kahvitettua.

Karjalaisten kylästä Muuriset muuttivat kesällä 1938 Viipuriin, josta oli hankittu kaupunkikiinteistöjä. Kesällä ja varsinkin sodan aikana poikettiin usein lähistöltä ostettuun Rääsiän kartanoon Viipurin maalaiskuntaan. Kartanon tilanhoitajana toimi agrologi Heimo Uusi-Rauva. Kuolemajärven tiloista huolehti agrologi Viljo Railimo.

Johtaja Tatu Muurinen ja vaimonsa Alma.

Vuonna 1940 Tatu Muurinen osti Urjalan kirkon kullelta vanhan maalaistalon, jossa hän asuu edelleen.

* * *

– Kun maanmittari Toivo Hämäläinen oli meillä 1923 lukemassa metsiä, hän sanoi minulle: ”Sinuna, kun olet nuori mies, ryhtyisin puuhommiin, en yksistään maanviljelijäksi.” Vastasin, että olen jo ryhtynyt.

– Hämäläinen ällisteli 90 hehtaarin alalta luettua suunnatonta puumäärää. Metsät olivat säästyneet, sillä muulla kaupalla sai ennen Pietarista toimeentulon helpommalla. Ennen maamme itsenäisyyden alkua metsää ei yleensä myyty.

Tatu Muurinen oli käynyt Uudenkirkon maamieskoulun ja oli aikeissa mennä Mustialaan saamaan lisäoppia.

– Mutta koululle ei jäänytkaan aikaa metsien ostelemiselta. Käytännön koulu on opettanut. Sitä paitsi osamista voi aina ostaa, itse ei tarvitse eikä voikaan kaikkea tietää.

Kannaksen puu matkalla maailman markkinoille.

Tatu Muurinen suunnitteli alun perinkin lähtevänsä puualalle. Ensimmäisen puukaupan hän teki 1923, jolloin hän osti seitsemän hehtaarin suosaarekkeen naapurista Inkilän kylästä. Siitä alkoi puuliikemiehen ura.

Muurinen aloitti puukaupat kotinurkilta, mutta laajensi toimintaansa vähitellen naapuripiittäjiin. Suuret yhtiöt olivat lähteneet Viipurista Savon suuntaan ja jättäneet läntisen Kannaksen metsät Muurisen apajiksi. Hankinta-alueita olivat oman kunnan lisäksi Uusikirkko, Kivennapa, Kanneljärvi ja Terijoki. Raudusta ja Kaukolasta ostettiin valmista sahatavaraa.

Ensin tukit uitettiin Vekrotniemen sahalle Viipuriin. Kaivos- ja massapuu myytiin koivistolaisille laivajille. Oman sahalaitoksen Muurinen perusti Kuolemajärven asemalle. Saha oli silloisissa oloissa moderni sähkökäyttöinen raamisaha höyläämöineen. Sahaustehoa lisättiin ostamalla Hietaniemen saha Kuolemajärven rannalta. Tämä höyrystysaloja paloi parin vuoden kuluttua.

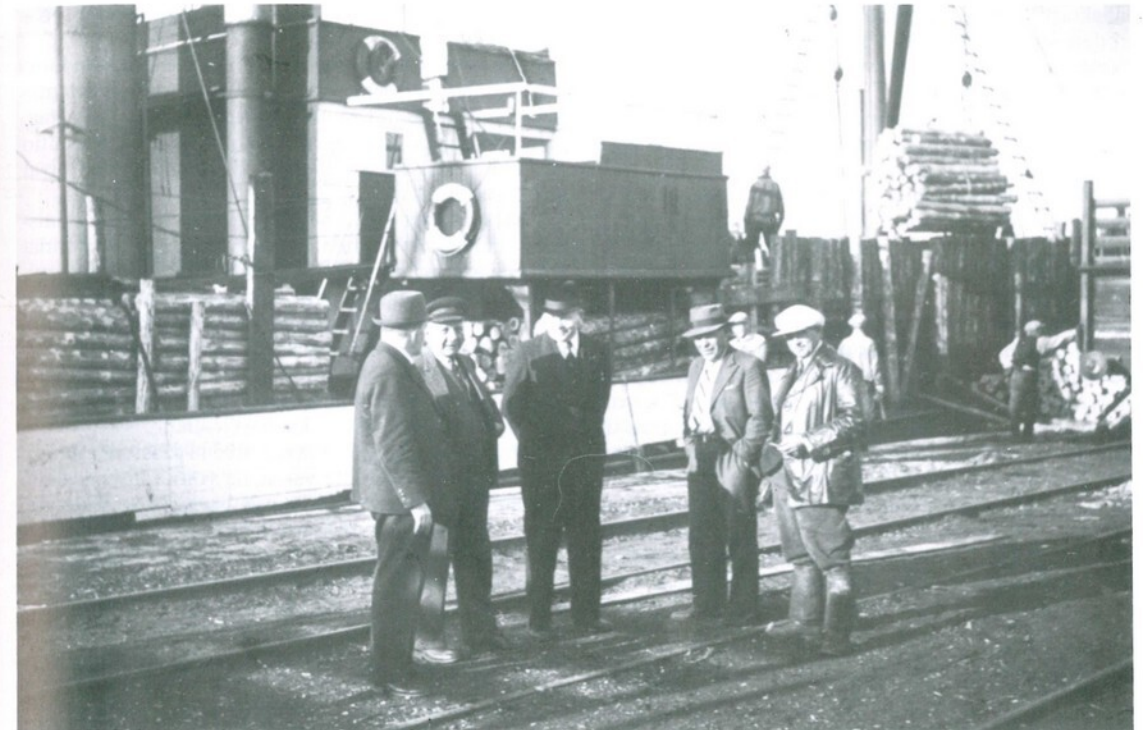
— Emme olleet ymmärtäneet vakuuttaa sitä edes kunnolla, naurahtaa Muurinen ja jatkaa, ettei paha takaisku kuitenkaan estänyt Raivolon sahan ostamista Kivennavalta. Se oli kaksiraaminen höyrystysaloja.

Aluksi Tatu Muurinen kävi itse ostamassa metsiä. Vähitellen työ siirtyi metsätöyryntäjille, kun muut tehtävät veivät hänen aikansa.

— Tuntui siltä, että onnistuin saamaan palvelukseeni vain hyviä miehiä ja aina oikean miehen oikealle paikalle. Tatu Samuli työskenteli lähinnä liikkeen konttorissa ja osti metsiä tavallisesti keskisestä pitäjästä, samoin kuin osittain myös Vilho Kipinoinen. Jooseppi Kukko työskenteli Karjalaisten kylässä lähinnä Uudenkirkon suuntaan. Kunnan pohjoisosat kuuluivat Hatjalahdessa Mala Rastaalle ja Huumolassa Viljo Kolille. Kivennavalalla olivat kympeinä Taavetti Tähtäpää Joutselässä ja Veikko Kilpiäinen Raivolassa. Hjalmar Herrala työskenteli Muurilassa ja hoiteli pitäjän eteläisiä alueita. Herralalla oli Itämeren laivurin paperit ja hän oli oikea mies huolehtimaan myös laivauksista satamissa.

— Hietaniemen sahaa hoiti Leo Galkin. Samalla sahalalla ahkeroin erityisen pätevä sahanasettaja ja höyläyksen asiantuntija Grigori Uschanoff. Raivolon sahasta vastasi Nikolai Hovi.

— Kaiken toiminnan voimanpesä oli liikkeen prokuristi Emil Hoikkala. Muun toimensa ohella hän hoiti myös

Kuolemajärven Puuliikkeen kaivosputta lastataan latvialaiseen laivaan Koiviston satamassa. Keskellä johtaja Tatu Muurinen.

aseman sahaa. Hoikkala oli ilmiömäinen laskentamies ja ulkomaankaupan asiantuntija.

— Hoikkalan hoitama ulkomaankirjeenvaihto johti kauppoihin vähitellen vakiintuneiden asiakkaiden kanssa, tavallisimmin Englannissa ja muualla Euroopassa, jopa Etelä-Afrikassa saakka. Kun Herrala oli satamassa luovuttanut tavarat, laati Hoikkala konnosementin, jolla laivan kapteeni tunnusti ottaneensa lastin vastuulle ja sitoutui luovuttamaan sen sovittulle ostajalle. Kun pankista tuli tieto, että ulkomainen pankki oli Viipurissa avannut peruuttamattoman remburssin, saattoi laiva lähteä. Tämän tiedon jälkeen tuli aina helpottunut olo.

— Sahaustoiminnan vilkastuessa ja myyntimäärien paisuessa 1930-luvun alussa tuli osakeyhtiön perustaminen ajankohtaiseksi. Nimeksi otettiin Kuolemajärven Puuliike Oy. Puuliikkeen palveluksessa oli parhaimmillaan seitsemisenkymmentä henkeä. Kerrannaisvaikutuksineen silloisilla työmenetelmillä yhtiö työllisti metsätöissä ja kuljetuksissa satoja miehiä ja hevosiä.

— Yleensä ostotoiminta oli helppoa, koska ostaja ja myyjä tunsivat toisensa ja luottamussuhde syntyi. Kukaan kyllä, että jotkut kilpailijat aluksi pelottelivat metsän-

omistajia, ettei ”se Muurinen maksa teille heti”. Mutta kun kaupat maksettiin käteisellä, loppuivat sekä puheet että kilpailijat. Tärkeintä oli, että annettu sana piti. Se oli parasta mainosta.

Tatu Muurinen hoiti urakalla valtion teitä vuosina 1929–1938.

Sopimus 206 kilometrin tieurakasta allekirjoitettiin Muurisen ja tvh:n välillä Viipurin lääninhallituksessa syksyllä 1929. Urakalla olisi ollut monta ottajaa, mutta Muurinen katsottiin itseoikeutetuksi, koska hän oli urannut teihin jo aikaisemmin omia varojaan.

— Tieurakasta kerrottiin maksetun 1250 markkaa kilometriltä. Minä en luvannut ottaa urakkaa sillä hinnalla. Olin itsekseen laskenut, että 2000 markkaa pitäisi saada, jos tiet haluttaisiin hoitaa kunnolla. Minulle ehdotettiin 1400 markkaa. Tähän totesin, että on turha tehdä konkurssia. Arvelin kuitenkin voivani yrittää 1700 markan kilometritaksalla.

— Kun tunnin kuluttua palasin, odottivat maaherra Arvo Manner ja lääninsihteeri Eino Schroeder (myöh.

Hallakorpi) valmis sopimuspaperi pöydällä. Kolmen vuoden sopimus uusittiin sen jälkeen vielä kahdesti. Kolmannella kaudella olin viimeinen yksityinen tieurakoitsija Suomessa.

– Urakointi vaati omat järjestelyt. Palkkasin tiekärhun kuljettajaksi Tatu Lerkin sekä kolme autonkuljettajaa, heidän joukossaan Ilmari Kuru.

– Metsätyönjohtajien kesäkausi oli hiljaista aikaa. Sopikin hyvin, että he luppoaikoina alkoivat johtaa teiden sorastusta, lanausta sekä joitakin rumpu- ja siltatöitä. Soraa ajettiin teille kuorma-autoilla ja 50–60 hevosella.

– Yhtenä keväänä Uudenkirkon nimismies Reino Viherkoski soitti hädissään: ”Olemme saarroksissa, täältä ei pääse minnekään!” Vastasin: ”Herra nimismies, se ei ole lainkaan minun vikani, luonto on sen järjestänyt. Mutta sopiiko, että minä tulen korjaamaan?” ”Siksi minä juuri soitan!”, vastasi nimismies. Miehet viettivät sitten pääsiäispyhät tietöissä. Silloin oli aikainen kevät.

Muuriselta liikeni aikaa myös monien yhteisten asioiden hoitamiseen. Muun muassa kunnanvaltuustoon hänet valittiin kaksi kertaa. Kunnallislautakunnan (nyk. kunnanhallitus) puheenjohtajana hän oli vuosina 1932–1937.

– Tulin kunnallislautakunnan esimieheksi samanlaisesti kuin Nikodemus Muurinen Kuolemajärven ensimmäiseksi kunnankirjuriksi. Tilintarkastajana ollessaan Niko oli paljastanut epäselvyyksiä kunnan tileissä. Tästä aiheutui luonnollisesti monenlaisia ristiriitoja. Kuntalaiset eivät varmaan käsittäneet, mikä aarre Niko

oli heille. Hän oli jämpti mies, luonteeltaan totinen, eikä turhia puhunut.

– Ensimmäisenä tehtävänäni oli hakea kunnalle luottoa valtionvarainministeriöstä. 1930-luvulla Kuolemajärven lisäksi monet muut kunnat elivät tiukkaa aikaa. Lähes 30 kuntaa olisi joutunut konkurssiin, ellei valtio olisi auttanut. Kaikki valtionapua saaneet kunnat olivat valtion holhouksessa.

– Matkustimme Nikon kanssa Helsinkiin. Rahaministeri Relander oli vihainen: ”Ei ole valtion syy, jos kunnat hoitavat asiansa huonosti.” Asiasta ei tahtonut tulla mitään. Niko pani hakupaperit salkkuun ja teki lähtöä. Sanoin, ettemme voi lähteä mihinkään. Meidän pitää saada rahaa! Niko alkoi jo nousta, kun ministeri kysyi: ”Paljonko te tarvitsette?” Alkoi kuulua toinen ääni kellossa. Vastasin, että 700 000 markkaa. Jätimme anomuspaperit ja ministeri lupasi, että asiaa harkitaan.

– Rahaa tuli 500 000 markkaa. Kunta pääsi sillä alkuun ja selvisi niin hyvin, että veroäyriä voitiin laskea vähän kerralla. Äyrin hinta oli 1934 vielä 14 markkaa 10 penniä, mutta 1938 enää 10 markkaa.

– Maaherra Arvo Manner määrettiin Kuolemajärven kunnan valvojaksi. Olin häntä vastassa, kun hän tuli junalla Viipurista. Tutustuttuaan tilanteeseen Manner sanoi, ettei hänellä ole täällä mitään tekemistä. ”Teillähän on kaikki hyvin!” Sen koommin kunnan asioihin ei kajottu.

– Mutta ei sekään itsestään tullut. Kaksi ulosottomiestä pantiin haalimaan maksamattomia veroja, kunnan menoja karsittiin tuntuvasti – ja vähitellen talous korjaantui.

Teatterilaisia ja Pietarin vallasväkeä

– Ei sellaista järvenrantaa saa mistään kuin Kuolemajärvellä oli. Meilläkin oli sitä aika tavalla, pappilan rajasta Hietasiin, haikailee Nikolai Seitz (synt. 6. 9. 1898 Novgorodin läänissä) rajan taakse jäänyttä Hatjalahden kotiaan. Samaa mieltä Kuolemajärven rantojen kauneudesta on hänen edesmenneen Yrjö-veljensä vaimo Hilja Seitz, o.s. Sahari (synt. 11. 10. 1900 Hatjalahdessa).

Ei ihme, että pitäjän rannat kiinnostivat myös naapureita. Monet venäläiset, etenkin pietarilaiset, viettivät huolettomia kesäiä aina Venäjän vallankumoukseen ja rajojen sulkeutumiseen 1918 saakka Kuolemajärvelle rakentamissaan komeissa huviloissa.

– Huvilat olivat todella parhaimmilla paikoilla Kaukajärven ja Hatjalahden ympäristössä.

Nikolai Seitz luettelee huvila-asukkaita, jotka asuivat hänen aikanaan Kuolemajärvellä: Pihkalassa Klus eli Puse-ro-Konsta, joka isolla, 7–9 hengen Hudson-avovau-nullaan kuljetti väkeä Viipuriin ennen Seivästön linja-autoja. Lisäksi Pihkalassa oli Netschajeff, Työppölässä Starck ja Filipova, Taatilassa professori Bulitsi, jolla oli kaksi poikaa. Bulitsit ostivat kurkkuja ja suolasivat niitä. Taatilan kylän päässä oli Jeminoffin kivitalo, heillä oli komea rotukarja. Toisella puolella järveä asui Milanoff. Näkyissä olivat rikkaan johaneksalaisen Nobelin sukulaisten Gomoffin, ja Voronkoffin huvilat. Hatjalahdessa kesäiä viettivät pietarilaisen Marien teatterin näyttelijät Klemetjoff, Latsinoff, Voivodin, Mutrogin ja Oreffeff. Golovin, joka työskenteli Pietarin rahapajassa, omisti niemen kokonaan. Liikemies Jermaloffilla oli hovi eli kartano Hatjalahdessa, samoin Pereskoffilla. Sikohovin vanhin poika Juri Sinkewitch oli etevä lääkäri, mutta hän kuoli malariaan Afrikassa. Hekin viettivät kesäiään Hatjalahdessa. Akkalan kylässä oli pietarilaisen miljonäärin Garinin maatila. Garin kasvatti ravihevosia Pietarissa ja rakennutti alueelleen Akkalan metsään kilparadan. Suojeluskunta-aikana sitä käytettiin ampumaratana.

Huviloiden tontit eivät Nikolai Seitzin mukaan olleet suuria, maata niissä oli puolisen hehtaaria. Sen sijaan kartanoissa maata oli yleensä paljon. Hovi oli mm. Garinilla, Golovinilla ja Jermaloffilla. Akkalan Garinilla oli yksistään jo puistoa pari hehtaaria, rantaa toista kilometriä.

Huvila-asutuksesta oli paikkakuntalaisille hyötyä, sillä kesäasukkaiden palvelemisesta sai kaivattua lisätuloa.

Hilja Seitz kertoo, että Golovinin hovi merkitsi suurta ansiota Hatjalahden kylälle. Kesäisin siellä saattoi käydä työssä 40 henkeä puistoja haravoimassa, kukkia hoitamassa, kasvihuoneilla jne.

– Palkan sai kultarahana, ei minään paperirahana. Golovin sanoi, että kaikille pitää maksaa hyvä palkka, nuukia ei olla.

Huvila-asukkaat ostivat myös ruuan kylältä, perunat ja maidon, joten emännät saivat siitkin rahaa pyykinpesun yms. palvelujen lisäksi.

Nikolai Seitz naurahtaa, että kesävieraat olivat kuin kevätlinnut. He tulivat pitäjään huviloilleen juhannuksen aikaan ja lähtivät kaupunkiin syksyllä koulujen alkaessa. Huvilat olivat talvet kylmillään, ovesa oli muna-lukko ja joissakin luukut ikkunoilla. Maatiloilla elämä jatkui läpi vuoden, työväki huolehti karjasta kuten ennenkin isäntäväen matkustettua kaupunkiin.

Huvilaväki liikkui hevosilla. Pietarista tultiin Perkjärvelle junalla, josta otettiin hevoskyyti; Hatjalahteen sieltä oli matkaa 27,5 kilometriä. Hevoskasvattaja Garin ajeli kahden hevosen vetämällä umpikorillisilla rattaila.

Kaupungista huvila-asukkaat eivät lähtiessään ottaneet mukaan suuria tavaramääriä, saihan paikkakunnalta rahalla kaiken, minkä tarvitsi.

Venäläisten huvilat olivat kauniita, taidokkaasti puuleikkauksin koristeltuja. Yleensä ne oli rakennettu hirrestä ja myös kyläläisiä oli ollut niitä pystyttämässä. Osa huviloista oli vuorattu talviasuttaviksi, osa oli maalattu vaaleiksi. Esimerkiksi Latsinoffin huvila Hatjalahdessa oli vaaleansininen.

Huvilat olivat kaksikerroksisia, yläkerrassa olivat makuuhuoneet, alakerrassa olohuoneet ja keittiö. Taiteilijoiden huvilat oli kalustettu vaatimattomasti, hoveissa oli hienoja tyylihuonekaluja, rokokoota.

– Kesäasukkaat olivat iloista ja ystävällistä väkeä, pitivät lystielämää. He pelasivat krokettia, tanssivat, soittivat ja lauloivat.

– Marien teatterin väki oli huippulaulajia. Kun he harjoittelivat, ääntä riitti. Paras tenori oli Mutrogin, paras

basso Orefjeff. Kyllä se kuului, Nikolai Seitz kertoo.

Huvilalaiset seurustelivat yleensä keskenään. Paikkakuntalaisten kanssa heillä ei paljon yhteistä ollutkaan, kieli erotti ihmiset. Harva kuolemajärveläinen osasi venäjää. Kesävieraila oli tapana soudella järvellä ja käyskennellä puistoissaan tai puutarhoissaan. Sinkewitchillä oli jahti, samoin Klemetjefillä. Bulitsin pojat seilasivat omalla veneellään Kuolemajärvellä.

Hilja Seitz kertoo hajuveden tuoksun paljastaneen jo etäältä, että huvilavieraita on tiellä tulossa. Naiset käyttivät paljon makeaa hajuvevettä, heillä oli pitkät leningit ja valkoiset päivävarjot.

— Hyhhyh, kun haisee venäläiselle, sanoivat meidän kylän pojat.

Suomen valtio otti vuoden 1918 jälkeen tyhjät venäläishuvilat haltuunsa ja myi ne. Huvila-asukkaista joitakin oli jäänyt itärajan tälle puolen ja he asuivat nyt pysyvästi omissa huviloissaan.

Nikolai Seitzin lapsuudenkodissa Saharin hovissa Hatjalahdessa puhuttiin saksaa ja venäjää. Isä, tilanhoitaja

Edvard Seitz (1864–1952), oli syntynyt Latviassa. Kuolemajärven tilan hän sai myötäjäisenä avioiduttuaan pinnonniemeläisen Olga Schröderin (kuoli 1914) kanssa. Seitzin lapset kävivät saksalaista koulua Pietarissa, missä Edvard-isä harjoitti silloin kiinteistövälitystä.

Edvard Seitz olisi halunnut neljästä pojastaan myös agronomeja. Koulun jälkeen Otto ja Nikolai olivat ennen ensimmäistä maailmansotaa Latviassa yli 2000 peltohehtaarin kartanon tilanhoitajina. He palasivat kuitenkin kotiin Hatjalahteen ja anoivat Suomen kansalaisuutta, jonka Nikolai Seitz sai 20-luvulla.

Seitzin pojista ei tullut pehtoreja vaan kuorma-autoilijoita. Leo-veli oli solminut puunhankintasopimuksen ranskalaisen yhtiön kanssa ja niin muutkin veljekset ryhtyivät 30-luvulla puun ajoon. Ensimmäinen auto ostettiin kahdelta mesterjärveläiseltä veljekseltä, jotka olivat heillä ensin ajamassa puita. Naapuriksi jäänyt Latsinoffin Juri ja Pusero-Konsta Pihkalasta opettivat ajamaan autoa.

— Puun ajo oli ankaraa työtä, kaksitoista tuntia ajettiin yhtä kyytiä, Nikolai Seitz toteaa.

Toinen koti Suomenlahdella

Maasta saatiin ravinto, vedestä särvin ja raha. Muiden Suomenlahden pohjukan pitäjiä tapaamaan myös Kuolemajärven rantakyläen asukkaat harrastivat talvisin putkalamastusta. Verkkopyyntiin kuolemajärveläiset siirtyivät viime vuosisadan lopulla, kun nuotanveto kävi kannattamattomaksi. Tämän vuosisadan alku oli erityistä kalastajan kulta-aikaa, sillä hailia ja venäläisten suosimaa norsia eli kurvia myytiin Pietariin aina rajan sulkeutumiseen saakka. Putkat olivat käytössä vielä 1930-luvulla. Kesäaikaan pyydyksinä käytettiin verkkojen lisäksi rysiä sekä lohen ja ankeriaan pyytämiseen siimoja. 1920–30-lukujen taitteessa alettiin hailin rinnalla pyytää kuhua.

Seivästöllä syntynyt ja asunut Onni Muurinen (synt. 29. 11. 1920) sanoo, että nuottakalastus loppui suuren valmistelutyön takia. Nuotta oli kudottava pellavalangasta, siihen tarvittiin paljon köysiä ja painojen teko oli hankalaa. Isoisä Samuli Muurinen (1842–1926) on kertonut talvинуотasta ja viimeisestä nuotanvedosta Seivästöllä. — Talvинуотassa oli painoina notkeasta katajasta taivutettu kehä, johon kivipainot oli punottu tuohella kiinni. Kuumassa vedessä käperretyt ”koivuntuohipulot” olivat kohoina niin nuotassa kuin entisaikojen verkoissa. Köysien valmistamiseen oli erityinen naruntekolaite.

Seivästön viimeinen nuotta tuotiin 1800-luvun lopulla mereltä aikoinaan vapunpäivänä. Muurisen isoisä oli yksi nuottakunnan jäsenistä. — Nuotta-apaja oli etukylän puolella ja nuottaa piti vetää pengertä vasten. Vapunpäivänä jää oli niin heikkoa, ettei hevosia voinut käyttää. Miesten oli vedettävä reet. Siihen se nuottaporukka hajosi. Inkilänkyläläiset vetivät vielä tämän jälkeen nuottaa, oli isoisä kertonut.

Työlästä, paljon väkeä vaatineesta nuottakalastuksesta siirryttiin yksityisyritteliäisyyteen. Tosin verkkopyynnissäkin oli edelleen yhteistoimintaa. Putkakunnassa kylän kaksi tai kolme taloa omisti yhteisen putkan. Harjakattoiset, 2 × 2,50 metriset lautakojut vietiin Suomenlahden jäälle kalastajien asunnoiksi tammikuun lopulla tai helmikuun alussa, kun jää ei enää liikkunut ja tuotiin yleensä pois 25. 3. marianpäivänä.

Putkassa kalastajat asuivat viikon kerrallaan. Jälle mentiin maanantaiaamuna ja lauantai-iltana palattiin

kotiin. Edestakainen päivittäinen 10–14 kilometrin verkkokokemismatka suksin tai jalan olisi ollut liian pitkä. Putkalla asuttaessa työmatka jäi lyhyeksi, sillä asumusten paikkoja vaihdettiin kala-apajien mukaan. Hevosta aavalla merellä suoja tuulilta putkan nurkka ja loimi.

Neljä miestä sopi hyvin asumaan putkassa. Kerrossängyt olivat seinustoilla, keskellä lämmitti rautakamina. Siinä valmistettiin myös ruoka. Oven yläpuolella oli pieni ikkuna. Korkeutta putkassa oli sen verran, että 190-senttinen mies pystyi seisomaan suorana keskellä lat-tiaa.

Talvikalastus oli miesten työtä, vain yhteen putkakuntaan kuului nainen. Putkalla kukin osakas huolehti omista verkoistaan, ainoastaan asumus oli yhteinen. Päivän aikana ehti kokea korkeintaan kuusi verkkoa.

Jään alle verkot saatiin avannosta uittamalla. 20-luvulle saakka apuna käytettiin salkoa, mutta sen jälkeen kehitettiin tarkoitukseen erityinen ”moottori”. Se oli 60 × 40 sentin peltipala, johon oli kiinnitetty ”köliksi” kymmenen sentin levyinen lauta ja siihen painettu rautapultti. Rautapulttia siirtelemällä sai uimatehon nopeammaksi tai hitaammaksi. Verkot laskettiin pareittain, apajan pituus oli noin 40 metriä.

Kalan liikkeet määräsivät, laskettiinko verkot pohjaan vai ylemmäksi. Vanha viisaus tiesi, että jos oli pehmeäpohjatalvi, kala oli haudassa, pakkastalvella penkereessä. Kevättalvella kala oli yleensä ylempänä, paitsi norssi eli kurvi aina pohjassa.

Verkot nostettiin ylös saatinnarusta, vetonaru oli pääavannon puolella. Yhdestä saattimesta koki kaksi verkkoa.

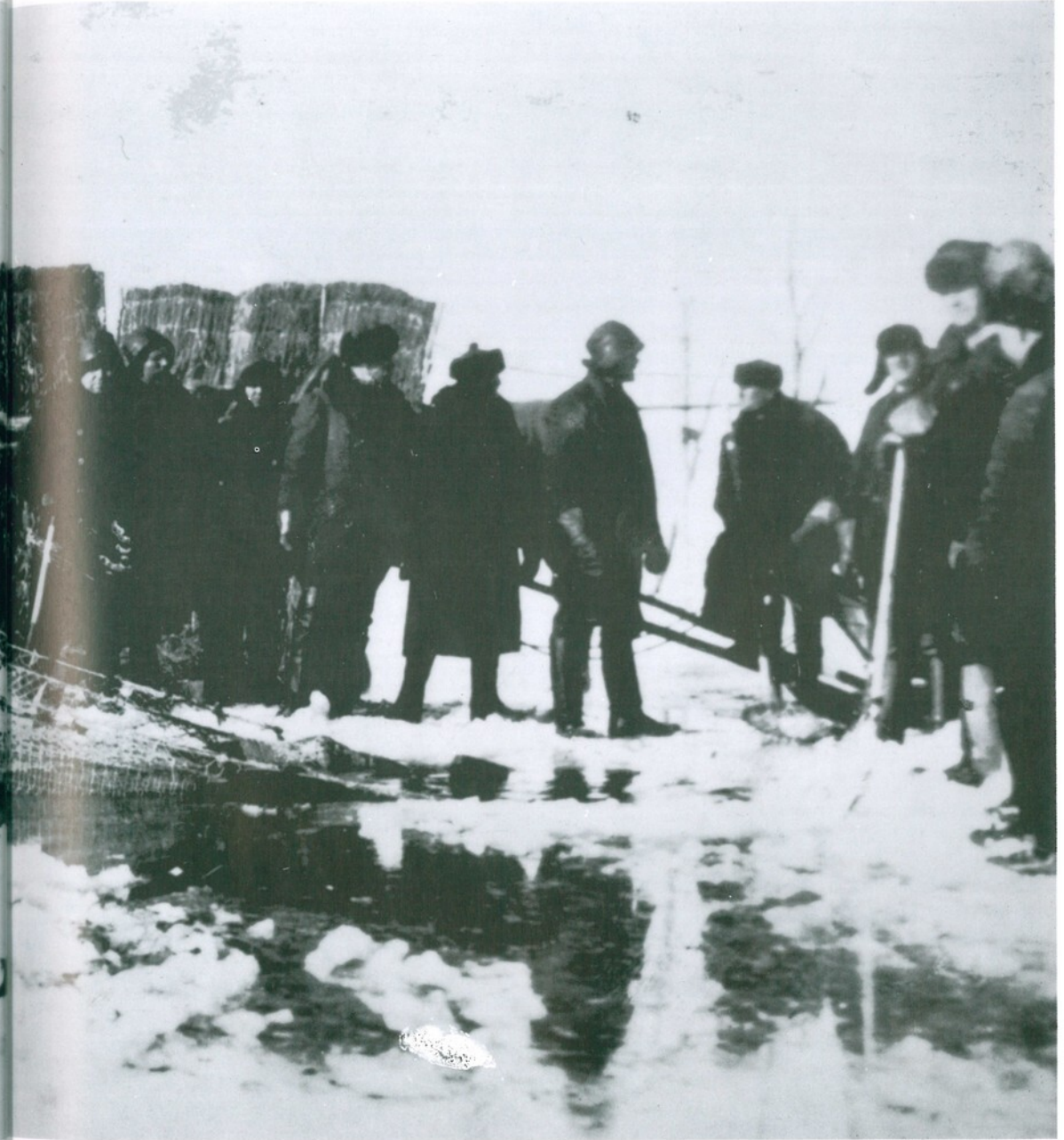
Avannon reunalla oli kylmä, oli tuulta ja pakkasta. Usein puhalsi jäätävä pohjoistuuli. Tarvittiin suojaa, sillä verkot piti kokea paljain käsin. Suoja rakennettiin 12–13 kepeistä, joiden yläpäässä oli reikä. Reikiin pujotettiin naru yhdistämään keppejä ja niiden päälle suojavaatteeksi joko niinimatto, pressu tai vehnäjuhosäkki.

— Itselläni oli 13 keppiä ja se oli riittävä määrä. Suoja-vaate oli muotoiltu vehnäjuhosäkeistä. Se oli tiivistä, kevyttä ja halpaa kangasta.

Kaupasta verkot voitiin ostaa 20-luvulta alkaen, sitä ennen ne oli kudottava itse. Puuvillalankaiset tehdasval-

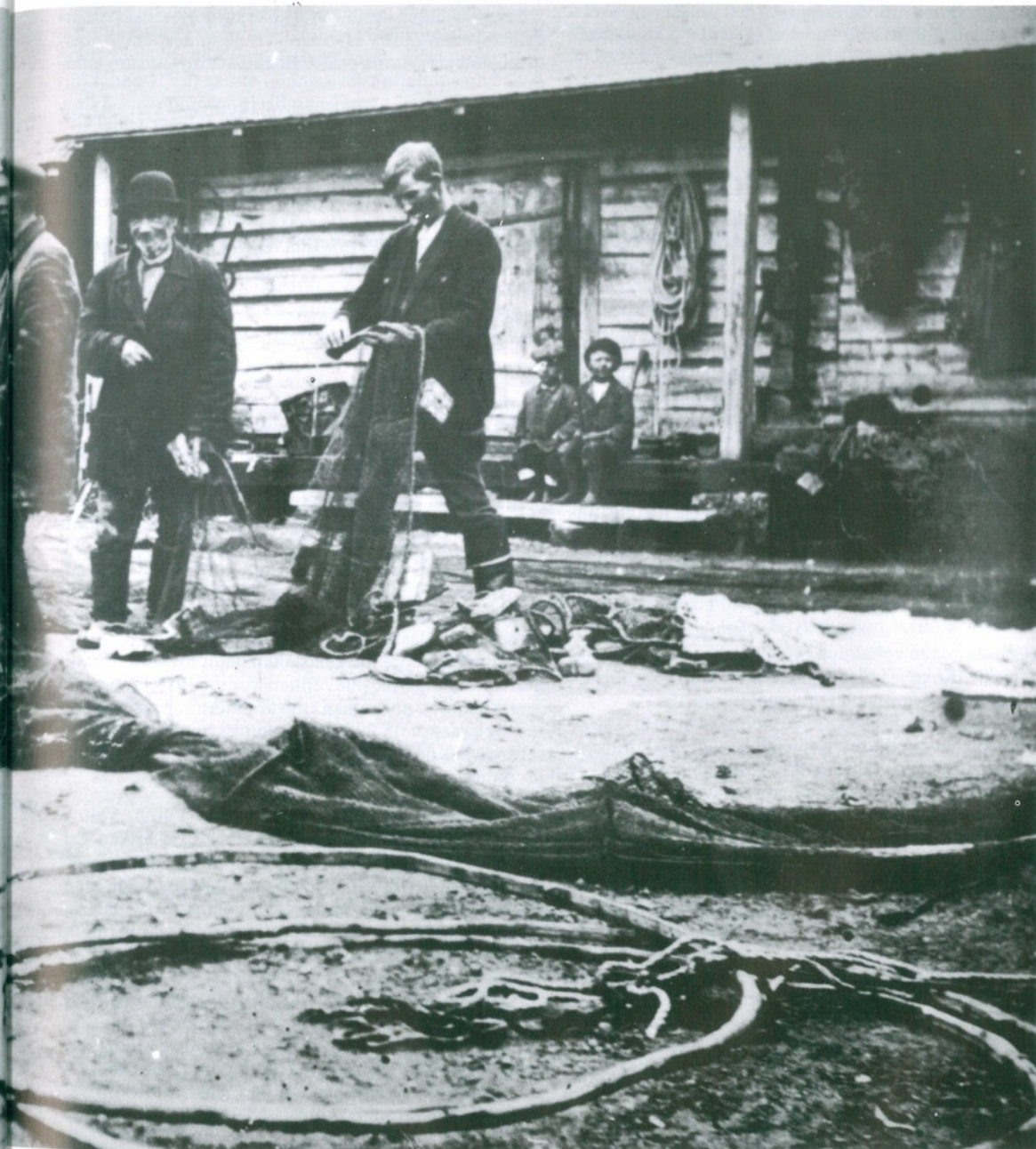

Talvikalastus Suomenlahdella oli olennainen osa rannikkoköylien elämää.

Kuolemajärveläisiä kalastajia verkkojaan huoltamassa. (Kuva Museovirasto).

misteiset verkot tulivat Vaasasta ja Turusta, myöhemmin Japanista. Mitta oli vuosina 1890–1915 vain 60 silmää, 1925:stä alkaen 200. Ensimmäiset hailiverkot olivat 6-metrisiä, sitten 7,5- ja lopulta 9-metrisiä.

Onni Muurinen kertoo, että päivät putkilla kuluivat kiireessä verkkoja kokiessa. Aamulla keitettiin ensin teetä, ja kun päivä valkeni, lähdettiin verkkoja kokemaan. Sen jälkeen valmistettiin ruokaa, syötiin ja käytiin naapuriputkilla kyselemässä, miten kala on liikkunut. Iltaisin aikaa kulutettiin korttipelissä. Kovien myrskyjen aikana oli vuorovartiointi. Joku valvoi ja kävi kuuntelemassa, jos jäät liikkuvat.

Talvella 1938 Onni Muurinen joutui neljäksi vuorokaudeksi kahden muun kalastajan kanssa ”purjehdusmatkalle”. Heillä oli putka 12–14 kilometriä Seivästältä, kun jää repesi; jäälautta vei miehet melkein Säkkijärvelle saakka. Sieltä Koiviston Saarenpään linnakkeen miehet hakivat pelastusveneellä heidät railon yli. Hevosia ei matkassa ollut.

– Railon leveys arvioitiin vajaan kahdeksi kilometriksi. Lentokonetiedustelu havaitsi meidät ja kone olisi laskeutunut, mutta koska jää oli epävarma, laskeutuminen kiellettiin. Eihän meillä hengenhätä ollut.

– Kyllä meripelastusseura sai usein hakea kalastajia mereltä. Myrskyllä Seiväston majakassa oli varoitusjärjestelmä ja se hälytti Koivistolle päin. Paikalliset meripelastusseurat olivat myös hälytyksessä.

– Aikamoinen kohahdus käy, kun jäälautta kaatuu toisen päälle. Koko jää tärisee, silloin on oltava varuillaan. Ei tiedä, missä kohtaa jää milloinkin murtuu.

Jäälaudan liikkumisen tietää voimakkaasta nykähtelystä, jopa hevonen tuntee sen jaloissaan. Liikkumisnopeuden voi laskea, kun koettaa lyöttimellä pohjasta ja katsoo aikaa kellosta. Putka on nostettava railon reunasta syrjään, sillä tuuli lyö jäälle vettä aina kilometrin päähän reunasta.

– Kyllä joskus tuntui, että oli aavalla merellä!, Onni Muurinen sanoo. Vanhan kansan merkkiaika oli 22. 1. Vesimiehen päivä; silloin pyryt, myrskyt ja tuulet olivat kovat, mutta sen jälkeen jäät vakiintuivat mereen. Ensimmäisillä ja viimeisillä jäillä käytettiin kaikkein huonoimpia pyydyksiä. Vanha viisaus oli: Älä vie parastasi, kun takaisin saaminen on epävarmaa.

Joka syksy jonkun verkot hävisivät jäälauttojen sekaan. Kalastajia hukkui melko harvoin, vaikka merellä niin paljon liikuttii. Yhtenä syksynä Lautarannassa hukkui monta miestä veneen kaaduttua kovassa aallokossa. 1936 syksyllä Seivästöllä hukkui kalastaja veneen kaaduttua hakiessaan verkkoja kahden muun kanssa.

Onni Muurinen sanoo, että Suomenlahden pohjukan kalastajat olivat uimataitoisia, mutta taito ei paljon auta, kun meri on kuin Imatrankoski. Rantakuohuissa on sellainen kiehunta, ettei kunnolla voi hengittää.

Syksyllä jäiden kestävyyttä kokeiltiin tuuralla. Liikkuneiden jäiden välissä saattoi olla isoja sulia aukkoja, joissa oli ohut jää ja lunta päällä. Ei niitä nähnyt, oli kokeilta-va.

– Taisin minäkin pari kertaa olla kylmässä kylvyssä. Se opetti, Onni Muurinen kertoo.

Kalastajilla oli vyötäisillä puukko. Sillä sai jään reunasta kiinni ja pääsi ylös.

Seiväston taloista kaikki eivät kalastaneet. Muurisen mukaan vain kaksikolmasosaa.

Seiväston kylä oli korkealla mäellä. Kodin ikkunoista näki, jos merellä oli hätä. Kun railoa alkoi syntyä, meri tuli yölläkin aivan mustaksi. Kova lumisadekaan ei tummaa juovaa peittänyt, toisinaan meri saattoi näyttää niin tummalta, ettei siinä jäätä voisi ollakaan.

Talvisin Suomenlahden jäällä oli aikamoinen viilke, sillä putkakalastusta harjoittivat muutkin kuin Kuolemajärven rannikkokyläen asukkaat. Mutta merellä oli tilaa kaikille, apajista ei riideltä.

Kalastajien lisäksi jäällä liikkuvat ostajat. Oman pitäjän miehet tulivat hevosilla hakemaan kalaa ja välittivät sitä Viipuriin. Pääostaja Seivästöllä oli Salomon Ranki. Kalanvälittäjät varasivat Seiväston Autolta kuorma-auton yhteistä hailikuljetusta varten. Autotalleille muodostui oikea kalan markkinapaikka. Hevosmiehet tulivat sinne iltaisin lastiaan myymään.

20-luvulla Seiväston kalastajien hailit myytiin osittain Seiskarissa inkeriläisille, ennen vuotta 1918 Pietariin.

– Kalamies on herkkä, mistä paremmin vain rahan saa. Seiskarissa oli 20-luvulla vipinää, myös seivästöläiset kävivät kalastamassa niillä vesillä. Pikkupoikana kuulin puhuttavan siitä, Onni Muurinen sanoo.

Naapurikylän mies, muurilainen Väinö Vaitola (synt. 30. 1. 1905 Muurilassa), kertoo isänsä Jaakko Vaitolan olleen kalaraasselin, ostajan, joka välitti kalaa Pietariin. Etenkin ortodoksien paasto aikana kalaa meni kovasti kaupaksi – ja hintaa oli puolet lisää. Venäläiset pitivät kurvista, jota suomalaiset vieroksuivat sen oudon hajun vuoksi. Kurvia pyydettiin kuitenkin hyvän moneksi takia seitinohuilla, kotikutoisilla 16–17-millisillä verkoilla. Kurvin pyytäjät tunnisti pitkästä etusormen kynnestä, sillä kala piti verkosta irrotettaessa verestä.

– Kurviverkkoon tarvittiin ohutta rihmaa. Meillä sisaret kutoivat puolentoista metrin korkuista verkkoa, minäkin opin. Verkon parantaminen sitä vastoin oli vaikeaa, en osannut tehdä kuin 1–2 lenkkiä, Väinö Vaitola kertoo.

Venäjänsä vallan aikana Suomenlahden rannikkopitäjien asukkaat hakivat kesäisin särvintä ja rahaa talonpoi-

kaispurjehduksesta. Isännät rakensivat yhdessä kaljaaseja, joilla rahdattiin ennen itärajan sulkeutumista halkoja, rapaa, kiviä jne. Pietariin. Seivästonkin maaperä muutettiin rahaksi. Vilkkainta talonpoikaispurjehdus oli vähän ennen ensimmäistä maailmansotaa.

– Isoisä kertoi, että kaljaasit olivat avonaisia. Rantoja pyrittiin varjelemaan, ja kivet oli määrää ottaa merestä, mutta meidän ja Lavansaaren rannoista niitä siitä huolimatta otettiin, ja myrsky pääsi siirtelemään maamassoja, Onni Muurinen kertoo.

Pietarin-kauppa näkyi Seiväston kuten monen muunkin rannikkokylän luonnossa. Esimerkiksi Muna- eli Hannuksenluoto oli kasvanut nurmea ja leppiä, mutta kun kivet oli myyty, meri huuhteli maan. Murkinahiekkalla laivat pääsivät niin pitkälle, että niihin voitiin suoraa lapioida hiekkaa.

Suomenlahden valkoisena ryöppyävät aallot asettivat rannat koetukselle. Myrskyt tuntuivat myös noin 30 metrin korkuiselle mäelle rakennetussa kylässä. Laitureita ei voinut ajatellakaan, 1937 Tammikkoon rakennettiin kalastussatama. Aallonmurtajan kansikivet saatiin talonkokoisesta siirtokivilohkareesta.

Seivästölle rakennettiin 1872 majakka, joka merkitsi

samalla kylälle uusia ja oppineita asukkaita. Ruotsalaisesta aatelismiehestä Otto Vilhelm von Lodesta tuli ensimmäinen majakkapäällikkö ja sukua jäi myös asumaan Seivästölle. Hänen jälkeensä päällikkönä oli 1914 saakka Petter Marjak, sitten venäläinen Draffinoff ja Eemil Virkki (1918–1938).

– Äiti kertoi, että majakka toi siihen päähän kylää uusia virikkeitä, Onni Muurinen toteaa.

Seivästöläisillä oli muutakin ihmettelemistä kuin majakka. Posti! Kylään oli majoittunut venäläinen liikemies Vartan Pastakoff, joka perusti huvilaansa Pastakeanlinnan postitoimiston. Aiemmin posti oli kuljetettu Seivästölle Anttalan postipysäkiltä Uudeltakirkolta, nyt seivästöläisillä oli virkapukuinen, virallisilla postivankureilla karauttava posteljooni. Naurisjärven aseman ja Seiväston välille postivaunuihin otettiin myös matkustajia. Seiväston postiksi Pastakeanlinnan toimisto muutui vasta Suomen itsenäistyttyä.

Pastakoff yritti myös rakentaa rautatietä Naurisjärveltä Seivästölle, mutta suora reitti ei soiden takia onnistunut. Kiskot upposivat turpeeseen. Uusi rata rakennettiin Jäppilän pysäkiltä. Rautatien rakennusmiehiä oli Muurilla kortteerissa rakentamisajan talven 1916.

Silloin oli markka rahaa

Anton Kipinoisen (synt. 19. 8. 1894) varhaisin muisto syntymäkylästään Hatjalahdesta on vuodelta 1902.

– Silloin vapunpäivänä paloi Akkasen talo. Siinä menivät lehmät ja kolmivuotias hevonen. Silloin oli vielä lunta maassa. Sillä viikolla aukoivat lapioilla teitä. Muuta niin myöhäistä kevättä en muista.

Palaneen talon uuniröstellö osui aina silmään mäeltä, kun meni vainiolle.

Keväisin suoperäisille niityille päästiin kylvämään ensimmäiseksi. Anton Kipinoinen kertoo, ettei vielä vuosisadan alussa ollut tapana kyntää niittyjä.

– Meillä ensimmäisen kerran 1908 tehtiin hehtaarin ala ojamutia levittämällä. Se kasvoi kauraa huonosti. Seuraavana vuonna isä kynsi niityn uudella auralla ja silloin saatiin jo säännöllinen sato. Apilaspeltona oli kolme hehtaaria.

Apilaa ei kasvatettu ennen kuin vuoden 1910 jälkeen ja silloinkin vähän. Mutta kun nähtiin, miten apila kasvoi, viljely yleistyi.

Tavalliset viljakasvit olivat tuolloin ruis ja kaura. Ohraa viljeltiin sen verran, että siitä sai ryyniä.

Anton Kipinoisen kotona viljeltyä oli parikymmentä hehtaaria ja tilan kokonaispinta-ala oli 62 hehtaaria. Se oli Anton Kipinoisen äidin Karoleena Hietasen kotitalo, johon hänen isänsä Antti Kipinoinen tuli kotivävyksi Seivästöltä. Lapsia perheessä oli kolme. Samassa taloudessa asui äidin veli Niko Hietanen.

Anton Kipinoinen uskoo, että karjatalous olisi Hatjalahdessa voimistunut, mutta sota katkaisi kehityksen. Aluksi kylästä vietiin maitoa Perkjärven tykistöleirille joka päivä, mutta sitten käytiin puuhaamaan osuuskuntaa.

Nopeasta kehityksestä kertoo, että maidonmyyntiosuuskunnan toimiessa ensimmäistä syksyä maitoa kuljetettiin yhdellä hevosella, mutta seuraavana vuonna menivät täyskuormalliset neljällä hevosella Kipinoiselta, jääkärikodista ja Kaukolta. Lypsäviä lehmii Kipinoisella oli kymmenen. Keväällä maito varastoitiin jäissä. Jäät otettiin talvella järvestä ja säilytettiin sahajauhoissa.

– Maidosta sai tilin. Vaikka maidon myyntiä pidettiin ensin leikkinä, myynti laajeni. Jokaiselle oli markka markkia.

– Sitten panivat joka talosta lehmät laitumelle heinäpellolle: suustaan se lehmä lypsää. Semmoista elämä oli.

Kuolemajärven kirkon rakentamisesta vuonna 1902 Anton Kipinoisella ei ole muistikuvia. Hän on kuullut, että kirkon rakentajat olivat Keski-Suomesta. Nämä ammattimiehet asuivat kirkon lähellä ja Akkalassa rakennustyön ajan. Heidän mukanaan tuli myös poliitikka pitäjään ja syntyi työväenyhdistys.

Kivet kivikirkkoon saatiin mm. pappilan haasta, Hietasen kylän rannasta jne., sieltä mistä isoja kiviä löydettiin. Ne kuljetettiin talvella kivireellä kirkolle.

Kirkon rakennustyön edistyminen ei näkynyt Hatjalahteen, ei edes korkea kirkon torni valmistuttuaan. Ensimmäinen käynti uudessa kirkossa teki Anton Kipinoiseen vaikutuksen.

– Kaikki oli puhdasta ja valkeaa. Seinät olivat kalkitut, maalauksia ei ollut, kuten ei alttaritauluakaan.

Uuteen kirkkoon mahtui noin 2000 ihmistä ja välillä se oli aika täynnä. Lapsia ei kirkkoon yleensä viety, sillä kirkossa käyntiin kului 2–2,5 tuntia, lapset olisivat pitkätneet. Kirkkoherra Kaarlo Sorri (1918–30 Kuolemajärven kirkkoherrana) saarnasi vähintään tunnin. Kuolemajärvellä oli myös vakituinen saarnavirsi, virrestä 177 laulettiin kolme ensimmäistä säkeistöä. Nykyisessä virsikirjassa virren numero on 210 ja säkeistöt ovat kolme viimeistä.

Kipinoiselta matkaa kirkkoon oli viisi kilometriä. Se kuljettiin etupäässä jalan, sillä niin lyhyelle matkalle ei hevosta otettu.

– Yksinään ei huolinut kulkea. Tiellä oli aina menijöitä.

Kirkonmenojen jälkeen voi ennen kotimatkaa ostaa pullaa. Paikkakuntalaiset kaupittelivat leivonnaisiaan kirkonmäellä. Kesällä oli mahdollista ostaa myös limonaadia.

Anton Kipinoinen muutti Raision kunnalliskotiin 1979. Hän etsii laatikosta vanhoja valokuvia ja harmittelee, ettei Hatjalahden kotitalosta jäänyt minkäänlaista valokuvaa, ainoastaan ulkorakennuksen jäännöksistä rakennetun uuden talon muurit ovat ikuistettuina valokuva-albumissa.

– Kysyin Raision kirkkoherralta: ”Arvaapa missä meidän nuorin poikamme on syntynyt?” Hän sanoi, että lapset syntyivät siihen aikaan melkein missä vain. Kirkkoherra oli kuin olisi neulalla pistänyt, kun vastasin: ”Sikalassa”.

– Rovasti kastoi lapsen kotona, muttei hän tänä päivänä tiedä, missä lapsen kastoi. Olimme rakentaneet 1935 ulkorakennuksen, sitä ei sota hävittänyt, asuinrakennus oli poltettu ja niin 1943 teimme sikalaan itselle asunnon.

– Tämän jälkeen kirkkoherra totesi: ”Johan arvasin, että koira tähän oli haudattu!”

– Kivinavetastakaan ei ollut kuin pohjoiskulma pysyissä, muu oli hajotettu, kun palasimme sodan jälkeen kotiin.

– Sillai se elämä män, Anton Kipinoinen tuumii. Ennen Raisioon muuttoa hän viljeli maata Mietoisissa.

– Millaistahan elämä tuolla kauempana olisi, tuntuu pikkumies miettivän. Elämään kaukana synnyinseudusta ovatkin kuolemajärväläiset joutuneet sittemmin tottumaan.

Riihiväkeä Väinö Inkisen tilalla Kirjolassa 1930-luvulla.

III LUKU MAAILMAN PARAS PAIKKA

Kulkusten ja aisakellojen kilinää

Muistelmat pohjautuvat kirkonkyläläisten Väinö Riikosen (synt. 25. 2. 1908 Kirkonkylässä) ja Helvi Ollarannan, o.s. Vanhanen (synt. 8. 9. 1909 Heinjoella) kirjoituksiin.

— Jouluaamuna heräsimme kulkusten ja aisakellojen kilinään jo viideltä, kun pitäjäläiset tulivat hevosilla joulu-kirkkoon. Se oli juhlava herätys, Väinö Riikonen kertoo.

Riikokset asuivat vain noin 60 metrin päässä kirkosta. Gabriel Riikosen, Väinö Riikosen isän, kauppatalo valmistui 1902 eli samana vuonna kuin Kuolemajärven uusi graniittinen kirkko. Kauppatalon piharakennuksessa oli rinkelileipomo.

Kirkon naapurissa asuivat myös suntio ja kanttori, pappila oli Pinnonniemessä. Syksyisin ja keväisin Kirkonkylässä asui pari viikkoa 50–60 rippikoululaista.

— Silloin me Kirkonkylän nuoret ”saimme katselmuksen” pitäjän nuorisosta.

Tapaamismahdollisuuksia toki oli muitakin. Väkeä tuli pitkin pitäjää itsenäisyyspäivän juhliin, kesäjuhliin ja iltamiin nuorisoseurantalolle, 30-luvun alussa myös suojeluskunnan harjoitustalolle. Työväenyhdistyksellä oli talollaan omat iltamat.

— Vielä harjoitustalon valmistumisen jälkeen pidettiin iltamia seurojentalossa, koska uudessa talossa ei ollut näyttämöä. Kun me pienet halusimme uutta potkupalloa ja kuulaa, mekin järjestimme iltamat. Näyttelimme Ollin kirjoittaman ”Kellon”. Lopuksi oli tanssia gramofonin säestyksellä.

Suojeluskunnan harjoitustalon lähelle rakennettiin urheilukenttä.

— Urheilimme omassa kylässä, mutta kilpailimme Akkalassa. Siellä oli tasainen nurmikenttä, missä oli hyvä pelata potku- ja pesäpalloa. Kyllä jalat olivat kipeät aina keväisin! Talvisin suojeluskunta järjesti kyläosastojen väliset sekä mieskohtaiset ampuma- ja murtomaahiihtokilpailut lähimaastossa. Pitäjän parhaat urheilijat olivat Imma Mamia ja Vilho Vanhanen.

Kirkonkylän juhannuskokko poltettiin vanhan hautausmaan ja postitalon välissä rantatöyräällä. Mutta kun paikalle perustettiin uusi hautausmaa, kokkoa ruvettiin polttamaan suojeluskunnan talon rannassa.

Järvenrantakylän nuorille ei aika tullut pitkäksi. Ulkona luonnossa riitti touhuamista aamusta iltaan, niin että läksyt tahtoivat kouluaikana unohtua.

— Kesällä hyvillä ilmoilla me pienet melkein asuimme Kuolemajärven kauniilla hiekkarannalla. Välillä käytiin uimassa ja sitten taas kuumalle hiekalle! Hiekkarannalla oli pituutta kilometrin verran ja se ulottui aina Garinin huvilalle Akkalaan.

— Iltaisin pääsimme usein vanhempien mukana laskemaan verkkoja. Aamulla verkot käytiin nostamassa ja melkein aina niissä olivat kalat kalasoppaan ja vähän ylikin.

Talvella nuoret laskettelivat suksilla ja potkukelkoilla mäkiä. Luistelua ei paljon harrastettu, vain syystalvella kiidettiin lumettomaan aikaan Kuolemajärven jäällä.

— Roopen tuvassa istuimme usein iltaisin leikkimässä milloin mitään istumaleikkiä. Oman hajun tupaan antoi kananpoikien tattaripuuro uunin vieressä. Roope vei aikoinaan kananpoikia myytäväksi Pietariin.

— Pääsiäiseksi rakennettiin nuorasta ja laudasta keinu. Se pystytettiin usein vanhan kotini piharakennukseen. Siellä oli paljon tilaa olla kuurupiilosilla, koska kotieläimiä ei ollut, lopettelee Väinö Riikonen.

* * *

— Katsoin sieltä ylhäältä kellotapulista alhaalla näkyvää maisemaa. Se oli niin ihana, etten unohda sitä koskaan. Kuu loi hohdettaan valkoisille hangille, joilla paksen lumikiteet kimaltelivat. Hevoset rouskuttelivat

Järvenrantakyläen asukkaat hyödynsivät vesistön tarjoamat virkistysmahdollisuudet. Kuvassa pappilan väkeä retkellä elokuussa 1937.

heiniä loimet selässään ja vielä kuului kulkusten ääntä. Joku jalankulkija kiirehti kirkkoon, kuvailee vuoden 1928 jouluaamua Helvi Ollaranta, o.s. Vanhanen.

Hänen isänsä, nahkuri Wilhelm Vanhanen, oli saman vuoden syksyllä nimitetty Kuolemajärven suntioksi ja koko perhe oli valmistelemassa jouluaamukirkkoa. Neljältä oli herätty lämmittämään ja valaisemaan kirkkoa.

— Isäni oli jo viikolla lämmittänyt rautakaminoita, vaan eipä suuri kirkko kovin lämpimältä tuntunut. Oli pantava kaminat lämpiämään heti ja sytytettävä sadat kynttilät. Olimme asettaneet kynttilät paikoilleen edellisenä päivänä.

— Kyllä oli kiirettä. Veljeni sytytteli kruunujen kyntti-

lät pitkän kepin päähän sitomallaan kynttilällä, sisareni otti avukseen ainoat tikkaat. Minä nuorempana juoksin parvekkeella ja sytytin kynttilän missä näin. Sain sytyttää myös alttarin ja joulukuusen kynttilät.

— Jumalanpalvelus alkoi kuudelta. Isän oli jouduttava pappia vastaan ja hän sanoi minulle: ”Mene kiireesti soittamaan kelloja!” Ei ollut aikaa etsiä kynttilää tai muuta valoa, hapuiliin pimeässä torniin — ja joulukellot tuli soitettua.

Kuolemajärven kirkossa laulettiin jouluaamuna aina ensimmäiseksi ”Riemuitse mielen, kiittäös kielen”.

— Siitä alkoi joulu.

Juttutuokio Salmen sillalla 1930-luvulla.

Vanhaset muuttivat 1921 Kuolemajärvelle Heinjoelta. Kirkonkylästä oli ostettu sukulaiselta nahkurinliike. Asunnokseen 7-henkinen perhe hankki Terijoelta vanhan venäläisen huvilan, joka siirrettiin Kuolemajärvelle. Entinen mökki jäi nahkaverstaaksi.

– Rannassa oli ”savotta”. Siinä oli monta suurta tiinaa, joissa parkittiin nahkoja. Se oli kovaa työtä.

– Yläverstaassa myös myytiin nahkoja suutareille.

Helvi Ollaranta kuvailee edelleen lapsuutensa asuinympäristöä:

– Meillä oli lehmä, sika ja kanoja, joten tulimme hyvin toimeen. Tontilla kasvoi seitsemän omenapuuta. Kasvatimme perunoita ja juurikasveja. Isäni oli hyvä kalamies. Hänen onkimansa ahvenet maistuivat voissa paistettuihin hyviltä, samanmakuisia en ole muualta saanutkaan.

– Jouten ei ollut kukaan. Pyykki pestiin käsin puulahantkoissa, puisissa pyykinpesuastioissa, ja keitettiin savotan suuressa muuripadassa. Saippuapulverina oli tuhkapussi ja kyllä tuli valkoista pyykkiä. Talvella pyykki

huuhdottiin avannossa. Jos muuta työtä ei ollut, teimme käsitöitä.

Kirkonkylässä oli pääasiassa käsityöläisiä. Maanviljelyksestä elannon saivat vain Johannes, Toivo ja Eemil Montonen.

– Kun Johanneksen hevonen kuoli, pidettiin hautajaiset. Me lapset olimme mukana, saimme teetä ja paras-kia, vesirinkeliä. Piiju-hevosen luut ovat siellä oman kodin pellon mullassa. Johannes oli niin hyvä ihminen, että karpäsellekin sanoi: ”Määh sie nyt siint pois!” ja hästisti hellästi.

– Johanneksen äiti eli vanhaksi. Keppi kädessä kulkenut Montosen mummo kertoi meille lapsille, että kun hän kuolee, enkelit tulevat hakemaan hänet. Ja niin ne tulivat, vaikkamme niitä nähneet. Hän otti kepin käteensä viereltään sängystä ja se kolahteli sängyn päähän.

Suutareita Kirkonkylässä oli kaksi: Aleks Mamia ja Emil Lattu. Latun talo paloi 1933, samoin vieressä sijainnut työväentalo. Kova tuuli oli lennättänyt palavan

Rekiajelut kuuluivat talviseen kuvaan muulloinkin kuin laskiaisena. Joulukirkkoon ajettiin kulkuset kilisten.

päreen työväentalon katolle.

– Mamian tuvassa oli suutarinpöytä ja siinä tuvassa perhe eleli. Siellä pidettiin myös pyhäkoulun kuusijuhla.

– Minulle ja sisarelleni teetettiin suutarilla nappikengät. Rippikoulusta päästyäni sain ruskeat remmikengät.

– Räättäli Antti Pekkola asui entisen kanttorin Koljosen mökissä. Naisompelija oli Iida Ratia, hänen Manuveljensä oli muurari. Aaro Suihkosella oli sepän paja, Pinnonniemessä toimi toinen seppä, Manu Vyyryläinen.

Kauppoja Kirkonkylässä oli kaksi. Riikosen yksityiskauppa ja osuuskauppa, jota hoiti Taavetti Toivonen. Apteekkia vastapäätä sijaitsi 20-luvun alkuun saakka saha- ja myllylaitos. Kirkonkylän poliisina toimi Niko Raatikainen, kansakoulun opettajana Samuli Kuikka. Kirkon liepeillä olivat myös nimismiehen kanslia ja kunnantoimisto.

– Opettaja Kuikka harrasti mehiläistenhoitoa. Hilma-

rouva hoiti postia ja oli myös tyttöjen käsityönopettaja.

– Kirkkoherrana oli Kaarlo Reetrikki Sorri. Hän oli aika hajamielinen ja vanhakin, kuollessaan 72-vuotias 1930.

Kuolemajärvellä ei saanut ylempää opetusta. Pitäjässä oli vain kansakouluja. Lähimmät oppikoulut olivat Koi-vistolla ja Viipurissa.

– Monet meistä opinhaluisista jatkoivat opettajaseminaarissa. Isäni, vaikka oli kovaa ammattia harjoittanut työmies, antoi lasten päästä helpommalla. Saimme sisareni kanssa käydä kaksivuotisen seminaarin Suistamol-la. Vanhin sisareni oli käynyt Viipurin kauppakoulun.

Vanhaset olivat hyvin kiintyneitä Kuolemajärveen. Helvi Ollaranta kertoo vanhempiensa evakkoonlähden tunnelmista:

– Vanhempani eivät olisi halunneet lähteä kodistaan. Isäni oli niin itsepäinen, että Kuolemajärven nimismiehen oli haettava autollaan heidät, kun kaikki muut olivat jo lähteneet.

Viipuri ja rautatie antoivat leivän

Kämärän kylän kuvaus perustuu Lauri Reunalan (synt. 25. 10. 1917 Kämärällä) muistelmiin.

Kämäräläisten päivittäiseen elämänmenoon kuuluivat olennaisena osana sekä rautatie että Viipurin kaupunki. Kylä oli syntynyt vuonna 1870 valmistuneen Viipurin–Pietarin radan varteen. Kämärän pysäkki avattiin liikenteelle 1881. Jos leipä ei tullut rautatieltä, sen sai naapurista Viipurista.

Viipuriin Kämärältä pääsi puolessa tunnissa, junia kulki tunnin kahden välein. Matkaa oli 22 kilometriä. Kuolemajärven keskusta sen sijaan oli matkaa yli 30 kilometriä ja maantie oli huonokuntoinen. Kämäräläiset istuivat mieluummin junassa.

– Aseman asukkaat elivät omaa, pitäjäästä irrallista elämää. Kunnan tapahtumista ei paljon tiedetty. Valtuutossa kylästä oli 1–2 miestä. Kämäräläiset tukeutuivat Viipuriin, Lauri Reunala kertoo.

Kuvaavaa on, että kun oman pitäjän kirkkoherra kävi kerran vuodessa Kämärällä pitämässä hartaushetken ja kastamassa lapsia, häneltä kului matkoihin kuusi seitsemän tuntia. Hän matkusti junalla Viipurin kautta.

Kirkossa kämäräläiset kävivät tavallisesti Viipurissa, siellä voitiin päästä myös ripille. Rippikoulu oli mahdollista käydä omassakin seurakunnassa, mutta silloin oli asuttava Kirkonkylässä.

Verot, niin kunnalliset kuin kirkolliset, kämäräläiset maksoivat Kuolemajärvelle. Monet kävivät päivittäin Viipurissa ansiotyössä, siellä opiskeltiin kansakoulun jälkeen, siellä käytiin kaupassa, sinne myytiin omia tuotteita jne.

Suurin osa Kämärän aseman asukkaista sai toimeentulon rautatieltä. Kämäräläisiä työskenteli niin asemalla, junissa kuin rautatien laitoksissa Viipurissa. Myös puutavaran varastointi ja lastaus ratapihalla antoi työtä.

Rahaa sai lisäksi metsätöistä, sillä Kämärän asemaa ympäröivät laajat suo- ja metsäalueet. Metsähallituksen metsätyöt turvasivat monen perheen toimeentulon.

– Kämärän ratapiha oli melko suuri, puutavaran va-

rastointiin oli käytettävissä laaja alue. Puuta kuljetettiin Kämärälle kaukaakin, aina Pölläkkälästä asti. Kuljetukset supistuivat tuntuvasti 30-luvun alussa Heinjoen radan valmistuttua.

Kämärällä oli myös omaa liiketoimintaa. Vuosisadan vaihteessa kylässä toimi höyrystys. 20-luvulla oli limonaditehdas ja rinkelileipomo, joka toimitti vesirinkeleitä Viipuriin.

Kämärällä toimi Kuolemajärven ainoa valokuvaamo. – Siromaan valokuvaamon henkilökuvia, joissa oli idyllinen etelän maisema taustalla, löytyi jokaisesta kämäräläisestä kodista ja laajalti ympäristöstä. Valokuvaamo ikuisi kaikki perhe- ym. juhlat ja merkittävät tapahtumat.

Sekatavara-kauppoja Kämärällä oli yhteen aikaan neljä, mutta 30-luvun lopulla enää kaksi: Reunalan kauppa ja Viipurin Osuusliikkeen sivumyymälä. Kämärälle tulittiin kauppaan lähiseudun kylistä niin Kuolemajärveltä, Muolaalta, Heinjoelta kuin Viipurin maalaiskunnasta.

Kämärällä oli lisäksi parturi sekä Kaisan ja Kustin majatalo, jossa erityisesti metsäherrat kokoontuivat. Soilta nostettiin ja kuivatettiin polttoturvetta. Kettutarhakin oli kylässä.

Kansakoulun Kämärän asema sai 1929, sitä ennen koulu oli toiminut seitsemän vuotta vuokratiloissa. Kylällä oli oma poliisi, jonka piiri käsitti myös Huumolan.

Sähköä kylä sai omasta yksityisestä sähkölaitoksesta. Puhelinyhteys oli Viipurin maalaiskunnasta.

Kämärän aseman maasto oli mänty- ja kanervakasvuista hiekkaharjua. Seutu oli ratajakson korkein kohta, noin 50 metriä merenpinnan yläpuolella. Se oli Länsi-Kannaksen ainoa paikka, missä peruskallio ulottui maanpintaan. Kalliosta tehtiin 30-luvulla sepeliä mm. Summan lohkon Mannerheim-linjan betonitöihin.

Niin ”viipurilaistuneita” kämäräläiset eivät olleet, ettei navetassa olisi ollut lehmää. Karja oli toimeentu-

lon turva. Perunat ja juurikkaat pyrittiin saamaan omasta maasta.

– Heinäkin kasvatettiin. Radan varren heinät niitettiin karjan talvirehuksi. Kesällä kylän yhteinen paimenkoika laidunsi karjaa valtion metsissä. Syksyllä sieniaikaan jouduttiin usein joukolla etsimään ”sienestämään” innostuneita sarvipäitä.

Sieni- ja marjametsät olivat Kämärän ympäristössä hyviä. Monet kävivät myymässä metsän satoa Viipurin torilla.

Vapaa-aikaan oli monenlaista ohjelmaa: voimistelu- ja urheiluseura Kämärän Veto, laulukuoro, suojeluskunta ja lotta-osastot, sos.dem. työväenyhdistys jne.

– Suojeluskunta- ja lottatyössä keskuspaikka oli hy-

vän rautatieyhteyden takia Perkjärvi. Kämärällä suojeluskunnalla oli pieni seuratalo, mihin harrastustoiminta iltamiseksi keskittyi.

Työväenyhdistys oli paikkakunnan yhdistyksistä vanhin ja silläkin oli oma talo. Siellä harrastettiin erityisen innokkaasti näyttelemistä. Näytelmä oli iltamien pääohjelmanumero. Juhlien järjestelyä helpotti ratkaisevasti kylän poikien oma tanssiorkesteri Jazz la Bass.

Kesäisin Kämärän elämä vilkastui. Silloin viipurilaiset tulivat rentoutumaan maalle.

– Kesävieraat osallistuivat kylän rientoihin paikkakuntalaisten kanssa. Mieluisana virkistyspaikkana oli Postilampi, jonka kirkas vesi houkutteli rannoilleen. Siellä noudatettiin korkeaa moraalialia, naisilla ja miehillä oli omat uimarannat, muistelee Lauri Reunala.

IV LUKU ARKEA JA JUHLAA KUVINA

Sivujen 50–61 ilmakuvat Ilmavoimien kuvakeskus.

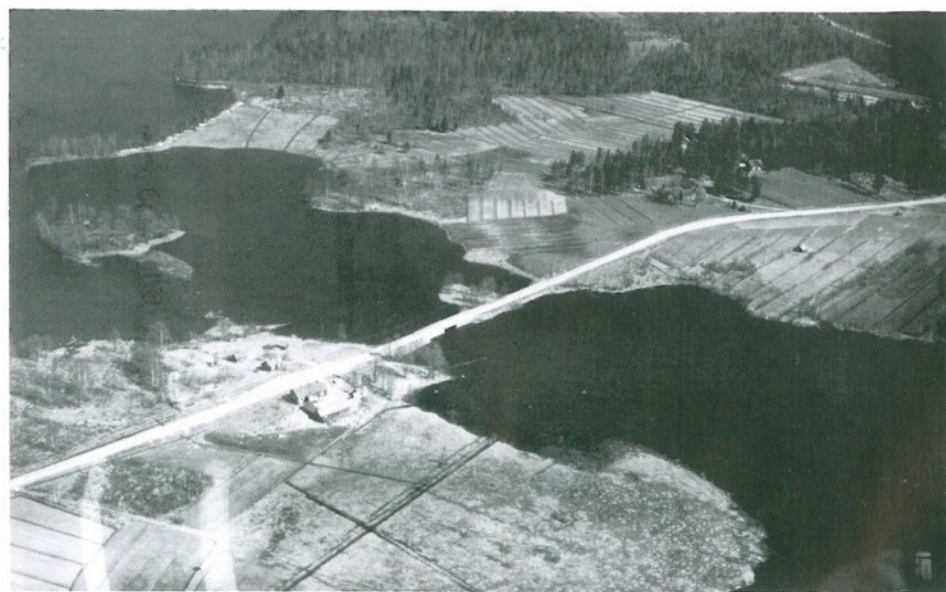
Kuolemajärven kirkonkylä ja pappilanniemi. Taustalla Hietasen ja Kolkkalan kylät 1. 7. 1931.

Kuolemajärven kirkonkylä 24. 5. 1931.

Kirkonkylä, Salmensilta, taustalla Hatjalahden järvi 12. 5. 1939.

Kuolemajärvi, Salmensilta 12. 5. 1939.

Kuolemajärven asema ja Akkalan rantoja. Taustalla Hatjalahden järvi 9. 9. 1929.

Kuolemajärven asema. Oikealla Akkalan rantoja, taustalla kirkko ja Pinnonniemi 1. 7. 1931.

Kuolemajärven aseman seutua 28. 9. 1932.

Hatjalahden järvenpää. Järvenpään ja Pyssylän mäet. Taustalla Pihkalankylä. 28. 9. 1932.

Hatjalahden järvenrantaa. Yläkuvasa etualalla jääkärien lepokoti 21. 7. 1932. Vieressä vasemmalla jääkärikoti ja edessä Saharin rakennuksia 22. 12. 1933.

Vasemman yläkulman kuvassa Salmensilta 7. 10. 1931.

Työppölän kylä 7. 7. 1932.

Työppölän maantiesilta 2. 7. 1931.

Kolkkalankylä 2 7. 1931.

Muurilankylä. Taustalla Suomenlahti 20. 6. 1931.

Muurilankylä 15. 6. 1931.

Muurilankylä 20. 6. 1931.

Kyrönniemi. Taustalla Karjalaisten kylä 13. 6. 1929.

Lautaranta 13. 6. 1929.

Tammikonniemi 13. 6. 1929.

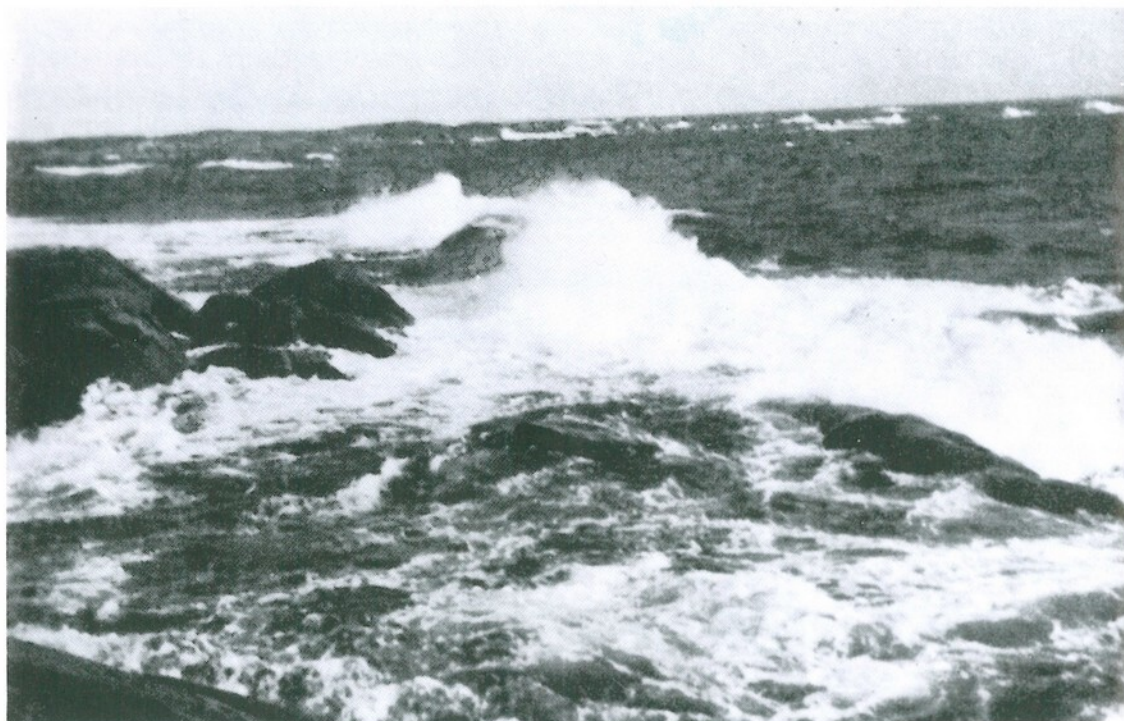

Seivästön pohjoiskylä 13. 6. 1929.

Seivästönkylä 7. 6. 1929.

Suomenlahden syleilyssä

Itäisen Suomenlahden tyrskyt löivät vaahtopäisinä tyrskyinä Kuolemajärven eteläisten kylien rantahietikoille ja -kivikoille. Joskus karusta ilmeestään huolimatta meri antoi monille kuolemajärveläisille ravinnon ja virkistykseen.

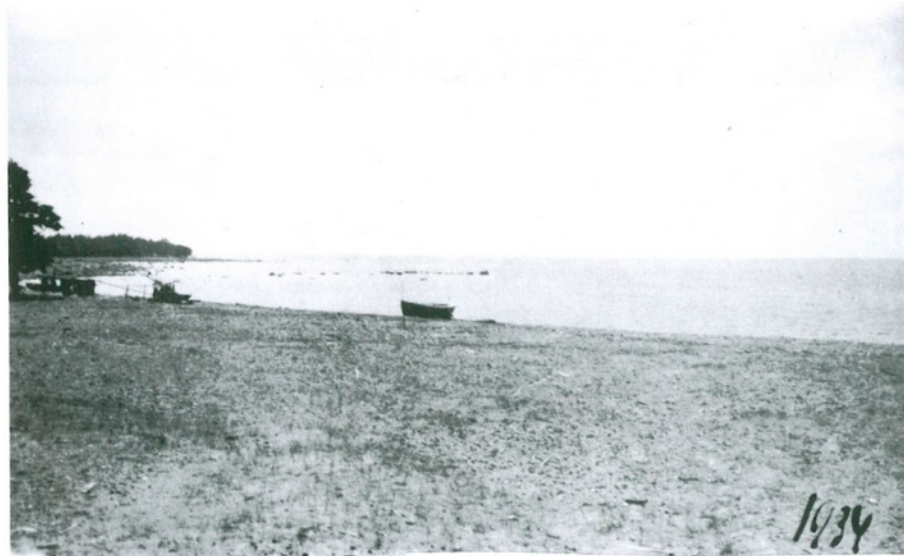
Aavana aukeava meri ja horisontin taakse kaartuva taivas oli merenrannan asukkaille jokapäiväinen, silmää hivelevä näky.

Seivästön Koukun rantaa.

Auringon laskiessa oli tuuli usein tyyntynyt. Mainingit löivät laiskasti rantakiviin.

Toisinaan Suomenlahden veäjä päilyi leppoisana kuin uneliaalla sisämaan järvellä.

Kuolemajärven rannikkoalueelle olivat leimaa-antavia suuret lentohiekkamuodostelmat. Muurilan lentohiekkakinokset olivat osa kymmenien kilometrien pituisesta, aina Neuvostoliiton puolelle saakka ulottuvasta, lentohiekkarannikosta. Vaalea dyyni tunkeutui syvälle metsiin ja kaikista varokeinoista huolimatta se pyrki etenemään tukehduksen puita ja uhaten katkaista teitä.

Tytöjä Nuuvirannassa. Kuumaa aurinkoa ja vilpoista vettä.

Saima Rusin lapsuuden maisemaa Tammikossa 1930-luvun puolivälissä.

Seivästön kivikkorantaa. Taustalla on Pännäriin niemi.

Nuuvvinlahden lämmössä oli hyvä kylpeä auringossa ja antaa ihonuskettua.

Kuin jostakin tropiikin aurinkoparatiisista. Muurilan hiekkarantaa ...

Tukevalla aidalla yritettiin pysäyttää hiekkadyynien leviäminen Muurilan lentohiekka-alueella.

Lentohiekka on levinnyt aivan tien laitaan saakka. Tiukka aita on kuitenkin saanut vaalean hiekan aisoihin.

Muurilan leirialueen rantaa.

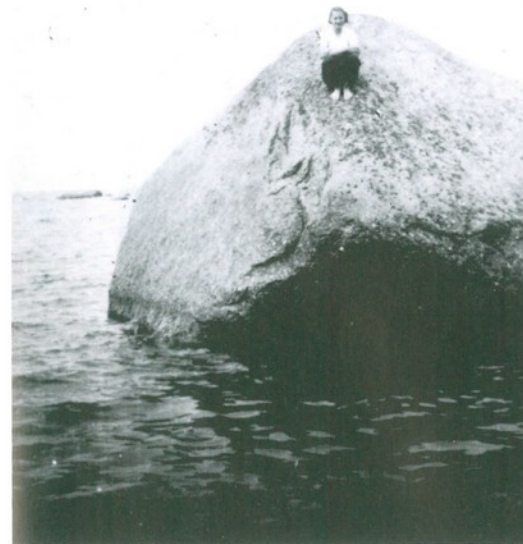

Hiidenpään lentohiekkamuodostelmia.

Seivästön Mölörantaa ja Mölönlahden ruskea kivi.

Muurilan meripelastusveneitä. Kaikki toivoivat, ettei niitä tosiin toimiin tarvittaisi.

Auringon palvoja Potkinin hiekalla, Kuolemajärven suosituilla hiekkaranta-alueella.

Auringonpalvontaa Lautarannassa. Kesästä nautti johtaja Tatu Muurisen perhe.

Talvisin kuuluivat Seivästön edustan kuvaan toisinaan mahtavat jäärykkiöt. Näin myös talvella 1933.

On jäidenlähdön aika Seivästöllä. Aava meri lainehtii jo vapaana jäiden kahleista, rannassa jäärykkiöt vielä muistuttavat päättyneestä talvesta. Kuva vuodelta 1938.

Virkistystä vesien ääreltä

Jokohan tässä tarkenisi uida? Rouva Kurjonen tyttäriineen tun-
nustelemassa veden lämpöä vuonna 1937.

Kylmää on vielä!

Järven suurilla selillä viielettivät suvipäivinä purjeveneet.

Tuulen tuiverruksessa Toivo Montonen ja Ilmari Mamia.

Veneen vesillelaskua valmistellaan vuonna 1934.

Nuorempien purjehdustarpeet tyydytti kaarnaveneiden kellunta matalissa vesissä.

Laineiden laulua kuuntelevat Annikki ja Toivo Muurinen.

Akkasen veljesten kesää 1932.

Kuolemajärven vesillä vuonna 1927 Väinö Riikonen ja Ilmari Mamia.

Aurinkoisesta päivästä Kuolemajärven rannassa nauttii opettaja Lyidia Paturi tyttäriineen ja vieraineen.

Koululaisten huolettomia päiviä Kuolemajärven vesillä vuonna 1936.

Ensin veneellä, sitten polkupyörällä. Matkantekoa vuodelta 1934.

Kuolemajärvi kuutamolla 19. 8. 1934.

Kesäyön hiljaisuutta järven rannalla. Taustalla metsän takaa häämöttää kirkon torni.

Pentikkälän rantaa kesällä 1939.

Helteisen päivän viettoä aseman rannassa vuonna 1938.

Kolme tyttöä aseman rannassa. Taustalla Muttiinniitty.

Pentikkälän rantoja ihailee Olga Kaijainen vuonna 1938.

Kuolemajärveä pappilan rannasta.

Tuulen tuivertama mänty hautausmaan rannassa.

Pappilan vieraita Kuolemajärven rannassa kesällä 1935.

Pappilan väki kokeilee jään kestävyyttä 27. 12. 1937.

Kesäistä riemua pappilan rannassa vuonna 1934

Kuolemajärvi nähtynä Akkalan alakylän Muttiinmäeltä. Taustalla Pentikkälän ja Harkkusten rantoja.

Leikkivuosien huolettomia hetkiä Akkalan rannassa kesällä 1931.

Kuolemajärven rantoja ihailee rouva Vuorinen tyttärineen Akkalassa kesällä 1926. Taustalla oikealla Garinin niemi.

Näkymä Kristian Akkasen mäeltä Akkalasta vuonna 1936.

Hellettä Akkalan rantahietikolla kesällä 1930.

Annikki Akkalan maisemissa.

Hietasen alakylän rantaa. Taustalla pappilan niemi.

Hietasenkylän neitoja taustanaan Kuolemajärvi.

Hietasenkylän nuorisoa leppoisalla soutu retkellä. Vastarannalla kirkko ja pappilan niemi.

Kaunista keväästä maisemaa Salmella.

Opettaja Kuikan perhettä vanhalla Salmensillalla.

Airoissa nuori Pirhonen Salmelta.

Salmensilta oli kappale kauneinta Kuolemajärveä.

Salmen maisemaa.

Kolkkalan kaunista rantaa.

Näkymä Lampaanpesemistä.

Jykevääksainen petäjä uhmaa myrskyjä ja vuosia Hietaniemessä.

Kuolemajärven kaislikkoa ja rantakiveä.

Luonnon keväistä juhlaa. Poutapilvinen taivas ja peilikirkkaana päilyvä tyyni vesi.

Jäätynyttä Taatilanrantaa.

Näkymä Näykistä. Vasemmalla Anton Koukin talo. Niemen kärjessä Tuomas Inkisen talo.

Tuomas Inkisen pihapiiriä Näykissä vuonna 1938.

Linnoittajien rakentamaa tankkiestettä Näykissä vuonna 1939.

Pojat Hatjalahden rantamilla vuonna 1937. Aurinko paistaa ja harmonikka laulaa.

Kesäinen päivä Mutalahden rannassa Hatjalahdella vuonna 1937.

Hatjalahdenjärven rannalla vuonna 1939.

Kerttu Nenonen Anjan ja Raimon kanssa Hatjalahden maisemissa.

Soutelua lähes tyynen Kaukjärven rantavesissä. (Kuva Museovirasto).

Kaukjärven rantoja. (Kuva Museovirasto).

Ilmari Kurun perhe vilvoittelemassa Kipinolan järvessä.

Kipinolan järven rantaa vuonna 1938.

Kipinolan järveä.

Rantamaisemaa Muurilan kylässä.

Hietasen sisarukset Pentikkälänjoen sillalla. Taustalla Akkalan rantaa.

Kalevalan lampi ja päärakennus Huumolassa.

Työppölän joen rannalla Josefiina ja Hilja Matikainen 1930-luvulla.

Työppölän vanha silta.

Sunnuntaiaamun soutelua Työppölässä.

Näykkijärven vesi virkistää.

Kesäinen hellepäivä Näykkijärven rannoilla.

Summan järven rantakaislikossa kesällä 1938.

Kämärän puhtasvetistä Postilampea.

Ruukin joki oli ravustajien toivevesistöä.

Onni Hietasen mylly ja saharakennuksia Juvanruukissa.

Ruukin koskea 1930-luvulla.

1920-luvun neitoja Juvanruukin koskella.

Juvanruukki oli monien harvinaisten kasvien ihmema. Kuva 1930-luvulta.

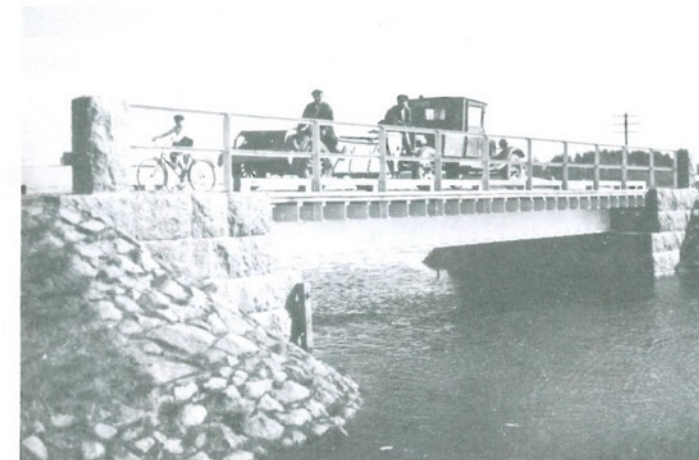
Juvanruukin joen rantoja 1930-luvulla.

Juvanruukin nuorisoa kosken partaalla vuonna 1922.

Helena Termonen ja Hilma Hietanen kuuntelemassa Juvanruukin kosken kohinaa 1920-luvulla.

Ryysyynsilta Kuolemajärven ja Uudenkirkon rajalla.

Kylästä kylään

Kuolemajärven Kirkonkylää. Edessä oikealla on sahan asuin- ja konttorirakennus. Taustalla on järvi ja sen takana häämöttää Hieta-senkylä.

Konstaapeli Nikodeemus Raatikaisen talo vuonna 1931.

Opettaja Samuli Kuikka perheineen Kirkonkylän raitilla.

Kirkonkylä

Kirkonkylän taajamamaisemaa.

Manu Vyyryläisen talo vuonna 1912.

Oikealla Vilhelm Vanhasen talo. Taustalla nahkaverstas.

Akkala

Garinin kartanon piharakennuksia. Etualalla on sauna, josta myöhemmin tehtiin asuinrakennus, taaimpana kuvassa on talonmiehen asunto. Kuva on vuodelta 1905.

Garinin huvilan pääsisäänkäytävä ja vihreälle portille johtava tie. Etualalla omistajan käly Emilia Krohn. Kuva vuodelta 1901.

Mutkittelevaa ja kaarteilevaa kylätietä. Oikealla Matti Laukkasen, sittemmin vuonna 1929 purettu, vanha navetta.

Matti ja Hilja Laukkasen omistama Marttilan tila.

Vilho Vyyryläisen talo vuonna 1937.

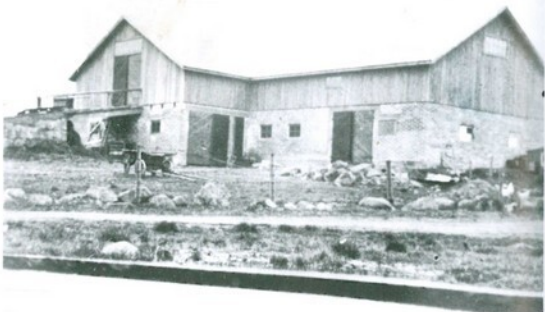
Nimismies Arvo Laaksosen puutarhaa ihailevat kanttori Väinö Vänskä ja Olga Ratia vuonna 1937.

Varatuomari ja rouva Helge Johansson huvilansa puutarhassa vuonna 1935. Alla Johanssonien huvila vuonna 1937.

Eevaliisa Mälkin koti 1930-luvulla.

Anton Akkasen ulkorakennus valmistumisvaiheessaan kohtalon vuonna 1939.

Nikodemus Muurisen talo ja talvinen idylli 1930-luvulla.

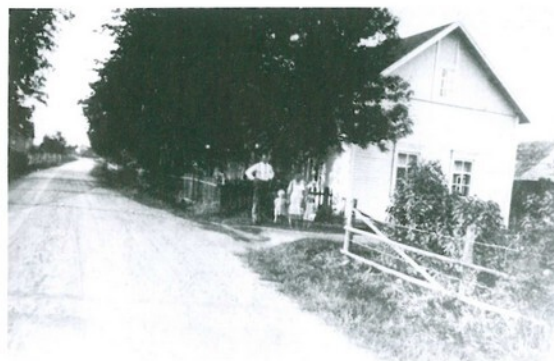

Manu Akkasen talo vuonna 1938.

Pihkala

Koivujen katveessa kierteli kylätie Pihkalassa. Vasemmalla on Emil Karhun talo.

Iivari Thusbergin talo vuonna 1937.

Hilma ja Ville Kelosen talo.

Antton Evestin talo.

Sirkiän talo

Netschajeffin hovi oli yksi Kuolemajärven taidokkaasti rakennetuista venäläisistä huviloista. Yllä oikealla Pihkalan tohtori Nikolai Netschajeff suomalaisena lääkintäluutnantina.

Pinnonniemi

Latovanhus Pinnonniemessä.

Nikodeemus Valtosen perhe kotinsa edessä.

Konton talo.

Opettaja Kukon talo.

Taatila

Nikodemus Taatisen asuinrakennus. Alla tilan karjarakennus vuonna 1938.

Milanoffien talo vuonna 1930.

Jaakko Lukkarin talo.

Näykki

Tuomas Inkisen talo Näykissä kesällä 1939. Onni Inkinen toinen vasemmalta linnoittajalottien keskellä.

Hatjalahti

Heikki Mähösen talo vuonna 1937.

Jooseppi Kaijasen talo.

Juhana Rusin perhe kotinsa edessä.

Leonosoffin hovi alkuperäisessä muodossaan. Useiden omistajanvaihdosten jälkeen huvila joutui lopulta Jääkärikoti-Säätiön haltuun. Säätiö perusti sinne lepokodin jääkäri-invalideille.

Tällainen oli Leonosoffin entinen huvila jääkärikotiainaan.

Jääkärikodin oleskeluhuone.

Jääkärikodin portaita Eila Nenonen, Eila Sokura ja Sylvi Pihkanen.

Yrjö Seitzin talo.

Eino, Hilja ja Eevi Turta kotinsa pihalla vuonna 1938.

Nenosen talon pihalla vuonna 1911.

Jääkäri Nisulan talon vihkimistilaisuus vuonna 1935.

Mähösen portilla Onni Mähönen ja Väinö Korjanen.

Työppölä

Kuolemajärvi Työppölä.

Helteinen kesäpäivä Työppölässä.

Fanni Iivanainen ja Lovisa Tetri lapsineen Työppölän joen sillalla.

Eemil Tikan talo.

Kaukjärvi

Kaukjärven kylää Kallion mäeltä Paavolan suuntaan. Niilo Valtosen maalaus.

Mooses Luukkosen talo vasemmalla, Juho Lingmannin oikealla.

Nikodemus Rouvalin rakennuksia Iivanalassa vuonna 1927.

Kolkkala

Kolkkalan maisemia vuodelta 1938.

Kolkkalan kylän viljelmiä.

Ida ja Anton Kettinen palvelijoineen kotinsa pihalla vuonna 1931.

Mahkosen talo.

Nikolai ja Anna-Maria Latun omistama Lattula vuonna 1935.

Taavetti Villan talo.

Taavetti Loukosen talo.

Hietasenkylä

Kerttu Kurki 1930-luvun mallia olevissa lastenvaunuissa. Taustalla Jaakko Pullin ulkorakennus. Alakuvassa Jaakko Pulli työn touhussa.

Puhakan talo.

Hirosen talo.

Väinö Hietasen talo.

Pentikkälä

Simo Hietasen talo.

Johannes Hietasen talo.

Hovin ja Pöntisen talot Kuolemajärven asemalta.

Yläkirjola

Näkymä Yläkirjolasta vuodelta 1938.

Nikodemus Inkisen talo vuodelta 1937 ja saunarakennus vuodelta 1936.

Karjalaistenkylä

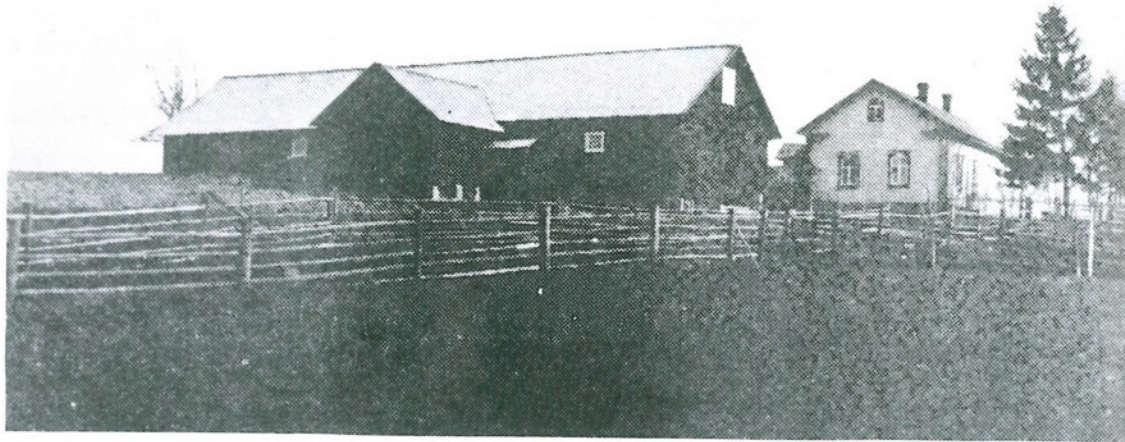
Karjalaisten kylää vuodelta 1938.

Karjalaistenkylän heinäviljelmiä.

Kylän viljavia vainioita.

Tuomas Kukon talo.

Riihi oli maatilán tärkeimpiä rakennuksia vielä 1930-luvulla. Etualalla hiihtelee Eemil Muurinen.

Eemil Muurisen talo.

Samuli Soitun talo.

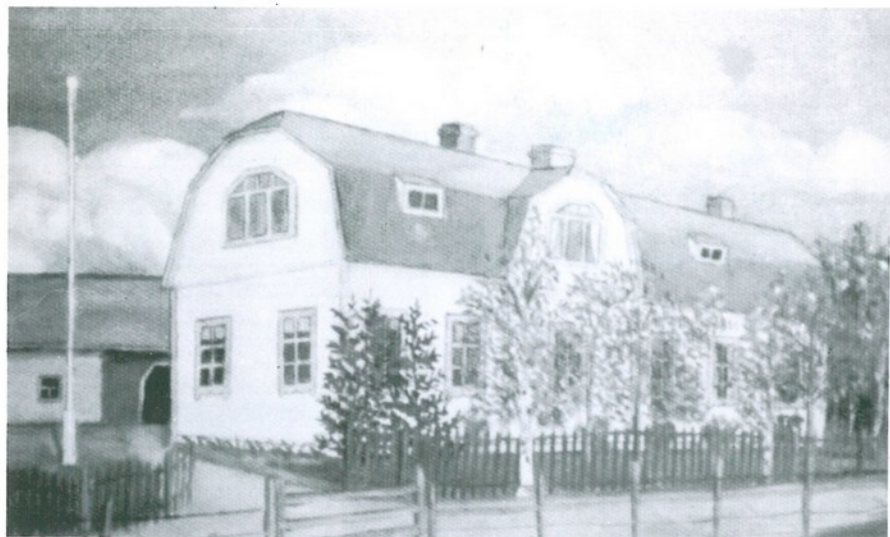
Tähkápään talo.

Taavetti Muurisen kivitalo Karjalaistenkylässä valmistui vuonna 1918. Kuvassa talon isäntä, Eva-emäntä sekä tyttäret ja tyttären mies.

Tatu Muurisen talo 1930-luvulla.

Adolf Kankaanpään talo. Vesivärimalaus.

Rumpusen talo.

Inkilä

Riskin veljesten talo, entinen kievaritalo.

Tatu Muurisen pihapiiriä 1930-luvulla.

*Muurila**Muurilan keskustaa. Etualalla Oronsilta.**Muurilan raittia vuonna 1937.**Toivo Muurisen talo 1930-luvulla.**Abram Peussan talo vuonna 1938.*

Muurilan "Hailiklubi". Meripelastusveneiden säilytysvajaa käyttivät nuoriso ja sotilaat kesäisin tanssipaikkana.

Muurilan mylly vuonna 1936.

Tiet seurasivat uskollisesti maankamaran muotoja. Muurilan myllyn maastossa kulki myös Kuolemajärven ja naapuripitäjä Koiviston raja.

Seivästö

Seivästön kujia ja taloja.

Seivästönkylää vuodelta 1938.

Seivästöläinen pihapiiri vuodelta 1938.

Kylänäkymä suuresta, Suomenlahden rannalla sijainneesta Seivästön kylästä vuodelta 1938.

Seivästön alakylää Simosyrjän mäeltä.

Seivästöä vuodelta 1938.

Taavetti Mannosen asunto Seivästön peräkylästä.

Vanhaa Seivästöä.

Herastuomari S. A. Rusin talo.

Autoilija Taavetti Rusin talo.

Vanha seivästöläinen rakennus.

Konsta Rangin talo.

Jooseppi Rangin talo Seivästön etukylästä.

Pastakoffin hovi.

Summa

Ville Lipposen tilan päärakennus. Talo on rakennettu umpipihatyyliin.

Esa ja Edvart Hietasen talo.

Huumola

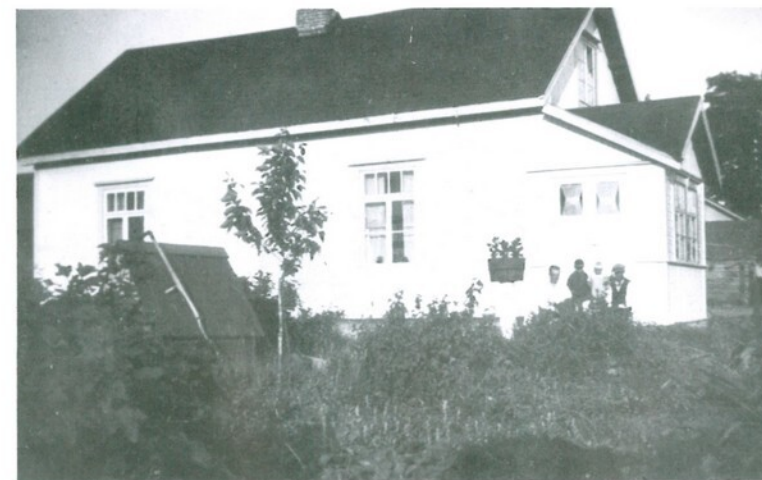
*Lauri Laukkasen talo. Edessä talonvä-
keä ja naapureita.*

*Maria Lipposen talo Huumolan Suo-
kannasta.*

Juho Rahkosen talo 1930-luvulla.

Kolin talo vuonna 1938.

Taposen vinttikaivo.

Uuno Iivosen talo.

Sofia Iivosen talo.

Matti Iivosen talo.

Kämärä

Kauppias Anton Reunalan talo.

A. Loukinaisen talo.

Kirkko ja seurakunta

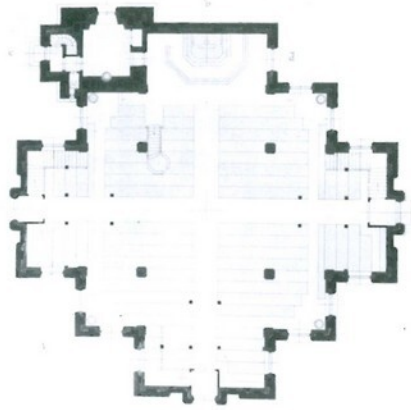
Kuolemajärven vanha kirkko ehti palvella seurakuntaa lähes puolitoista vuosisataa ennen kuin se, monien mielistä turhaan, purettiin vuonna 1901.

Uuden punaisesta graniitista rakennetun kirkon pystytykseen päästiin monien vaiheiden jälkeen vuonna 1900. Käyttöön uusi kirkko vihittiin vuoden 1903 alussa. (Kuva Museovirasto).

Kuolemajärven Seurakunnan
 Rakennuttaman Uuden Kirken
 Piirustus

Pohjakuva

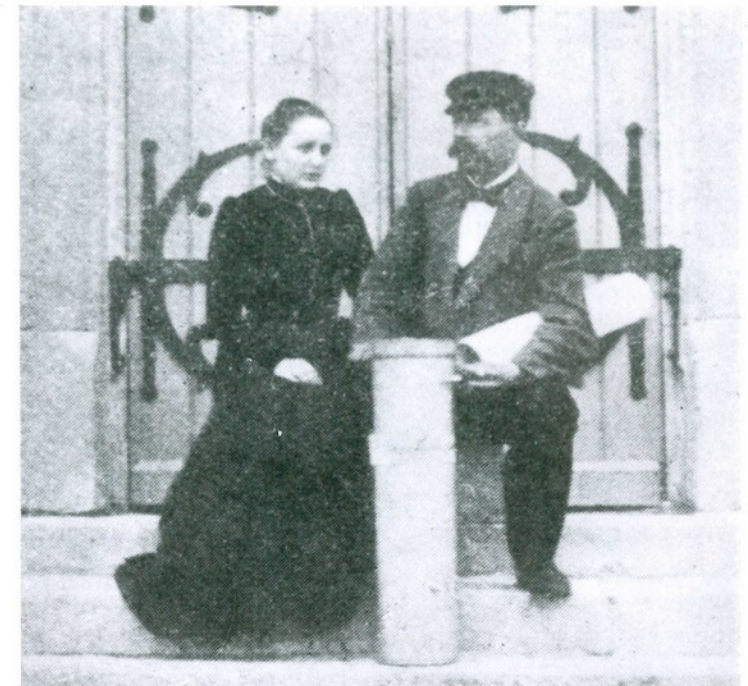
Kuolemajärven uuden kirkon piirustukset olivat arkkitehti Josef Stenbäckin käsialaa. (Kuva Museovirasto).

Tiilitehdas sijaitsi aivan kirkon rakennustyömaan vieressä. (Kuva Museovirasto).

Kuolemajärven kirkko koko komeudessaan. Kirkon pohjamaotone käytettiin Itä-Suomessa yleisesti esiintyvää risti-tyyppiä. Kirkko on kuitenkin rakennettu jonkin verran perinnäismuodosta poikkeavaan vuosisadan alkupuolen tyyliin. Se on sekoitus uutta ja vanhaa.

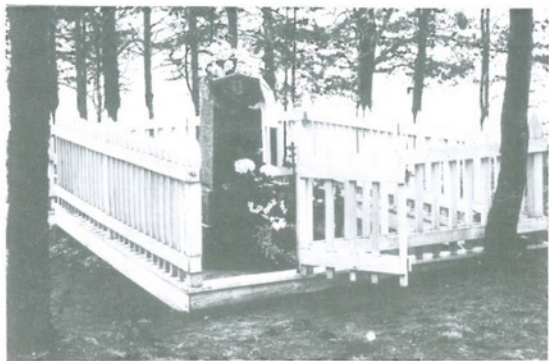
Kirkonrakentaja Borg vaimoineen vasta valmistuneen kirkon portilla.

Kuolemajärven seurakunnan ehtoollisastiat on annettu Turun Martin seurakunnan käyttöön.

Kirkkoherra Kaarlo Sorri siunattiin haudan lepoon 15. 2. 1930. Hän ehti toimia Kuolemajärven kirkkoherrana lähes 12 vuotta.

Aunuksessa 16. 5. 1919 kaatuneen Viljo Riikosen hauta Kuolemajärven hautausmaalla.

Englantilaisten merisotilaitten hauta Seivästöillä.

Lähiomaiset kauppias Riikosen haudalla.

Alma Akkanen omaistensa haudalla.

Kuolemajärven Pappila.

Siiri Gummerus pappilan väentuvan portailla. Tässä rakennuksessa pidettiin rippikoulua.

Pappilan puutarha parhaimmassa kesäisessä loistossaan.

Pappilan kellarin rakentajia.

Rovasti Erkki Gummerus, Kuolemajärven viimeinen kirkkoherra, asetettiin virkaansa 1. 5. 1932 (yllä).

Rovasti Gummerus ja pastori Olavi Airas lähdössä kinkereille vuonna 1937. Kyytimiehenä Niko Valtonen.

Rovasti ja ruustinna Gummerus. Rovasti Gummerus toimi Kuolemajärven kirkkoherrana seurakunnan lakkauttamiseen saakka. Tämän jälkeen hänet asetettiin Eräjärven seurakunnan kirkkoherran virkaan.

Pastori Olavi Airas.

Pastori Toivo Roivas.

Seurakunnan viimeinen kanttori Väinö Vänskä.

Kirkkokuoro vuodelta 1936

Pyhäkoululaisten joulujuhla Mamian tuvassa vuonna 1925. Kuvaelman partasuut ovat opettajat Helmi ja Saimi Vanhanen. Vanhatäiti on entinen värjäriin vaimo, jota kutsuttiin Anu-kummiksi. Kuvassa ovat myös mm. Margit ja Kerttu Raatikainen, Lea Mamia ja Harmaan tytöt.

Pyhäkoululaisia Seivästön kansakoulun pihalla vuonna 1937.

Karjalaistenkylän pyhäkoululaiset opettajineen vuonna 1939.

Pyhäkoulunopettajat kirkon portailta.

Rippikoulutyöt kirkon edustalla vuonna 1924. Edessä kirkkoherra Sorri ja kiertokoulunopettaja-kanttori Antti Sipronen.

Rippikoulutyttöjä kirkon portailta vuonna 1926. Keskellä istumassa kirkkoherra Sorri.

Kuolemajärven rippikoulutyttöjä vuodelta 1932.

Rippikoulupojat vuodelta 1932.

Rippikoulutyttöjä vuodelta 1933.

Huumolan rippikoulutyttöjä vuodelta 1933.

Rippikoulutyöt ehtoollispöydässä juhannuksena 1934.

Rippikoulupojat vuonna 1936.

Rippikoulupoikia vuodelta 1937 sekä rippikoulun opettajat rovasti Gummerus, pastori Airas ja kanttori Vänskä.

Rippikoulutyöt vuodelta 1938.

Konfirmaation jälkeen 1. 5. 1938.

Pappilan seinustalla rippikoulutyöt vuodelta 1939.

Helmi Vyyryläisen ja Arvi Hovin vihki rovasti Erkki Gummerus Kuolemajärven kirkossa 30. 5. 1937.

Seurat Taatilassa vuonna 1930.

Seurat Tammikossa.

Opintiellä

Seivästön ensimmäinen kansakoulu oli rakennettu vuonna 1878.

Kiertokoulun opettaja Iida Närhi oppilaineen Seivästöllä vuonna 1918.

Seivästön kansakoululaisia vuonna 1924.

Seivästön kansakoulun oppilaat vuodelta 1929.

Seivästön kansakoulu vuonna 1938.

Seivästön kansakoululaisia vuonna 1935.

Kirkonkylän kansakoulu.

Kirkonkylän kansakoulun viimeinen johtokunta vuonna 1939.

Kirkonkylän kansakoulun oppilaat vuonna 1937. Opettajat ovat Samuli ja Hilikka Kuikka.

Kirkonkylän kansakoulun oppilaita.

Pentikkälän kansakoulu vuonna 1930.

Pentikkälän kansakoulun johtokunta koulun 15-vuotisjuhlakuvassa.

Pentikkälän kansakoulun oppilaat vuodelta 1927.

Pentikkälän kansakoulun oppilaat vuodelta 1929. Opettajat Sigfrid Paturi ja Tyne Minkkinen.

Pentikkälän kansakoululaisia opettajineen vuodelta 1932.

Pentikkälän kansakoulun neljäs luokka keväällä 1936.

Inkilän kansakoulu.

Pentikkälän kansakoulun opettajat Sigfrid ja Lydia Paturi oppilaineen vuonna 1937.

Johtajaopettaja Eero Pekka Valio oppilaineen Kaukjärven koululla vuonna 1922.

Kaukjärven kansakoululaisia.

Karjalaistenkylän kansakoulu.

*Karjalaistenkylän kiertokoululaiset
Lautarannassa vuonna 1927.*

Karjalaistenkylän kansakoululaiset sekä opettajat Antti Junnola ja Helena Inkinen vuonna 1929.

Karjalaistenkylän koulun opettajat ja oppilaat vuodelta 1931.

Huumolan kansakoulu.

Huumolan ylemmän kansakoulun kolmannen luokan oppilaat vuodelta 1912.

Huumolan kansakoulun opettajat Matti ja Hanna Remes oppilaineen vuonna 1923.

Huumolan kansakoulun oppilaat ja opettajat vuonna 1935.

Hatjalahden kansakoulu.

Hatjalahden kansakoululaisia vuodelta 1923.

Hatjalahden kansakoululaiset sekä opettajat Antti Junnola ja Aino Sainio vuonna 1929.

Hatjalahden alakoulun ensimmäiset oppilaat ja opettaja Mirjam Pikkarainen vuonna 1933.

Hatjalahden kansakoulun oppilaat ja opettaja Antti Junnola vuonna 1934.

Opettajat Antti Junnola ja Aino Sainio sekä Hatjalahden kansakoululaiset vuodelta 1937.

Kolkkanen koulun opettaja Paavo Hiukkanen oppilaineen vuonna 1922.

Kolkkanen kansakoululaisia ja opettaja Urho Sestola.

Opettaja Katri Lehtonen ja Kolkkalan kansakoulun oppilaita vuodelta 1932

Kolkkalan koulun oppilaat ja opettajat vuonna 1937.

Kämärän aseman kansakoulu vihittiin käyttöön vuonna 1927.

Kämärän koulun opettaja Matti Remes oppilaineen.

Kämärän alakansakoululaisia ja opettaja Elna Kuparinen vuonna 1929. (Yllä).

Kämärän kiertokoulun opettaja Dagmar Kontto oppilaineen vuonna 1921. (Vieressä).

Summan kansakoulu.

Summan kansakoulun oppilaat opettajineen 17. 7. 1921.

Summan koulun oppilaat koulunsa seinustalla vuonna 1932. Edessä opettajat Olga ja Roobert Parikka.

Summan kansakoululaisia 1930-luvulla.

Maa tuotti leivän

Kuolemajärven pellonraivaajista mainikkain on ollut Taavetti Inkinen. Hänen suurtyönsä, Kotilammen laskeminen, vaati kolmen kilometrin pituisen Ahviojan kaivamisen. Tähän työhön kului aikaa kaksi vuosikymmentä. Lähies koko ajan teki Taavetti Inkinen työtä yksinään. Hänen suururakkansa muistoksi pystytettiin vuonna 1929, seitsemäntoista vuotta työn päättymisen jälkeen, muistopatsas Soitunmäelle Karjalaisten kylään.

Huumolan Maijaanjoki perkattiin vuosina 1937–39. Perkaustyön aikana kaivettiin ojaa kaikkiaan runsaat 19 kilometriä. Raskaan perkaustyön lomassa oli kahvitauko aina tervetullut lepoetki.

Näin siistiltä näytti Maijaanjoki, kun perkaustyö oli saatu päätökseen. Perkauksesta saatu hyötyalue – Yli 400 hehtaaria – luovutettiin hankkeessa mukana olleille 68 tilalle heinäkuussa 1939.

Heinäsenjoki perattiin 1930-luvun alkuvuosina. Kipinolanjärveen laskevan joen perkauksella vapautettiin yli 200 hehtaaria rantamaata haitallisista tulvista ja korkeasta pohjavedestä. Vuonna 1931 aloitettu hanke saatiin päätökseen vuonna 1934.

Riihessä pölyntyä ja nokeentua, mutta työn tulos tuo tyytyväisen mielen. (Kuva Museovirasto).

Elonkorjuuväkeä Werschenskyn tilalla Kaukjärvellä vuonna 1939. Tilanhoitaja Hopeasalo vasemmalla sekä Anna-Maria Rouvali, Loviisa Pentikäinen, Maila Savolainen, Aino Rouvali, Karoliina Luukkonen ja Olga Rouvali.

Pitäjässä joka suureksi osaksi sai elantonsa maanviljelyksestä olivat keväiset kylvöajat kiireisiä. Tässä ovat Hietasenkylän kerhoilaiset kylvötoissa Taavetti Rusin pellolla vuonna 1937.

Hevonen oli maamiehen tärkeä apulainen perunannostosakin.

Sokerijuurikas kuului kuolemajärveläisten viljelyvalikoimaan. Sitä kylvettiin myös Hyvösen peltoon Pihkalassa.

Kevättöihin pelloille koottiin kaikki voimat nuorimmasta alkaen. Kuvassa Akkalan maatalouskerholaisia vuonna 1929.

Toukotöissä Eino Kettinen ja Tuisku Kolkkalassa 1939.

Kyntömiehenä Arvo Akkanen Akkalasta.

Jooseppi Rumpunen äesti Karjalaisten kylässä komean härän voimin.

Haara-atraa kyntötyössä käytti August Iivonen Huumolassa keväällä 1932.

Kotipeltoaan kyntää Emil Muurinen Karjalaisten kylästä.

Kyntötöissä Hatjalahdessa Taavetti Juva. Taustalla Eino Turtan talo.

Kevään ohella oli syksy maanviljelijälle kiireistä aikaa. Puintityöhön tarvittiin koko perheen panos, mieluummin vielä muutama apulainenkin. (Kuva Museovirasto)

Tästä se alkaa. Heinäväki valmiina aloittamaan raskaan työpäivän.

Niittoväkeä Nikolai Netschajeffin kaurapellolla Pihkalassa 1931. Ja kahvihetkellä riihessä työpäivän päätteeksi. Kuva vuodelta 1930.

Jooseppi Sirkiän heinäpellolla Karjalaisten kylässä.

Heiniä häkkiin nostelevat Kirsti ja Adolf Kukko Karjalaisten kylästä.

Niittoväkeä Anton Akkasen pelloilla Akkalassa 1929.

Heinäsattoa pannaan talteen Adolf Kankaanpään tilalla Karjalaisten kylässä vuonna 1938.

Ohjaksissa Väinö Kankaanpää Karjalaisten kylästä. Taustalla Mikko Anttalaisen talo.

Helteisinä heinäpäivinä oli virkistävä kahvitauko pellolla kaikille tarpeen. Niin myös Laukkasen heinäväellä Akkalassa.

Heikkilän väkeä heinäpellolla Inkilässä vuonna 1937.

Heinäntekoa Herman Rusin Heinäsuon niityllä.

Heinäpielus Iivosen pellolla Huumolassa.

Sirppiin luotettiin elonkorjuussa vielä 1920-luvulla. Niillä korjattiin satoa Arvo Riskin pelloillakin Inkilässä.

1930-luvun heinäväkeä Inkilässä.

Hatjalahdessa valjastettiin hevonen heinätoihin juhannuksen aikoihin.

Hellä heinäpellolla Akkalassa vuonna 1930. Taustalla Anton Akkasen rakennuksia.

Heinät kuivatettiin haasioilla Taavetti Toivosen pelloilla Salmelalla vuonna 1929.

Rukiin leikkuuta Muurilassa.

Pelloilta kannettiin heinä sapilailla latoon tai kekoon.

Leikkuukoneella heinä kaatui helposti. Ohjaksissa Arvi Kontto Pinnonniemessä vuonna 1938.

Ruista leikataan Lempiäisen pellolla Seivästössä vuonna 1935.

Talkooväkeä Salomon Rangin pellolla Seivästössä syksyllä 1928.

Perunasatoa korjataan Lerkin pellolla Inkilässä syksyllä 1939.

Rehua korjataan talven varalle Laukkasen tilalla Akkalassa vuonna 1920.

Viljan puintia Inkisen tilalla Näykissä vuonna 1938.

Talkooväkeä Viljo Konton pellolla Pinnonniemessä syksyllä 1929.

Kirjosen sisarukset tutkivat kesän kasvua.

*Pellon ohella hankittiin leipä karjataloudesta. Yllä Laukkasen Hilja lehmi-
neen Akkalassa 1930-luvulla.*

*Hilma Kuikka ja hänen sisarensa Alma
sekä Hilikka ja Helvi hoitamassa kar-
jaansa.*

Elias Taposen karjaa Huumolassa.

Heikkilän työt lehmineen Inkilässä vuonna 1937.

Reino Mäkeläisen perhe katsomassa karjan vointia.

Nuorena opeteltiin lypsytaidot Pentikkälässäkin.

Iitalypsyn aika Pihkalassa.

Karjanäyttely Akkalan kentällä 1930-luvulla.

Iitalypsyllä Hilma Kontto ja Sanni Rastas Pinnonniemessä vuonna 1938. Lypsyn jälkeen on ohjelmassa maidon siivilöinti (alakuva).

Tatu Muurisen mallikarjaa Inkilästä. Karjan tuottoa tutkii isäntä muistikirjastaan, samalla kun seuraa assistentti Elvi Pirhosen työskentelyä.

Maidon rasvapitoisuutta mittaa Hilja Inkinen.

Talvella hankittiin suuria määriä jäätä, joka varastoitiin kesän varalle. Näin varmistettiin maidon säilyminen korkealaatuisena myös kesän helteisinä päivinä.

Maito kuljetettiin meijeriin 1930-luvulla hevosperillä. Omat ajovuoronsa olivat mm. Matti Luukkaisella ja Inkilän Viljo Ikosella.

Maidonmyyntiosuuskunnan hallitus ja maidon vastaanottajat 1930-luvulla.

Hevoset olivat monien kuolemajärveläisten silmäteriä. Niitä käytettiin niin työhön kuin huviinkin, pellolla ja raviradalla. Kuvassa hatjalahtelainen Albert Koho hevosineen.

Tauno Rusi Hietasen kylästä hevosineen.

Uti ja hänen pollensa Kolkkalan kylän maisemissa.

Risto Kipinoinen ja hänen hevosensa tutussa pihapiirissä.

Taavetti Potinkara ja hevosensa kotipihalla Kirjolassa.

Huumolan kylän hevoskasvatusta 1930-luvulla. Hevostensa suitsissa Edvart Iivonen.

Näykkiläinen Anton Kouki hevosineen.

Evestin perhe huoltamassa hevosiaan Pihkalan kylässä.

Uuno Iivonen hevosineen Huuolassa vuonna 1932.

Makoisalta maistuu emon maito. Kuva Summan kylästä.

Martta Kettinen ja Unto Orava lemmikkeineen Kolkkalassa vuonna 1939.

Emil Muurinen hevosineen.

Pihkalan kylän hevoskasvatusta vuodelta 1938.

Pienimmätkin "kotieläimet" olivat saaneet sijansa kuolemajärveläisessä maataloudessa. Mehiläistarhausta harjoitettiin mm. Kalevalan tilalla Huuolassa. Kuva vuodelta 1931.

Ilmari Kuru piti mehiläistarhaa Inkilässä.

Opettaja Samuli Kuikka ja hänen Hilmansa tutkimassa mehiläistarhansa kuulumisia.

Lampaat olivat niin lasten kuin aikuistenkin lemmikkejä.

Salaojituksella nostettiin maan tuottoa. Putket upotettiin mm. Tatu Muurisen laitumelle Inkilässä.

Lampaattensa seurassa viihtyi myös Eva Tikka Työppölästä.

Turvetta ajettiin Hyöppölän suolta kuorma toisensa perään. Suolla turve kuivatettiin haasioilla. Kuivattajien joukossa oli 1930-luvulla Matti Laukkanen.

Tietoa maanviljelyksestä saatiin paitsi kokemuksesta myös kursseilta. Puutarhakurssit pidettiin mm. Inkilässä vuonna 1925.

Aapeli Rusin pihasuunnitelma toteutettiin Seivästöllä Talkoovoimin.

Savenottoipaikka Karjalaisenkylässä.

Särvin saatiin kalavesiltä

Heti Suomenlahden vapauduttua jäiden kahleista lähtivät ensimmäiset kalastusveneet Seivästön rannasta. Saattojoukko toivotti onnea.

Kotirantaan palattiin pyydykset ja Ahdin anti kuormana.

Merelle lähdessä.

Pojat valmistautuvat kalaretkelle.

Kalastajia nuorimmasta alkaen Seivästön Nuvinrannassa.

Nouseeko kalaa? Vuosi on 1937.

Viimeistä nuottaa Suomenlahdella olivat vetämässä mm. Tauno Inkinen (vas.), Armas Laasonen, Konsta Inkinen, Salu Toivonen, Antto Toivonen, Taavetti Inkinen, Tatu Lerkki, Kaapre Lerkki ja Rudolf Peussa.

Seivästön miehiä rantarailolla Suomenlahdella, vasemmalla näkyy Mölönniemi. Verkot koettiin avannosta.

Pakkasellakin oli mentävä merelle kalaan. Lämmikkeinä turkkiset.

Tuulisuoja esti aavalla merellä verkkokokijoita paleluttamasta sormia.

Salomon Ranki ja Taavetti Rusi kalakuormineen Suomenlahdella.

Putka oli kalastajan koti talvella Suomenlahdella.

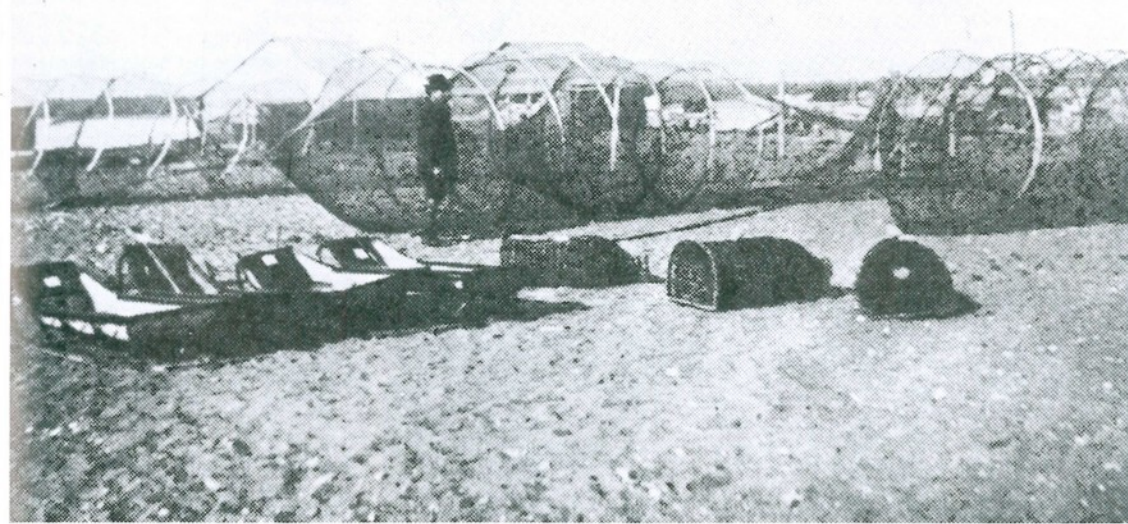
Kamina sijoitettiin keskelle putkaa.

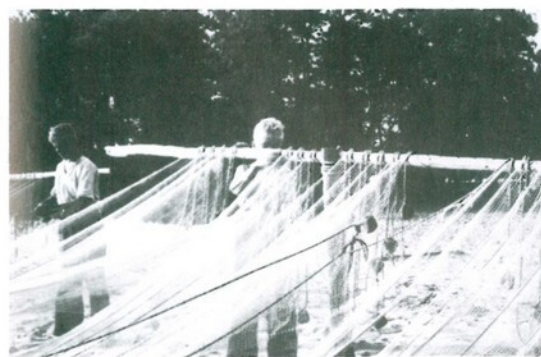
Pilkkijä Taatilan rannassa syksyllä 1938. Ensin oli saatava avanto jäähän.

Verkkoja selvitetään Muurilan rannassa.

Lautarannan kalastusnäyttelyä.

Toive ja Einari Muurisen verkkorivistöä vuonna 1937.

Saarenpään veljekset rysäänsä tarkastelemassa.

Seivästöläinen Eino Ranki esittelee tuotteitaan Viipurin maatalousnäyttelyssä 1910.

Sorminäppäryyttä vaativaan hailin savustamiseen osallistui Seivästöllä koko perhe.

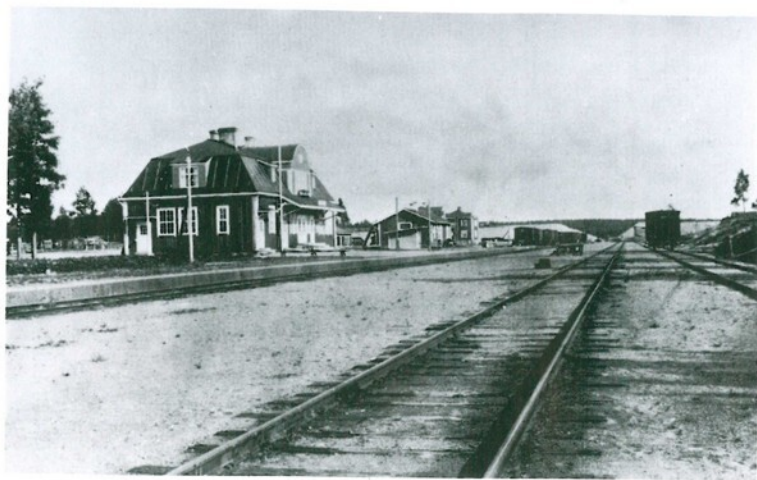

Kalastaja kokee katiskoja Työppölänjoessa.

Kiskoilla, maantiellä, vedessä

Rautatie välille Terijoki–Koivisto valmistui vuonna 1916.

Kuolemajärven asema, ratapiha ja asemanseutua 1930-luvulla. Oikeanpuoleisessa kuvassa häämöttää taustalla Kuolemajärvi.

Kuolemajärven asemalla oli toisinaan todellinen vilske. Tässä reserviläisiä laiturilla.

Kuolemajärven asemarakennus. Pikkukuvassa Kuolemajärven asemapäällikkö Sulo Eronen.

Kämärän asema ja ratapihaa.

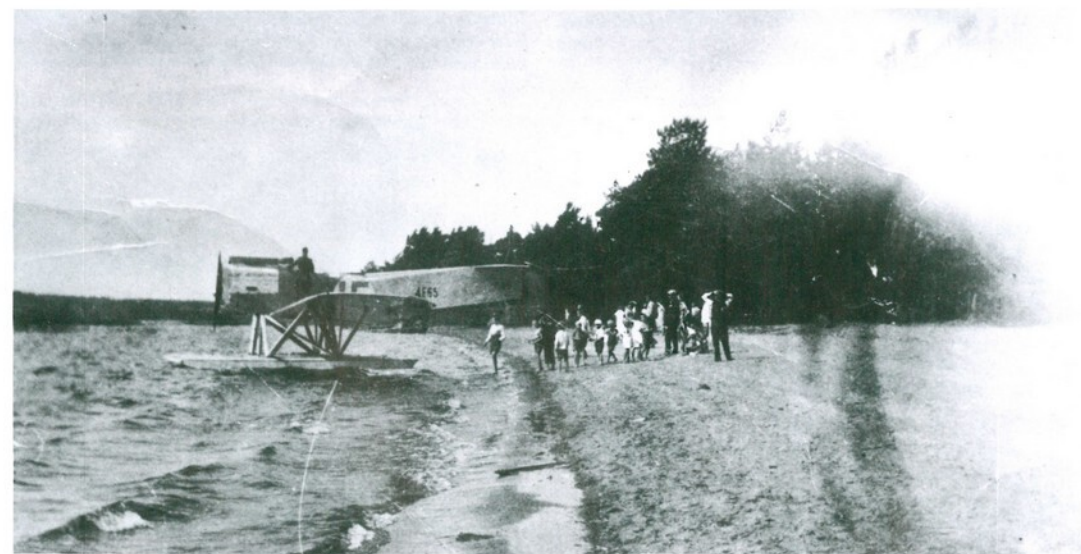
Kämärän asemarakennus.

Kämärän asemapäällikkö Valdemar Sahmanne.

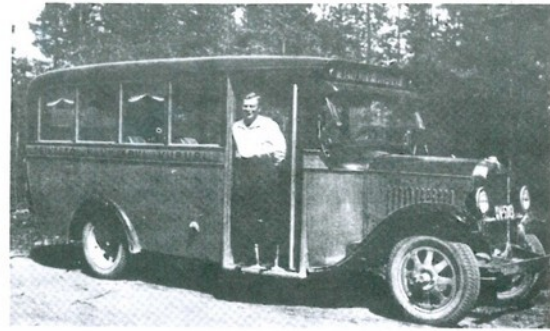
Ensimmäistä junaa odoteltiin juhlallisesti Huumolan pysäkillä.

Vesitason lasku Kuolemajärvellä ja ajaminen Kirkonkylän hiekkarannalle oli aikanaan suuri tapaus.

Taavetti Rusin ensimmäinen linja-auto Seivästö–Viipuri -linjalta 1920-luvun alkuvuosina.

Seivästön linjan omistaja Taavetti Rusi ajokkeineen.

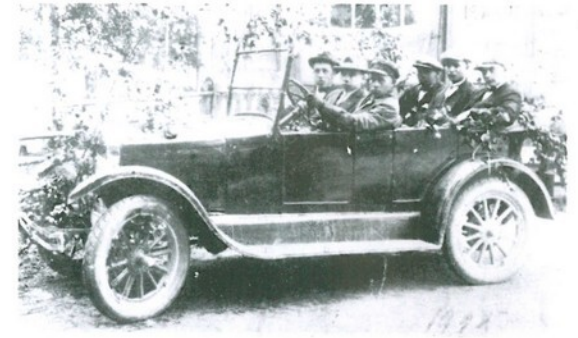
Taavetti ja Aapeli Rusin linja-auto linjalta Terijoki–Kuolemajärvi–Viipuri oli vuonna 1938 paljon suurempi ja kehittyneempi kulkuneuvo.

Liikennöitsijä Rusin linja-auto Viipurin linja-autoasemalla. Taustalla kaupungin rautatieasema.

Kämärän ensimmäisiä autonomistajia oli Konrad Ulsti, jonka kulkuneuvon ratissa istui Emil Lenberg. Kuva vuodelta 1922.

Kauppias Hussin kaupan luona Kaukjärvellä vuonna 1925 autoajelulle lähdössä autonkuljettaja Toivo Vaari sekä Arvi Luukkonen, August ja Toivo Rouvali ja Toivo Hänninen.

Ajelulle lähdössä. Ohjauspyörän ääressä Taavetti Rusi.

Kunnallislautakunnan jäsenet autoretkellä.

1920-luvun autokoululaisia. Keskellä liikennöitsijä Taavetti Rusi.

Kuolemajärven taksiautoilija Hilda Evesti (oikealla).

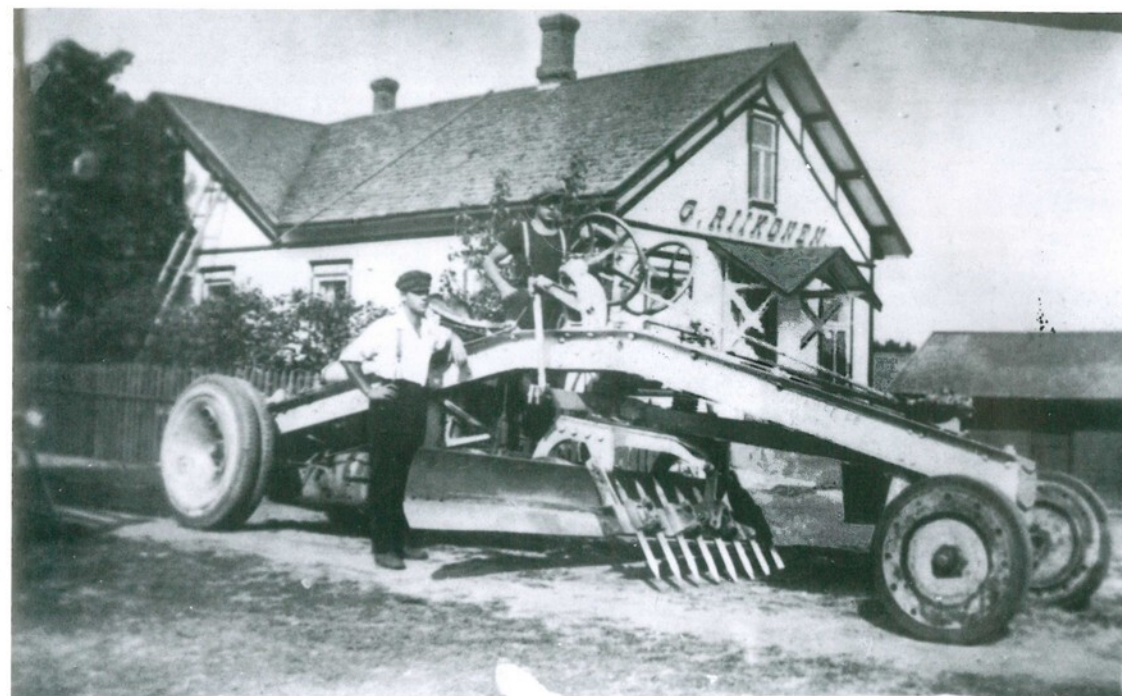
Seitzin kuorma-auto täynnä miehiä, jotka ovat lähdössä töihin Käkisalmeen vuonna 1930. Taustalla Esajas Juvan talo.

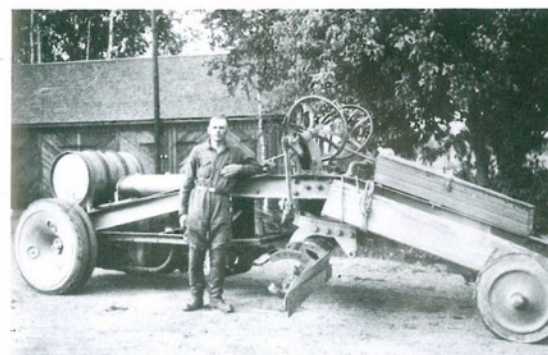
Ilmari Kuru apumiehineen vuonna 1935.

Soraa tielle levittämässä.

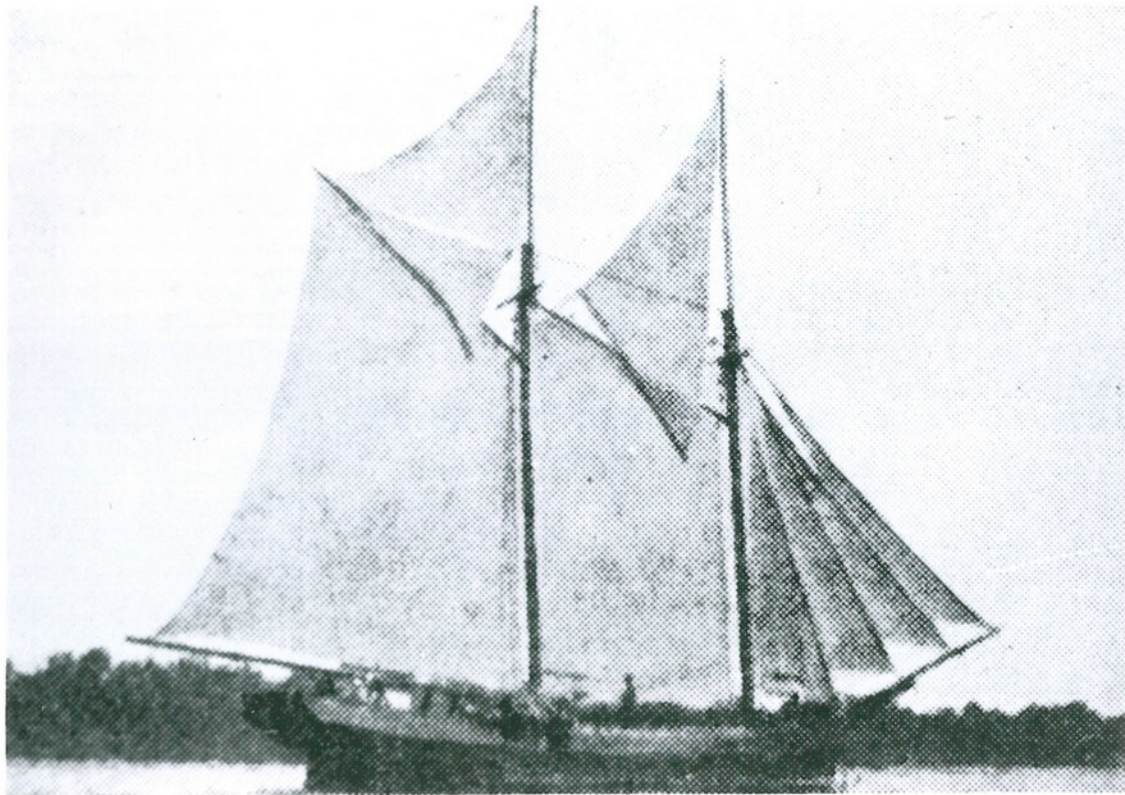
Tiekarhu Riikosen kaupan edessä Kirkonkylässä vuonna 1925.

Tiehöylää ajoi Tatu Lerkki.

Tieurakoisija Tatu Muurisen autoja.

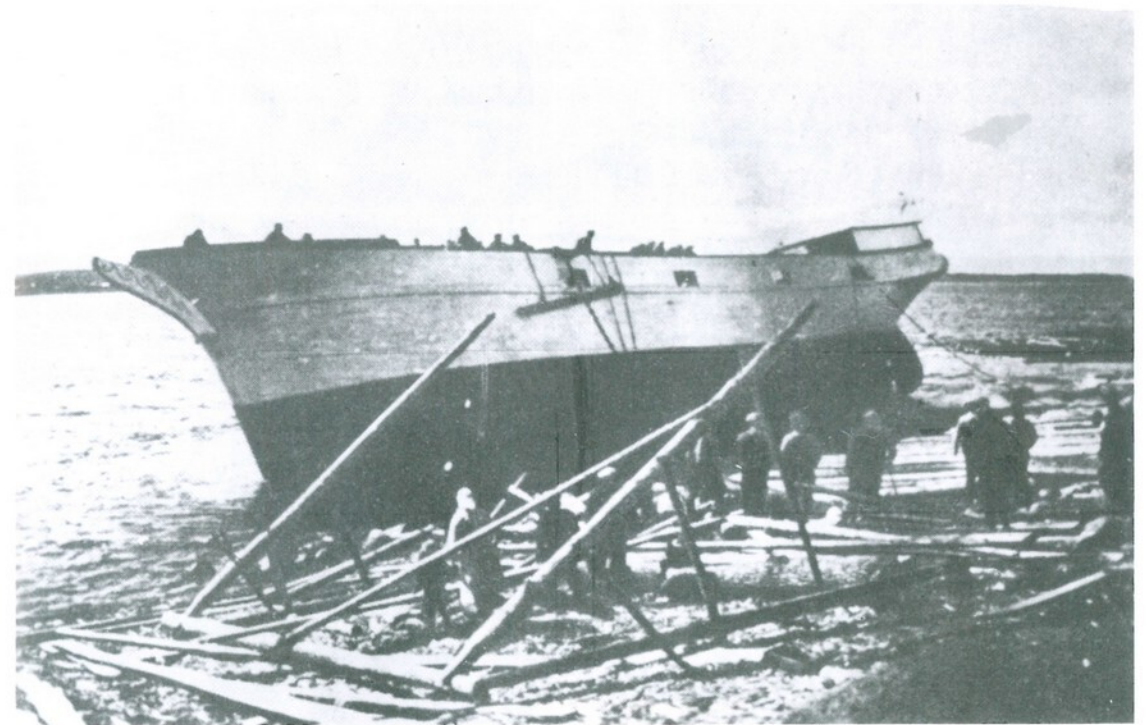
Rannikkolaisen kaljaasi.

Sippolaisten laiva Reima Seivästältä. Aluksella kuljetettiin tavaraa Pietariin.

Seivästön majakka.

Vesillelasku eli lykkäjäiset.

Summalainen Gabriel Hietanen ajoi postia.

Rahtimiehen hevonen Kolkkalan metsässä.

Summalaiset Ville ja Ida Turta lähdössä sukuloimaan.

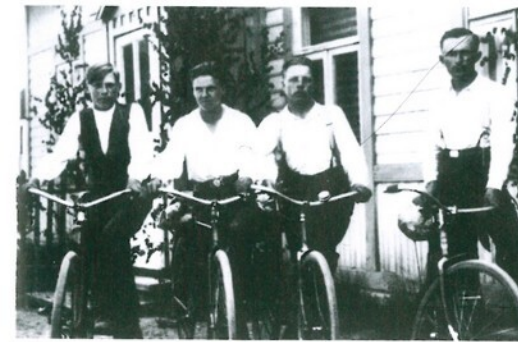
Maria ja Herman Kirjonon lähdössä kirkkoon Hatjalahdesta.

Pohjalaisen pihasta Taatilasta lähdössä Hilda Pohjalainen, Martti Lukkari ja Sanni Rastas.

Polkupyörä oli käyttökelpoinen kulkuväline 1930-luvullakin. Tässä Huumolan poikia vuodelta 1931.

Pyöräilijät oikealta Edvart Mellanen, Toivo Laasonen, Eino Luukkonen ja Erkki Kiskonen.

Lähellä Kuolemajärven asemaa ylitti silta rautatien.

Kauppaa käytiin pienemmässä ja suuremmissa miittakaavassa. Pienempää edusti kuvan kalakauppa. Eino Ranki Seivästöllä vuonna 1928.

Tavara vaihtoi omistajaa

Leppoisaa kaupantekoa osuuskaupan aseman myymälässä vuonna 1927.

Osuuskaupan kokous 1920-luvulla.

Osuuskauppaväki lähdössä autoajelulle. Edessä myymälänhoitaja ja Mannerheim-ristin ritari Väinö Sokka.

Osuuskaupan hallintoneuvosto 1930-luvulla.

Osuuskaupan hallintoneuvosto ja henkilökunta vuonna 1928.

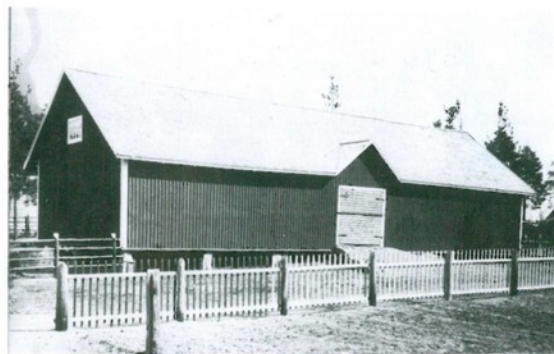
Osuuskaupan hallintoneuvosto vuodelta 1938.

Kuolemajärven Osuuskaupan hallitus vuodelta 1938. Oikealta Onni Hietanen, Tatu Muurinen, Konsta Hietanen, Otto Taskinen, Nikodemus Muurinen.

Kuolemajärven Osuuskaupan henkilökuntaa vuonna 1938.

Osuuskaupan apulantavarasto Kuolemajärven asemalla.

Osuuskaupan rakennus asemalla. Takana Kristian Evestin talo ja vasemmalla J. Sinkon kauppatalo. Kuva vuodelta 1939.

Osuuskaupan Summan myymälä.

Osuuskaupan Kirkonkylän myymälä.

Kuolemajärven Osuuskaupan Kirkonkylän myymälä sisältä. Kuvassa Terttu Sikiö ja Arvo Akkanen.

Osuuskaupan Työppölän myymälän hoitaja Fanni Iivanainen palvelemassa Liisa Heleniusta.

Kuolemajärven Osuuskaupan Hatjalahden myymälä vuonna 1925. Viereinen sisäkuva myymälästä on vuotta myöhemmältä ajalta.

Osuuskaupan Karjalaisten kylän myymälä.

Karjalaisten kylän väkeä osuuskaupan edessä vuonna 1920.

Pullakauppias Uno Johannes Janger Seivästältä, 8-vuotiaana.

Seivästön osuuskauppa juhli 10-vuotistaivaltaan vuonna 1926.

Kauppias Joonas Sinkko vaimoineen Pentikkälässä.

Kolkkalassa toimineen kaupan varaston ovelta Eino Samuli. Kaupan omistivat Kristian Akkanen Akkalasta ja Aleksander Samuli Kipinolasta. Kuva 1920-luvun alkuvuosilta.

Sisäkuva Gabriel Riikosen kaupasta.

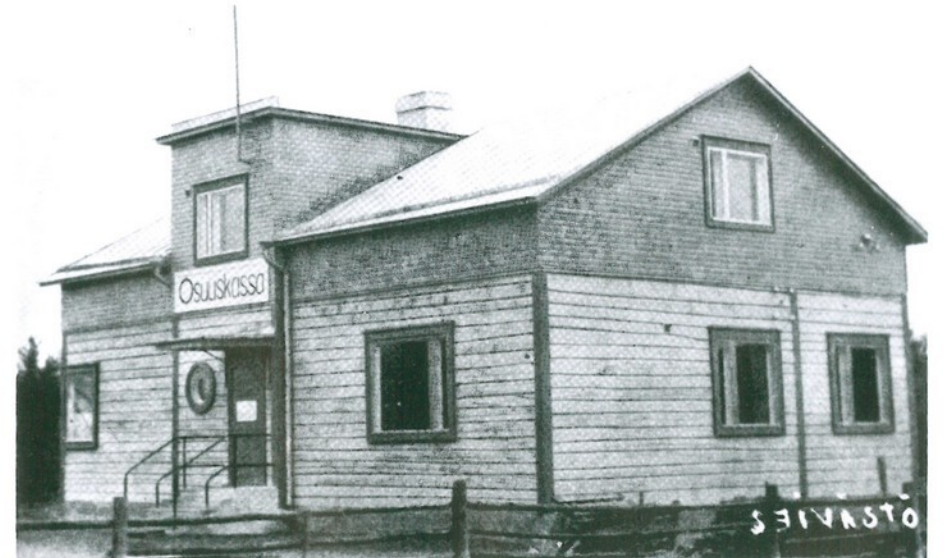
Viljo Kolin kauppatalo Huurolassa vuonna 1938.

Tuomas Luukkosen kauppa Kaukjärvellä vuonna 1920.

Kuolemajärven Inkilän osuuskassan hallitus vuonna 1914.

Seivästön osuuskassan toimitalo.

Puu antoi työtä

Mikko Liimatainen lastaa propsikuormaa 1934 Kipinolassa.

Hyvösen veljekset tukkuormineen Pihkalassa.

Kuolemajärven Puuliike Oy.

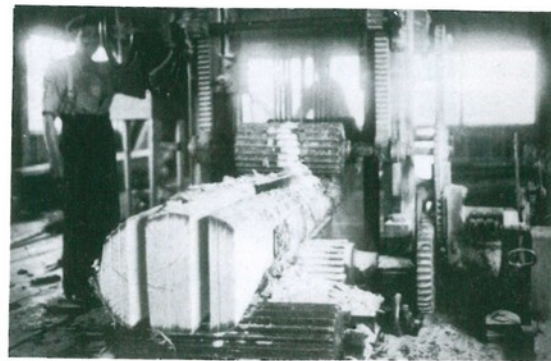
... ja puuliikkeen työntekijöitä 1938.

Puutavaraa lastataan 1935 Kuolemajärven asemalla.

Puuliikkeen työntekijöitä yhteisessä kuvassa 1934.

Pikaraami Puuliikkeen sahalla.

Puuliikkeen tavaraa lähdössä maailmalle.

Hietaniemen saha.

Hietaniemen sahan työntekijöitä vuonna 1937.

Sisäkuva Puuliikkeen sahalla 1930-luvulla.

Hietaniemen sahan väkeä 1930-luvulla.

Juvanruukin myllyn ja sahan energialähteenä oli vesi 1920-luvulla.

Onni Hietasen saha ja mylly Juvanruukissa.

Mähösen mylly ja saha Hatjalahdessa.

Kuolemajärven rannassa asemalla toimi vuoteen 1926 viipurilainen Saha ja Tiili Oy, oikealla liikkeen konttori ja asuinrakennus.

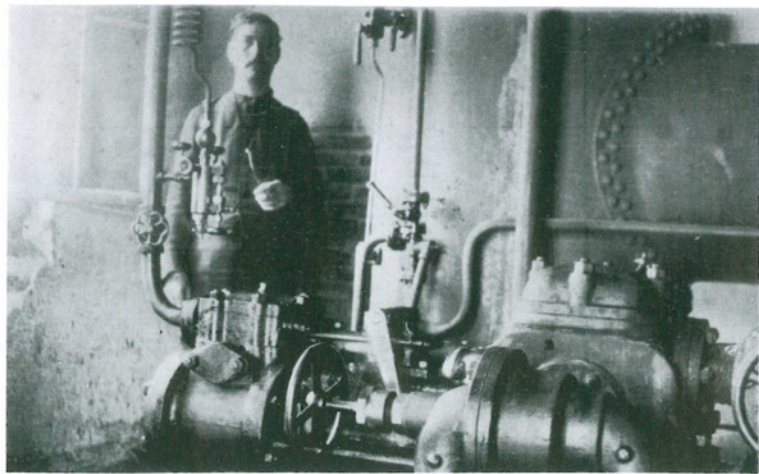

Tukkeja lajitellaan vuonna 1924 Saha ja Tiili Oy:n rannassa.

Työssä ja toimessa

Toppatroikka Kämärällä noin vuonna 1930.

Asemamies Pekka Kurjonen aseman pumppuhuoneessa.

*Kämärän asemarakennusta maala-
taan.*

Jalmari Janger ja Viljo Rusi rakentavat aallonmurtajaa Seivästöllä.

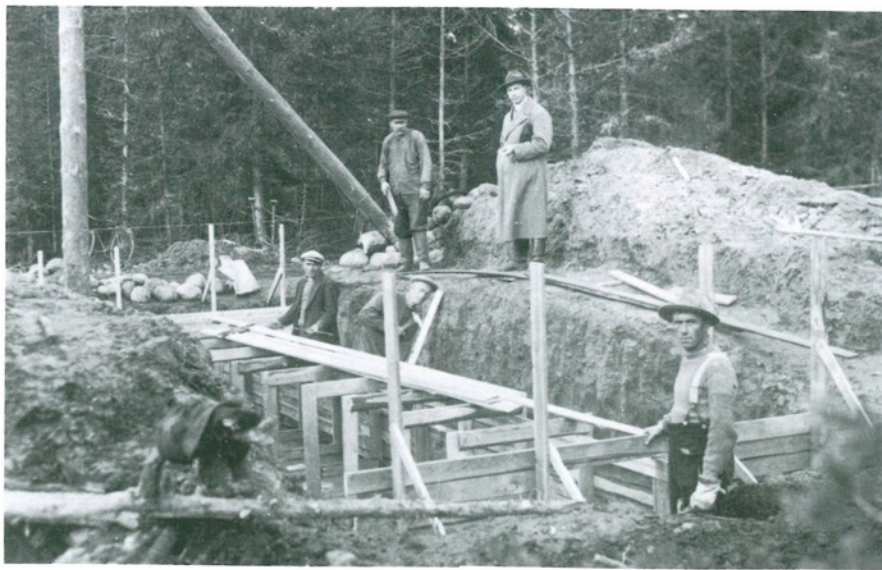
Tammikon sataman rakentajia.

Seivästön sataman rakentamista helpotti rautaraide.

Puhelinlinjoja vedetään.

Maantiesiltaa rakennetaan Summalla.

Soravaunua täytetään 1920-luvulla Summan kankaan kuopalla.

Taatilan tien rumpuja uusitaan 1930-luvulla.

V. Wahlgrenin Tuulimyllynhovin työntekijöitä vuonna 1937 Kaukjärvellä.

Jääkärikodin emäntä Aino Evesti paistaa leipää.

Puolukassa Hatjalahden yläkankaalla Hilja Seitz, Helena Shari, Kaino Seitz ja Elina Ratia.

Amalia Riikonen laskemassa verkkoja.

Aila Havia o.s. Rouvali ottaa pyykinpesuvettä vesikärryistä Wershenskyin pihalla Kaukjärvellä.

Kyröniemeläinen tyttö jauhaa viljaa käsikivillä.

Asemalaisia puolukoita punnitsemassa vuonna 1939.

Seppä Ville Sirkkiä kengittää hevosta asemalla.

Konsta Lipponen ja kivikuorma.

*Armas Mellanen paloittelee teurastet-
tua sikaa Karjalaistenkylässä.*

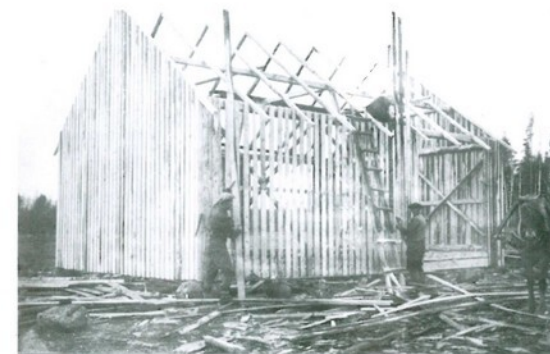
Samuli Inkinen veistää hevosen länkiä.

Anton Louhiso ja Maikki-miniä kattavat vajan kattoa.

*Onni Hietanen, Toivo Hietanen ja Väinö Laasonen tekevät päre-
kattoa. "Sarrainta" rakennetaan Inkilässä.*

Maalinkeittopuuhiissa Summan maatalouskerholaisia vuonna 1938. Pataa hämmentää Kirsti Akkanen.

Summan maatalouskerholaiset maalaavat kesällä 1938 Konsta Evestin taloa.

Muurilassa opeteltiin sementin käsittelyä vuonna 1937.

Juhlia ja juhlakansaa

Yöttömän yön räiskyvä juhannuskokko Muurilan rantahietikolla 1930-luvulla.

Taavetti Inkisen muistopatsaan paljastustilaisuus Karjalaisten kylän Soitunmäellä 15. 6. 1929 keräsi kuolemajärveläiet kunnioittamaan sitkeän raivaajan elämäntyötä.

Kirkonkylän koulun 50-vuotisjuhlia vietettiin vuonna 1936.

Kolkkalan pitoemäntiä Mahkosen puutarhassa vuonna 1930.

Kaukjärven VPK:n kesäjuhlista vuonna 1919.

Kanttori Häkkisen lähtiäiskahvit pappilassa.

Tarkastuskarjako Elvi Pirhosen lähtiäisjuhlia vietettiin Mikkel Inkisen puutarhassa kesällä 1928.

Äitejä kiitettiin

Äitienpäivän sankarit Kämärän koululla vuonna 1930.

Huumolan kansakoululla pidettiin äitienpäiväjuhlat vuonna 1926.

Inkilän kylän äidit omassa juhlassaan vuonna 1933.

Karjalaisten kylän äidit juhlassaan vuonna 1936.

Kolkkalan äitienpäivää vuonna 1937.

Äitienpäivä Kirkonkylän koululla vuonna 1937.

Juvanruukin äitejä vuodelta 1939.

Äitienpäiväjuhlan tarjoilijat Pentikkälän koulun juhlassa vuonna 1931.

Pentikkälän koululla äitienpäivänä 1939.

Muurilassa vuonna 1930 vietetyn äitienpäiväjuhlan ohjelmatoimikunta.

Häitä vietettiin

Urho ja Helvi Riskin vihkiäiset Kuolemajärven kirkossa.

Urho ja Helvi Riskin vihkimisen jälkeen juhlavieraat kokoontuivat Kipinolaan.

Eemil Loukosen ja Aino Kykkäsen häät Huumolassa vuonna 1925.

Lydia ja Simo Hietanen viettivät häitään 19. 9. 1926.

Alma Paakin ja Paavo Rusin häitä juhlittiin Seivästön peräkylässä vuonna 1930.

Toini ja Väinö Riikosen vihkiäisiä vietettiin 24. 5. 1931.

Alina Loukosen ja Taavetti Riskin häät Kipinolassa vuonna 1929.

Häät Tammikossa. Vuosi 1931.

Aino Iivosen ja Lauri Nenosen häät olivat Huumolassa vuonna 1932.

Signe Akkasen ja kanttori Matti Kaasalaisen häät pidettiin Akkalassa vuonna 1932.

Martta Mahkosen ja Urho Sestolan häitä juhlittiin Kolkkalassa vuonna 1932.

Lempi Rusi ja Vilho Nenonen viettivät häitään Hatjalahdessa vuonna 1937.

Häät Tammikossa vuonna 1934.

Sylvi Hietasen ja Hannu Anttalaisen häät Pentikkälässä vuonna 1937.

Hilma Piispa ja Feelis Laasonen saivat toisensa Kipinolassa vuonna 1937.

Inkilässä vietettiin kaksoshäitä vuonna 1938.

Työne Leppäsen ja Viljo Lankisen häitä vietettiin Pentikkälässä vuonna 1939.

Hääväkeä Hilma Lipposen ja Reino Karhun juhlissa Huumolan Suokannassa.

Morsian piirin keskellä.

Ida ja Edvard Lerkki tulossa vihiltä.

Hääparina Laina Kukko ja Matti Rinneranta Karjalaisten kylän Kivikko-ojalla.

Helmi Vyyryläisen ja Arvi Hovin häät Merisillalla.

Edla Kaijaseen ja Iivari Thusbergin häät Hatjalahdessa.

Viimeiselle matkalle

Paavo Matikaisen hautajaissaatto Työppölässä vuonna 1904.

Amalia Riikosen saattajat lähdössä suojeluskunnan talon pihalta vuonna 1939.

Hautajaissaatto lähdössä Seivästön etukylästä.

Ruustinna Sorri saatettiin haudan lepoon 6. 10. 1932.

Ida Turtan hautajaiset Summalla 2. 5. 1937.

Yhteisiä hengähdyshetkiä

Pappilan väkeä parvekkeella vuosisadan vaihteessa. Vasemmalla ruustinna Snellman ja oikealla ruustinna Hukkanen.

Johtaja Tatu Muurisen ja nimismies Viherkosken perheet tietarkastuksen jälkeen Muurilan hiekkarannoilla.

Esikuvatilojen emännät Kanneljärven kansanopistolla vuonna 1938.

Kesävieraat ovat saapuneet Pietarista. Kuva noin vuodelta 1910.

Kerhoneuvoja Helvi Nylynd kerholaisineen vuonna 1937.

Kesävieraat ovat saapuneet Pietarista. Kuva noin vuodelta 1910.

*Kerhoneuvoja Helvi Nylynd kerholaisi-
neen vuonna 1937.*

Aune ja hänen nallensa.

Serkukset Hilikka, Inkeri ja Vieno.

Kerholaiset retkikuvassa vuonna 1936.

Maatalouskerholaisten retki Muurilan hiekoille vuonna 1934.

Ihmisiä kyliltä

Kirkonkylä

Konstaapeli Raatikaisen perhe.

Kauppias Riikosen perhe 20. 9. 1929.

Paikallispäällikkö Väinö Riikonen perheineen.

Toivosen emäntä. Kuollut vuonna 1919.

Akkala

Anton Akkasen perhe.

Eeva-Liisa Mälkki poikiensa ympäröimänä.

Tuusvuoren pihalla vuonna 1938.

Akkalan kylän maatalouskerholaisia 1920-luvulla. Oikealla kuvassa neuvoja Kurki.

Hilja ja Matti Laukkanen.

Marttilan tilan isäntä ja emäntä sekä pehtoori Jonne ansiomerkkeineen.

Kunnankirjuri Nikodemus Muurisen perhe kotinsa pihalla.

Nikodemus Muurinen ja hänen Hilmansa.

Tauno Muurinen, Eino Akkanen ja Toivo Akkanen kirkon rannassa juhannuksena 1934.

Laukkasen perhe.

Pavel ja Olga Garin vuonna 1891.

Olga Garin os. Krohn huvilansa parvekkeella.

Tauno Muurinen, Eino Akkanen ja Toivo Akkanen kirkon rannassa juhannuksena 1934.

Laukkasen perhe.

Pavel ja Olga Garin vuonna 1891.

Olga Garin os. Krohn huvilansa parvekkeella.

Akkalan tyttöjä Karjalan puvussa.

Olga Sirkä ja Elina Hyytiäinen 1920-luvulla.

Manu Akkasen puutarhassa vuonna 1930.

Pukumuotia vuodelta 1932. Taustalla Nikodemus Muurisen talo.

Akkalan ja aseman seudun poikia vuonna 1938.

Akkalan nuorisoa vuonna 1920.

Akkalan kylän väkeä Aarne Muurisen pihalla 1930-luvulla.

Manu Akkasen perhe vuonna 1925.

Tahvo Mamian perhe vuonna 1929.

Mala ja Hilda Nenosen perhe vuonna 1919.

Pavel ja Ludmila Netschajeff 1920-luvulla.

Pihkalan nuoria vuonna 1937. Taustalla on Niko Evestin talo.

Mala ja Hilda Nenosen perhe vuonna 1919.

Pavel ja Ludmila Netschajeff 1920-luvulla.

Pihkalan nuoria vuonna 1937. Taustalla on Niko Evestin talo.

Pinnonniemi

Pihkala

Pinnonniemen tyttöjä.

Taavetti Toivosen perhettä kotitalonsa pihalla Salmella vuonna 1928.

Taatila

Loviisa ja Taavetti Taatinen.

Kerttu, Niko ja Heimo Taatinen.

Anton Pohjalaisen perhe.

Hatjalahti

Jaakko, Ida ja Martti Lukkari kesällä 1939.

Taatilan miehiä vuonna 1930.

Anni ja Antti Kipinoinen perhe vuonna 1912.

Ednart Seitzin perhettä vuonna 1917.

Hatjalahti

Jaakko, Ida ja Martti Lukkari kesällä 1939.

Taatilan miehiä vuonna 1930.

Anni ja Antti Kipinoisen perhe vuonna 1912.

Ednart Seitzin perhettä vuonna 1917.

Nenosen perhe. Keskellä istuu Simeon Nenonen.

*Maria Inkeroinen 74-vuotiaana yllään
tyttöjen äyrämöistenpuku.*

*Osuuskaupan hallintoneuvoston jäsen
Malakias Loukonen rinnassaan SOK:n
ansiomerkki.*

Laina ja Emanuel Kaijanen.

Malakias Saharin perhe vuonna 1917.

Anna-Leena ja Simeon Hietanen.

Aira Loukonen, Viljo Laasonen ja Lempi Nenonen kukkien keskellä.

Katriina ja Helena Nenonen.

Maria, Ida ja Helmi Kaijanen sekä Helmi Pätsi vuonna 1923.

Nenosen perhe kotinsa edessä vuonna 1934.

Rouva Latschinoff sekä Kaino ja Raimo Seitz.

Pitkälä

Samuli ja Helena Pitkänen sekä Loviisa ja Emil Tetri Pitkälästä.

Salomon Anteroisen perhe Pitkälästä.

Työppölä

Työppölään kylän asukkaita Seppälän talon pihalla vuonna 1910.

Näin pukeuduttiin vuonna 1908. Oikealla äyrämöisenpuvussa Justina Matikainen os. Pitkänen.

Työppölään tyttöjä vuonna 1938.

Työppölään miehiä 1930-luvulla.

Kärnän Paavo ja hänen Eevansa.

Loviisa ja Niko Tetri omaisineen.

Hääpari Fanni ja Väinö Iivanainen.

Emil Tikan perhe kotinsa portailla 1930-luvulla.

Aapram Tikan perhe.

Kaukjärvi

Justiina ja Simo Savolainen.

Rouva Wershensky huvilansa puutarhassa vuonna 1939.

Amalia Kiskonen 1920-luvulla.

Matilda Evesti. Hukkui Kaukjärveen vuonna 1916.

Opettaja Eero Pekka Valio ja Ida-rouvansa puutarhassa.

Käsityöopettaja Moses Luukkonen ja vaimonsa Anna-Maria os. Iivonen.

Kaukjärven maatalouskerholaisia vuonna 1926.

Maatalouskerholaisia Helsingin retkellä vuonna 1938. Istumassa oikealta Helvi Hietanen, neuvoja Helvi Nyman, Hilja Nenonen, Aino Rouvali, Mirja Pentikäinen. Takana Arvo Akkanen ja Erkki Pentikäinen.

Eeva ja Justiina Savolainen.

Kahvitaukio opettaja Valion puutarhassa vuonna 1920.

Kolkkala

Martta ja Tauno Kettinen 28. 9. 1925.

Mäkeläisen perhe vuonna 1934.

Loviisa ja Pietari Mäkeläinen.

Vilho, Aino ja Kalevi Kettinen kotinsa portailla.

Kolkkalan nuoria Kuolemajärven rannalla 1930-luvulla.

Kesäpäivä Kolkkalassa vuonna 1935.

Kolkkalan kylän emäntiä 1930-luvulla.

Kolkkalassa vuonna 1939.

Loukosen veljekset vuonna 1930.

Mahkosen sukua.

Jooseppi ja Olga Sirkiä. Kuva heidän aiemmalta asuinpaikaltaan Muurilasta.

Hietasenkylä

Hietasenkylän väkeä Väinö Hietasen talon seinustalla vuonna 1939.

Kyläseppänä toimineen Malakias Rastaan perhe.

Pentti ja Kerttu Puhakka Lahnakivellä.

Hietasenkylän poikia vuonna 1938.

Kylän poikia ennen talvisotaa pyhäpäivän potretissa.

Taavetti ja Väinö Rusin rakennuksia. Etualalla kylän nuoret pelaamassa neljää maalia.

Lähinaapureita Väinö Hietasen uudisrakennuksen portailla vuonna 1929.

Hietasen kylän väkeä äitienpäivänä 1936. Taustalla Konsta Hietasen talo.

Tuohikattoisen rantaladon ovella Eino Hietanen vuonna 1939.

Aseman ja lähikylien nuorisoa 1920- ja 1930-lukujen taitteessa.

Pentikkälä

Aseman seudun tyttöjä kansallispuvuissaan.

Pentikkälän tyttöjä Sinkkosen pihapiirissä vuonna 1939.

Opettaja Paturin perhe vuonna 1937.

Antton Mahkosen perhe.

Asemapäällikkö Erosen perhe kesällä 1939.

Yläkirjola

Mooses Inkisen perhettä talonsa portailla.

Mamian veljekset Väinö, Vilho ja Toivo Huukimäellä vuonna 1927.

Mooses Mamian perhe vuonna 1924.

*Rannikkotyöstön poikia, Simo Hieta-
nen ja Filemon Muurinen.*

Nikodemus Inkinen ja hänen Hilmansa vuonna 1917.

Inkisen perhe vuonna 1929.

Kirjolan maatalouskerholaisia Muurilan hiekoilla.

Kirjolan poikia Kirkonkylän maisemissa.

Kirjolankylän asukkaita Filemon Muurisen pihalla vuonna 1934.

Juvanruukki

Juvanruukin lapsia vuonna 1938. Taustalla Onni Hietasen talo.

Juvanruukin tyttöjä 1920-luvulla.

Milja ja Mikkelin Muurinen

Mikkeli Muurinen ja tyttärentytär Aila vuonna 1938.

Lukuhetki Helena Muurisen kamarissa vuonna 1929.

Karjalaistenkylä

Helena ja Jaakko Sirkiä.

Taavetti Sirkiän perhe vuonna 1933.

Valtosen ja Soitun väkeä.

Karjalaistenkylän lapsia vuonna 1938.

Eva Muurinen.

Karjalaistenkylän tytöt Soitunmäellä vuonna 1935.

Karjalaistenkylän miehiä vuonna 1928.

Kankaanpään perhe vuonna 1930.

Tähkäpään sukua 1930-luvulla.

Maria ja Samuli Rusi Ahvijoelta.

Inkilä

Inkilän tyttöjä vuonna 1933.

Inkilän nuorisoa Kurun pihalla vuonna 1936.

Katriina Inkinen miniöineen vuonna 1933.

Samuli Lerkin perhe vuonna 1920. Perheeseen kuului vanhempien lisäksi yksi tytär ja viisi poikaa, joista neljä naimisissa. Kaikki asuivat karjalaiseen tapaan samassa perheessä.

Kansanedustaja Aapo Inkinen.

Heikkilän lapset vuonna 1928.

Simo Inkinen 1920-luvulla.

Neljä Iitaa.

Johtaja Tatu Muurinen ja nuorikkonsa Alma.

Heikkilän väkeä sunnuntaitunnelmissa vuonna 1937.

Kipinola

Kipinolan poikia 1920-luvulla.

Liimataisen perhe.

Muurila

Alina ja Taavetti Muurisen lapset ikäjärjestyksessä. Muurilan myllyn seinustalla vuonna 1934 Tenho, Toivo, Einari, Helka, Aune ja Martti.

Muurilan mylläri Antti Seppälä vaimoineen vuonna 1920.

Muurilan tyttöjä kesällä 1938.

Olga Paavolainen os. Seppälä.

Seivästö

Malakias Rangin puutarhassa vuonna 1935.

Mala Ranki perheineen vuonna 1928.

Muurisia neljässä polvessa. Vasemmalta Taavetti, Emil, Timo ja Heikki.

Ville Kipinoisen perhe Tammikosta.

Johannes Mikkelin poika Muurisen perhe kotinsa seinustalla. Taavetti Sirkiä ja Aarno-poikansa Tammikosta.

Sankariäiti Annastiina Riski os. Akkanen Tammikosta.

Niklaus Muurinen ja Taavetti Rusi vuonna 1920.

Aili ja Alma Sirkiä konfirmaation jälkeen.

Tammikon väkeä vuonna 1939.

Seivästäön poikia peräkylän raitilla vuonna 1929.

Autoilija Taavetti Rusi.

Lahja Lempiäinen lapsuuden kotinsa seinustalla vuonna 1936.

Lapsenvahteina Jooseppi Ranki ja Eemil Vesterinen Seivästäön peräkylästä.

Jalmari Jangerin perhe vuonna 1925.

Seivästäön tyttöjä vuonna 1935.

Pukumuotia Seivästäöltä vuonna 1914.

Talvinen hetki Seivästäön majakanmäellä.

Seivästäön emäntiä lapsineen vuonna 1938.

Summa

Summan maatalouskerholaisia 1930-luvulla.

Turtan veljekset vuodelta 1934.

Ville Turta perheineen vuonna 1927.

Tervosen perhe vuonna 1921.

Ville ja Iida Turta sekä tyttärensä Laina vuonna 1912.

Aleksi Turta poikansa lasten seurassa vuonna 1912.

Olga ja Väinö Sokura vuonna 1924.

Huumola

Kristo Iivosen suurperhe 15. 6. 1919.

Elin Kaijan pihapiiriä Huumolassa.

Johannes Vireniuksen perhe vuonna 1919.

Kämärä

Jussi Puhakka perheineen vuonna 1934.

Saara Puhakka ja vävynsä Vihtori Suikkari perheineen.

Kämärän kauppias Anton Reunala ja vaimonsa Matilda häpäivänään vuonna 1932.

Siprola

Siprolan ja Työppölän kansakoululaisia hopialan koululla vuonna 1937.

Anna-Maria Ivanaisen perhe Siprolasta.

Virkavaltaa

Nimismies Asser Aho (keskellä) sekä ylikonstaapeli Artturi Haavisto ja konstaapeli Nikodemus Raatikainen.

Nimismies Arvo Laaksonen.

Konstaapeli Oskar Näkki Kämärältä.

Seivästön ensimmäinen poliisi Simo Paakki.

Konstaapeli Aarne Hämäläinen Kämärältä.

Konstaapeli Viktor Äikäs.

Kunnallinen toiminta

Kuolemajärven kunnanvaltuusto vuosilta 1931–1933.

Tientarkastushenkilöstöä: tiemestari Toivola, herastuomari Pentikäinen, nimismies Kuoppamäki ja urakoitsija Muurinen.

Kuolemajärven lastenkoti sijaitti Kaukjärvellä.

Kunnalliskoti.

Lastenkodin johtajatar Rakel Väinölä.

Urheilusta iloa ja virkistystä

Hiihtokilpailut kuuluvat välttämättömänä osana suomalaisen talveen. Kilpailu on urheilijan juhlaa . . . Näin myös Inkilässä 1930-luvulla.

Eemil Tetri Työppölästä. Ei ollut vielä lasikuitusuksia eikä hiilikuitusauvoja . . .

Aulis Tikka Työppölästä oli yksi piirin parhaita hiihtäjiä 1930-luvulla.

Martta Tuusvuori voitti Viipurin piirin lottien hiihtokilpailun. Syystäkin oli hymy herkässä.

Nuorena urheilu pitää aloittaa, jos mestariksi aikoo. Kämärän koululaiset kävivät kilpaladulla myös vuonna 1932.

Ampumahiihto ei ollut suuri urheilulaji vielä 1930-luvulla. Kilpailuja kuitenkin pidettiin, Kuolemajärvelläkin esimerkiksi vuonna 1938.

Aina ei suinkaan hiihdetty hiki hatussa kilpaa. Talvisesta maisemasta nautittiin hiljakseen hiihdellen ja seurustellen. Näin Huumolassakin.

Vuoden 1938 prosenttihiltoon osallistuivat aktiivisesti muiden mukana myös Karjalaisen kylän totat.

Laina ja Viljo Riikonen nauttivat hiihdosta vuonna 1916.

Suojeluskunnan piirimestaruuskilpailuissa Antreassa oli Kuolemajärven hiihtäjillä vahva edustus. Menestyäkin tuli. Martta Tuusvuori – numero 26 – voitti naisten kilpailun.

Kuolemajärven Osuuskaupan hiihtojoukkueeseen kuuluivat vuonna 1938 Arvo Akkanen, Uljas Herrala, Otto Taskinen, Nestori Pusa ja Toivo Mamia.

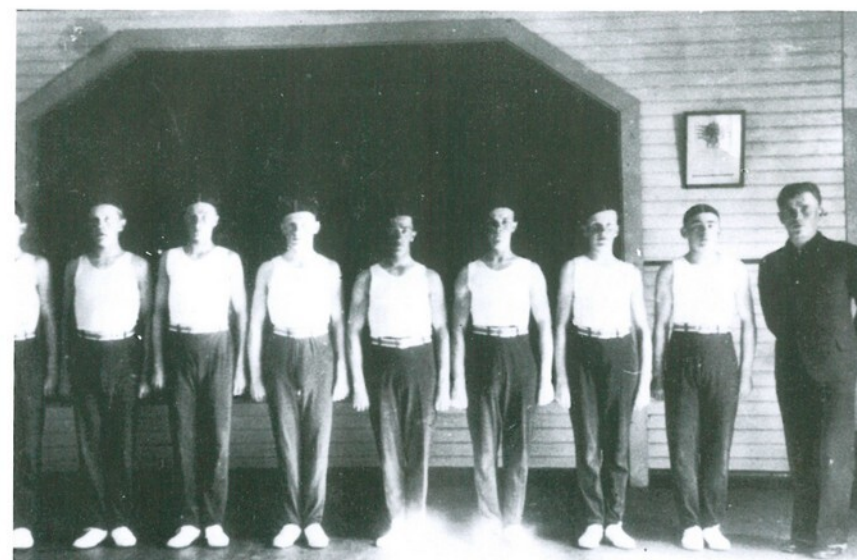
Valkoinen metsä kutsuu. Hiihtolenkille lähdössä Martta Tuusvuori ja Toini Riikonen.

Ladulle tekee poikien mieli. Kuva vuodelta 1934.

Pappilan maastossa hiihdeltiin 26. 12. 1935. Toinen vasemmalta on rovasti Erkki Gummerus.

Kuolemajärven suojeluskunnan voimistelujoukkueeseen kuuluivat vuonna 1938 Vilho Leppänen, Taavi Viuhko, Uuno Villa, Arvi Kontto, Vilho Akkanen, Pekka Ushanoff, Olli Eronen ja Veikko Pöntinen. Joukkueen johtajana oli Ilmari Akkanen.

Soutu kuului – myös kilpailumielessä – kesäisiin harrastuksiin. Kilpaa soudettiin Muurilassakin 30-luvulla.

Kesäisin pidettiin yleisurheilukilpailuja Kirkonkylän kentällä. Tukholman olympialaisten suuret suomalaismenestykset innostivat varmasti vielä vuonna 1915 kirkonkylässä kilpailleita nuorukaisia.

Urheiluun innostuneita poikia löytyi kylästä kuin kylästä. Tässä karjalais-tenkylän nuorukaisia.

Pentikkälän lupaavimpia urheilijoita olivat veljekset Lauri ja Uuno Villa.

Uuno Villan pakkintokokoelma muodostuikin vuosien mittaan upeaksi. Oli lusikkaa, pokaalia, viiriä ...

Asemanseudun reippaita urheilijapoikia olivat vuonna 1938 mm. Ero Sinkkonen, Jaakko Samuli, Veikko Pöntinen, Olavi Eronen, Martti Kokko ja Lauri Villa.

Kunniakirjojen määrä seinällä ja hopean hohto kaapissa oli palkintona Olavi Eronen urheiluharrastuksesta.

Hengähdystauko harjoituksen keskellä. Olavi Eronen, Uuno Villa ja Einari Viuhko kirin edustusosassa vuonna 1939.

Kuningas jalkapallo otti oman sijansa Kuolemajärvenkin urheiluelämässä. Rapa roiskui ja vesi lensi, kun Ässä-rykmentin mestaruudesta potkittiin Akkalan kentällä lokakuussa 1939.

Katujuoksussa käytiin ankaria taisteluja. Tässä puree Tauno Inkisen loppukiri ja muiden on tyytyminen heikempiin sijoituksiin.

Köydenveto on aina ollut suomalaisten suosima urheilumuoto. Nämä kilpailut käytiin Inkilässä 1930-luvulla.

Kansallispelejä, pesäpallo, oli suosiossa myös Kuolemajärvellä. Kiilassa Koiviston ja Kuolemajärven joukkueet ottelun jälkeen 29. 6. 1937 Akkalan kentällä.

Raviurheilu kuului luonnollisesti maatalouspitäjän kuvaan. Tällaisilla rattailta ajettiin Akkalan raviradalla 1920-luvulla.

Talvella käytettiin 1920-luvulla kilpa-ajorekää.

Kesän helteisinä ravipäivinä maistuivat virvokkeet katsomossa. Virvokepullojaan availevat kesällä 1938 Aino Mamia ja Maritta Tuusvuori.

Soittoa ja laulua

Suojeluskunnan soittokunnan harjoitukset Jääkärikodin pihamaalla Hatjalahdessa kesällä 1935.

Seivästön laulukuoro. Edessä keskellä kuoron johtaja, opettaja Kaapo Meripirtti.

Summan kylän laulukuoro vuonna 1935.

Kuolemajärven suojeluskunnan torvisoittokunta vuonna 1934. Eturivissä vasemmalta Tauno Kukko, Väinö Sievänen, Teemu Mamiä ja Aarne Muurinen. Takarivissä Konsta Akkanen, Salomon Mamiä ja Aarne Akkanen.

Urttijeffin nuorten orkesteri vuonna 1935.

Tanssiorkesteri Niemenpojat vuonna 1938.

Seura- ja yhdistystoimintaa

Inkilän nuorisoseuran perustajajäsenet (yllä) seuran 20-vuotispäivänä. Vasemmalta Paavo Ranki, Nikodemus Inkinen, Mikko Lerkki ja Konsta Inkinen.

Inkilän opintokerho vuonna 1924.

Inkilän nuorisoseuran opintokerholaisia. Äärimmäisenä oikealla kerhon johtaja Veikko Lerkki.

Inkilän nuorisoseuran tanhuryhmä vuodelta 1936. Viulua soittaa Tatu Samuli.

Inkilän nuorisoseuralaisia 1930-luvulta.

Huumolan nuorisoseuran talo.

Huumolan nuorisoseuran laulukuoro kansakoulun edustalla.

Muonitusmarttoja Kirkonkylän nuorisoseuratalon pihalla.

Kolkkalan marttoja neuvonpidossa vuonna 1937.

Rannikkoseudun martat retkellä vuonna 1926.

Kotitalouskurssilaisia Inkilässä vuonna 1935.

Kotitalouskoululaisia Inkilässä vuonna 1934 taustanaan Joo-seppi Pentikäisen talo.

Hatjalahden kotitalouskurssilaisia vuodelta 1938.

Kaukjärven naisia jäkäläleipäkurssilla vuonna 1918.

Kaukjärven marttoja säilöntäkurssilla vuonna 1929.

Muurilan martat keittokursseilla Peussalassa.

Marttojen keittokurssilaisia Tuomas Rusin puutarhassa vuonna 1938.

Seivästön marttoja ompelukursseilla vuonna 1931.

Kutomakurssilaiset Hatjalahden kansakoulun portailla vuonna 1937.

Marttojen kutomakurssin päättäjäiset Hatjalahdessa vuonna 1937.

Kutomakurssilaisia Inkilän nuorisoseuran talolla vuonna 1939.

Marttojen kutomatyönäytteitä Karjalaisten kylän koululla vuonna 1937.

Maanpuolustustyötä

Vapaussodan sotilaita.

Aunuksen vapaussotaan lähtijöitä vuonna 1919. Toinen oikealta on Viljo Riikonen.

Onni Hietanen ja Julius Vyyryläinen palaamassa Viron vapaussodasta.

Hernekeitto maistui Muurilan merisuojeluskuntalaisille vuonna 1933.

Kämärän taistelun muistomerkki.

Lentäjä Rudolf Gottschalk Seivästäältä.

Huumolan suojeluskuntalaisia vuodelta 1930.

Kuolemajärven suojeluskunta järjesti vapaussodan 20-vuotismuistoparaatin kirkolla vuonna 1938.

Muurilan ja Inkilän suojeluskuntalaisia.

Vapaussodan 15-vuotismuistotilaisuus 30. 4. 1933.

Huumolan poikia reservissä vuonna 1939.

Isänmaa kutsuu poikiaan syksyllä 1939. Taustalla Herman Jyrkmamian talo Kirjolassa.

Kersantti Uuno Toivonen Ahvijoen maastossa vuonna 1939.

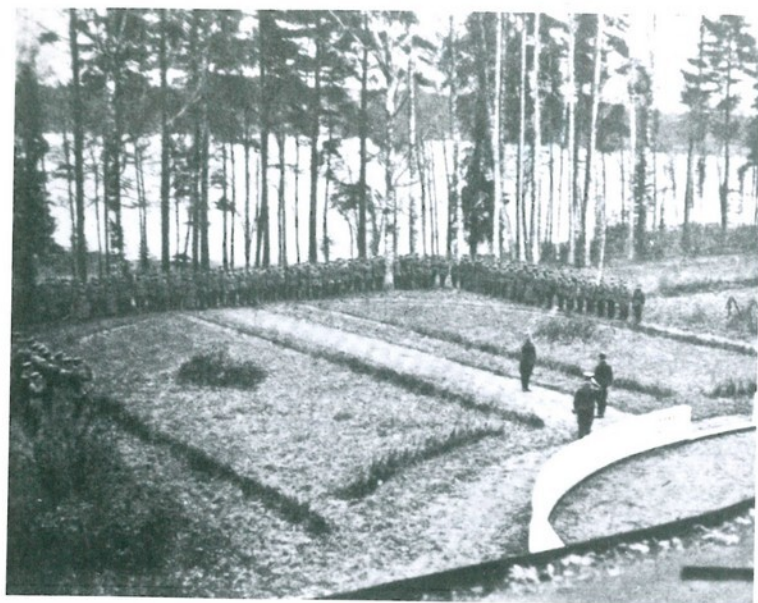
Karjalan kaartin Kuolemajärven pojat 13. 3. 1938.

Ilmavalvontaharjoitukset Summalla helmikuussa 1938. Kuvasa Anna Akkanen ja Olga Lipponen.

Summan poikia kertausharjoituksissa vuonna 1939.

Jumalanpalvelus Jääkärikodin pihalla YH:n aikana 1939.

Kuolemajärven poikia lähdössä kertausharjoituksiin vuonna 1939.

Ässä-rykmentin miehet rakentamassa panssarivaunuesteitÄ Akalan kylässä talvisodan aattona syksyllä 1939.

Lottapäivät Kämärän suojeluskuntatalolla vuonna 1936.

Piirikurssien osanottajia harjoitustalon portailla vuonna 1937.

Paikallis- ja kyläosastojen puheenjohtajat neuvottelupäivillään.

Lottia viestikurssilla vuonna 1938.

Muurilan lottia kioskinsa edustalla vuonna 1937.

Summan lottia vuonna 1930.

Huumolan lottia vuonna 1930.

Kirkonkylän lottia nuorisoseuratalon pihalla vuonna 1925.

Kämärän lottia vuonna 1935.

Kolkkalan lottia vuonna 1935.

Linnoitustöissä

Ensimmäiset vapaaehtoiset linnoittajat saapuivat Näykkiin kesällä 1939. Vieressä linnoittajan merkki.

Mannerheim-linjaa rakennetaan Mutalahdessa vuonna 1939 (yllä).

Vapaaehtoisten linnoittajien joukko pystyttämässä lipputankoa Näykissä keväällä 1939.

Linnoitustyömaan muonittajat kuorimassa perunoita Näykissä vuonna 1939.

Lotat lähdössä muonittamaan linnoitustyömaalle. Kuva Jääkärikodin pihalta Hatjalahdesta.

Linnoitustyömaan muonittajat Laina ja Tyyne Nenonen vuonna 1939.

Linnoittajien muonittajia kesällä 1939.

Muonittajat apulaisineen vuonna 1939.

Kahvitauko linnoitustyömaalla kesällä 1939.

Tulimyrsky puhkeaa

Haajalahden kylän karja ajettiin navetoistaan talviselle maantielle 30. 11. 1939.

Työppölän kylä liekeissä talvisodan ensimmäisinä päivinä joulukuussa 1939.

Hopialan rakennukset liekeissä.

Mutalahti palaa. Tuli on tuhonnut taiteilija Juhana Akkasen kodin.

Kylä liekeissä. Taistelijat lähdössä maastoon puolustamaan isänmaataan.

Kirkko palaa. On joulukuu 1939.

KUOLEMAJÄRVI

